

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Διπλωματική εργασία

«Φορολογική ηθική και διαφθορά στην Ε.Ε.»

Της

Παπαβαρνάβα Ηλιάνας

Επιβλέπων Καθηγητής: κος Κυριαζής Νικόλαος

Ιανουάριος 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πριν ξεκινήσω την περιγραφή του θέματος που πραγματεύεται η διπλωματική μου εργασία, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τα άτομα με τα οποία συνεργάστηκα, των οποίων η καθοδήγηση υπήρξε πολύτιμη για την επιτυχή ολοκλήρωση της.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον εισηγητή Νικόλαο Κυριαζή επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, τον καθηγητή μου στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ο οποίος μου εμπιστεύθηκε την εκπόνηση της εν λόγω εργασίας και με καθοδήγησε μέχρι και τη συγγραφή της τελευταίας σελίδας της.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και όλους όσους με στήριξαν, ο καθένας με το δικό του τρόπο, για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχαν όλο αυτό το διάστημα, από την επεξεργασία του θέματος της εργασίας, μέχρι και σήμερα.

Με εκτίμηση,

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία ασχολείται με το θέμα της παραοικονομίας και της διαφθοράς αναλύοντας τις έννοιες της φορολογικής ηθικής, της διαφθοράς, της σκιώδους οικονομίας και της φοροδιαφυγής. Αρχικά, γίνεται παρουσίαση των εννοιών, το πεδίο εφαρμογής κάθε μιας από αυτές στην εκάστοτε κοινωνία και οικονομία και οι επιπτώσεις, θετικές ή αρνητικές, που τις χαρακτηρίζουν. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται μια προσπάθεια σύνδεσης των εννοιών αυτών, η μεταξύ τους συσχέτιση και κατά πόσο η ενίσχυση ενός μέτρου μιας εκ των εννοιών επηρεάζει την αρνητική ή θετική έκβαση μιας άλλης έννοιας. Το κύριο συμπέρασμα το οποίο απορρέει είναι ότι οι έννοιες αλληλοσυνδέονται είτε με θετικό είτε με αρνητικό τρόπο και οδηγούν στην ομαλή ή μη λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας. Επιπλέον, επισημαίνονται αναλυτικά οι σχέσεις μεταξύ αυτών και προτείνονται λύσεις και τρόποι αντιμετώπισης τυχόν δυσμενών εκβάσεων. Τέλος, παρουσιάζονται κάποιες χώρες της ΕΕ που αντιμετώπισαν το πρόβλημα της διαφθοράς και της παραοικονομίας μέσα από μια ανάλυση του μεγέθους και της ανάπτυξής της με το πέρασμα των χρόνων.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

- 1.1. Ορισμός Φορολογικής Ηθικής
- 1.2. Φορολογικές Αρχές και Φορολογική Ηθική
- 1.3. Παράγοντες Φορολογικής Ηθικής
- 1.4. Φορολογική Ηθική και Ανάπτυξη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΔΙΑΦΘΟΡΑ

- 2.1. Ορισμός Διαφθοράς
- 2.2. Μορφές Διαφθοράς
- 2.3. Παράγοντες Διαφθοράς
- 2.4. Η διαφθορά σε παγκόσμιο επίπεδο
- 2.5. Διαφθορά και Ανάπτυξη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΣΚΙΩΔΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ & ΔΙΑΦΘΟΡΑ

- 3.1. Ορισμός Σκιώδους Οικονομίας
- 3.2. Αίτια Σκιώδους Οικονομίας
- 3.3. Εντοπισμός Σκιώδους Οικονομίας
- 3.4. Σκιώδης Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση
- 3.5. Τρόποι Αντιμετώπισης Σκιώδους Οικονομίας
- 3.6. Σχέση Διαφθοράς και Σκιώδους Οικονομίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

- 4.1. Συνέπειες Παραοικονομίας
- 4.2. Συνέπειες Διαφθοράς
- 4.3. Τρόποι αντιμετώπισης της παραοικονομίας
- 4.4. Τρόποι αντιμετώπισης της διαφθοράς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

- 5.1. Φορολογικός Ανταγωνισμός στην ΕΕ
- 5.2. Διαφθορά και παραοικονομία στις χώρες της ΕΕ
- 5.3. Η περίπτωση της Ουκρανίας
- 5.4. Η περίπτωση της Γερμανίας
- 5.5. Η περίπτωση της Ελλάδας
- 5.6. Η περίπτωση της Αυστρίας

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

Σχήμα 1: Θεσμικοί και κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη φορολογική ηθική παγκοσμίως.....

Σχήμα 2: Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ και το ΑΕΠ ανά κάτοικο, 2005.....

Σχήμα 3: Φορολογική Προσπάθεια το 2008.....

Σχήμα 4: Μορφές διαφθοράς- μια απλή προσέγγιση.....

Σχήμα 5: Το μέγεθος της παραοικονομίας 31 Ευρωπαϊκών Χωρών το 2015 (σε ποσοστό % του ΑΕΠ).....

Σχήμα 6: Το επίπεδο της παραοικονομίας στην Ουκρανία.....

Σχήμα 7: Το επίπεδο της παραοικονομίας της Ουκρανίας μεταξύ άλλων Ευρωπαϊκών Χωρών.....

Σχήμα 8: Η παραοικονομία στην ΕΕ-28 ως ποσοστό του ΑΕΠ (2013).....

Πίνακας 1: Παγκόσμια κατάταξη 168 χωρών/περιοχών με βάση το Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς (CPI) για το 2015.....

Πίνακας 2: Συσχέτιση δεικτών διαφθοράς και άμεσων ξένων επενδύσεων για το 2015.....

Πίνακας 3: Οι πρώτες 10 χώρες με την μεγαλύτερη άτυπη οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο.....

Πίνακας 4: Το μέγεθος και η ανάπτυξη της Σκιώδους Οικονομίας στη Γερμανία ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 1975-2007.....

Πίνακας 5: Προσφερόμενα αγαθά και υπηρεσίες στη Σκιώδη Οικονομία στη Ανατολική και Δυτική Γερμανία.....

Πίνακας 6: Εκτιμήσεις της παραοικονομίας στην Ελλάδα (ως ποσοστό του ΑΕΠ %)......

Πίνακας 7: Οι αλλαγές συντελεστών ΦΠΑ 2010-2016.....

Πίνακας 8 : Το μέγεθος και η ανάπτυξη της σκιώδους οικονομίας στην Αυστρία και σε εννέα πολιτείες της από το 1990-2016.....

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της εργασίας είναι να παρουσιάσει και να αναλύσει έννοιες όπως η φορολογική ηθική, η διαφθορά, η σκιάδης οικονομία και η φοροδιαφυγή. Αναλύονται οι σχέσεις μεταξύ των εννοιών αυτών, οι επιπτώσεις τους στην οικονομία και στην κοινωνία και τέλος προτείνονται και λύσεις αντιμετώπισης.

Το Πρώτο Κεφάλαιο αναλύει την έννοια της φορολογικής ηθικής καθώς και τις αρχές και τους παράγοντες που την διέπουν. Ακόμα, παρουσιάζεται η σύνδεση της φορολογικής ηθικής και της ανάπτυξης της επίσημης οικονομίας μιας χώρας.

Στο Δεύτερο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η έννοια της Διαφθοράς και οι μορφές με τις οποίες μπορεί να εμφανιστεί. Επίσης, αναφέρονται οι παράγοντες που διαμορφώνουν την διαφθορά. Στη συνέχεια, γίνεται μια ανασκόπηση της διαφθοράς σε παγκόσμιο επίπεδο σε πρώτο επίπεδο και στην Ελλάδα σε δεύτερο επίπεδο. Τέλος, παρουσιάζεται η σχέση μεταξύ διαφθοράς και ανάπτυξης και πως συμβάλλει η πρώτη στην δεύτερη.

Στο Τρίτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η έννοια της σκιάδους οικονομίας ή όπως είναι ευρύτερα γνωστή, της παραοικονομίας. Αναλύονται τα αίτια που συμβάλλουν στην δημιουργία της σκιάδους οικονομίας και ο τρόπος με τον οποίο εντοπίζεται στην αγορά. Αναφέρονται ενδεικτικά τρόποι αντιμετώπισης της παραοικονομίας και τέλος γίνεται αναλυτική σύγκριση της σχέσης μεταξύ παραοικονομίας και διαφθοράς.

Στο Τέταρτο Κεφάλαιο, αφού αναλύθηκαν οι παραπάνω έννοιες, αναλύονται οι συνέπειες θετικές είτε αρνητικές της παραοικονομίας και της διαφθοράς. Εν συνεχεία, παρουσιάζονται τρόποι, λύσεις και μέτρα αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών της παραοικονομίας και της διαφθοράς.

Τέλος, στο Πέμπτο Κεφάλαιο για να γίνει κατανοητή η βιβλιογραφική επισκόπηση γίνεται εφαρμογή και σύγκριση σε μελέτες περίπτωσης σε χώρες της ΕΕ όπου οι περισσότερες έχουν υψηλό μέγεθος παραοικονομίας εκτός από κάποιες εξαιρέσεις, ανάμεσα στις οποίες συμπεριλαμβάνεται φυσικά και η Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

1.1. Ορισμός Φορολογικής Ηθικής

Η φορολογική ηθική, που δεν είναι ένας καινούριος όρος, αλλά έχει προσελκύσει λίγη προσοχή στη βιβλιογραφία, μπορεί να οριστεί ως η ηθική υποχρέωση να πληρώνει ένα άτομο ή επιχείρηση τους φόρους του, σαν ένα πιστεύω για τη συμβολή όλων στην κοινωνία. Επίσης, συνδέεται στενά με αυτό που λέμε «φορολογική δεοντολογία» δηλαδή τους κανόνες συμπεριφοράς των πολιτών ως φορολογούμενοι, στις σχέσεις τους με την κυβέρνηση (Song and Yarbrough, 1978).

1.2. Φορολογικές Αρχές και Φορολογική Ηθική

Η φορολογική συμμόρφωση έχει συσχετιστεί στη βιβλιογραφία, σχεδόν αποκλειστικά, με τη μελέτη της συμπεριφοράς των φορολογούμενων. Πιο σημαντικές παρατηρήσεις όμως, πάνω στη φορολογική συμμόρφωση μπορούν να γίνουν, μελετώντας τη συμπεριφορά των φορολογικών αρχών απέναντι στους φορολογούμενους. Η προθυμία των φορολογούμενων να πληρώνουν τους φόρους τους, δηλαδή η φορολογική ηθική τους, ενισχύεται όταν οι εφοριακοί τους αντιμετωπίζουν καθαρά ως «αντικείμενα», που είναι υποχρεωμένα να πληρώσουν τα τέλη τους, τότε οι φορολογούμενοι αντιδρούν σ' αυτή τη συμπεριφορά, προσπαθώντας ενεργά να αποφύγουν την πληρωμή των φόρων (Williams & Martinez, 2014).

Στόχος της κάθε φορολογικής αρχής είναι να αυξήσει τα αναμενόμενα καθαρά έσοδα (δηλ. φορολογικά έσοδα μείον τα έξοδα διοικήσεως). Σε αντίθεση με τις περισσότερες μελέτες, τα έξοδα διοικήσεως δεν αποτελούνται αποκλειστικά και μόνο από τα έξοδα ελέγχου (Kornhauser, 1994). Οι εφοριακοί υπάλληλοι όμως, δεν λαμβάνουν υπόψη ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν τους φορολογούμενους συστηματικά, επηρεάζει τη φορολογική ηθική του τελευταίου, πράγμα που με τη σειρά του επηρεάζει το κόστος αύξησης της φορολογίας. Έτσι, η φορολογική αρχή, κατά βέλτιστο τρόπο, επιλέγει τον τρόπο αντιμετώπισης των φορολογούμενων που μεγιστοποιεί τον αριθμό των καθαρών φορολογικών δηλώσεων (Simonovits, 2010).

Δυο διαμετρικά αντίθετοι τρόποι αντιμετώπισης των φορολογούμενων μπορούν να διακριθούν. Ο πρώτος με υποστηρικτική μεταχείριση και σεβασμό, αυξάνοντας έτσι, πολύ πιθανώς, τη φορολογική ηθική και ο δεύτερος με αυταρχική μεταχείριση, υπονομεύοντας έτσι τη φορολογική ηθική (Williams & Martinez, 2014).

Οι εφοριακοί υπάλληλοι μπορούν να επιλέξουν μεταξύ αυτών των δύο άκρων με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Η αίσθηση του ελέγχου, με αρνητικό τρόπο, και το να θεωρείται κάποιος ύποπτος για φορολογικές απάτες, τείνει να παραγκωνίζει τα ενδογενή κίνητρα να ενεργήσει κάποιος ως τίμιος φορολογούμενος και, κατά συνέπεια, η φορολογική ηθική να χάνεται. Αντίθετα, εάν η φορολογική αρχή προσπαθώντας να βρει το σφάλμα, επικοινωνήσει με το φορολογούμενο με έναν πιο ανεπίσημο τρόπο, ο φορολογούμενος θα εκτιμήσει το σεβασμό στη μεταχείριση και η φορολογική ηθική θα ανακτηθεί και πάλι (Alm & Torgler, 2011).

Η σχέση μεταξύ φορολογούμενων και φορολογικών αρχών μπορεί να διαμορφωθεί ως μια σιωπηρή ή συγγενική σύμβαση (Akerlof, 1982). Τότε θα συνεπάγονταν έντονες συναισθηματικές σχέσεις και αισθήματα αφοσίωσης, και θα έφτανε πολύ πιο πέρα από συναλλακτικές ανταλλαγές (Williamson, 1985). Κοινωνικοί ψυχολόγοι (Rousseau and McLean Parks, 1993) χρησιμοποιούσαν αυτή την ιδέα για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, αποκαλώντας την “ψυχολογικό” συμβόλαιο για να οριστεί σαφώς, πέρα από τυπικές συμβάσεις, γιατί τα μέρη δέχονταν τις σαφείς υλικές κυρώσεις πριν συμφωνήσουν. «Ψυχολογικές» συμβάσεις έχουν επιτυχώς χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση των σχέσεων εντός της επιχείρησης (Osterloh and Frey, 2000). Η βασική ιδέα των εξωτερικών παρεμβάσεων, με τη μορφή της ανταμοιβής ή κυρώσεων, που μπορεί να δημιουργήσει πλήθος από ενδογενή κίνητρα, έχει πρόσφατα εισαχθεί στην οικονομία και υποστηρίζεται από πολλές εμπειρικές αποδείξεις (Frey and Jegen 2001).

1.3. Παράγοντες Φορολογικής Ηθικής

Θεσμικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική ηθική παγκοσμίως, αφορούν άμεσα την κυβέρνηση γενικότερα. Δηλαδή, τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι πολίτες το πώς και που δαπανώνται οι φόροι και ως εκ τούτου, αυτό μπορεί να επηρεάσει την προθυμία τους να τους πληρώσουν. Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν επίσης, την υποστήριξη της δημοκρατίας, την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και τις προτιμήσεις για αναδιανομή (δηλαδή αν η φορολόγηση των πλούσιων και η επιδότηση των φτωχών είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό της δημοκρατίας) (Prebble & Prebble, 2010).

Στους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική ηθική, περιλαμβάνονται η οικογενειακή κατάσταση, η θρησκεία, το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, η επαγγελματική κατάρτιση, η οικονομική κατάσταση, αλλά και τα οικονομικά προβλήματα (αν το νοικοκυριό μπορεί να αποταμιεύσει, ή/και αν χρειάζεται να ξοδέψει από την αποταμίευσή του, ή/και δανείζεται) (Prebble & Prebble, 2010).

Η κατανόηση των κοινωνικοοικονομικών και των θεσμικών παραγόντων, συμβάλλει στην επεξήγηση της φορολογικής ηθικής (Σχήμα 1). Παρατηρείται, ότι οι φορολογούμενοι επηρεάζονται περισσότερο σε παγκόσμιο επίπεδο από τον βαθμό υποστήριξης της δημοκρατίας προς την κοινωνία. Με άλλα λόγια, όταν υπάρχει αξιοκρατία για την διανομή των φόρων και ο καθένας καταβάλλει το πόσο που του αναλογεί με όσα διαθέτει έχει ως αποτέλεσμα οι φορολογούμενοι να μην καταφεύγουν σε μη καταβολή των φόρων τους. Επίσης, το επίπεδο ηλικίας των φορολογούμενων είναι ένας σημαντικός παράγοντας που διαμορφώνει τη φορολογική ηθική των ατόμων (7,5%) . Συνήθως, οι ηλικιωμένοι είναι εκείνοι που δεν δικαιολογούν τη φορολογική εξαπάτηση, σε αντίθεση με τους νεότερους πολίτες. Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας που διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό τη φορολογική ηθική των πολιτών με ποσοστό 5,5% είναι η εμπιστοσύνη των ατόμων προς την κυβέρνηση. Όταν είναι συνετή και ορθολογική η διαχείριση των δημοσίων δαπανών και δεν γίνονται άσκοπες σπατάλες των εσόδων από τους φόρους, τότε οι φορολογούμενοι αισθάνονται ότι η θυσία τους αντισταθμίζεται από μεγάλο κοινωνικό όφελος με αποτέλεσμα να μην καταφεύγουν στην φοροδιαφυγή. Με μικρότερο ποσοστό ακολουθούν οι γυναίκες (3,5%) οι οποίες τείνουν να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα φορολογικής ηθικής από τους άντρες. Με ποσοστό 2,7% λίγο πιο κάτω βρίσκονται οι πολίτες που υποστηρίζουν έντονα τη θρησκευτική τους ταυτότητα. Τα άτομα αυτά τείνουν να διατηρούν μια θετική στάση σε ό, τι αφορά την καταβολή των φόρων. Τέλος, το μορφωτικό επίπεδο των πολιτών διαμορφώνει σε αξιοσημείωτο επίπεδο την φορολογική τους ηθική. Οι άνθρωποι με υψηλότερη εκπαίδευση και τυπική απασχόληση είναι πιο πιθανό να έχουν μια βαθύτερη κατανόηση του ρόλου της φορολογίας στην οικονομία και την κοινωνία.

Σχήμα 1: Θεσμικοί και κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη φορολογική ηθική παγκοσμίως

Πηγή: ΟΟΣΑ, με βάση τα δεδομένα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών (WVS, 2005).

1.4. Φορολογική Ηθική και Ανάπτυξη

Στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ η απάντηση στην ερώτηση γιατί οι πολίτες πληρώνουν φόρους είναι μάλλον, ότι είναι υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται με τους κανονισμούς. Ωστόσο, σε ένα βαθύτερο επίπεδο, η φορολογία και η φορολογική πολιτική αποτελούν τον πυρήνα της κάθε κοινωνίας, της κοινωνικής σύμβασης. Ο φορολογούμενος πολίτης πληρώνει το φόρο του για λόγους συνειδησιακής ηθικής και για λόγους που σχετίζονται με τις σχέσεις τιμής και εμπιστοσύνης με το κράτος και τις πολιτικές του. Η εμπιστοσύνη μεταξύ κράτους και φορολογούμενου δομείται στη βάση της ανταποδοτικότητας μεταξύ καταβαλλόμενου φόρου και λήψης δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών, μέσα από σαφείς κανόνες και αρχές του φορολογικού συστήματος.

Ωστόσο, στις αναπτυσσόμενες χώρες, η σχέση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των πολιτών και τους κράτους, είναι συχνά ανεπαρκής. Με αποτέλεσμα, η ισορροπία να χάνεται και να παρατηρούνται χαμηλά επίπεδα φορολογικών εσόδων και κατά συνέπεια ανεπαρκών δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών σε ποσότητα και ποιότητα.

Τα έσοδα από τη φορολογία, παρέχουν στις κυβερνήσεις τα κεφάλαια που χρειάζονται για να επενδύσουν στην ανάπτυξη, προσφέρουν ανακούφιση από τη φτώχεια, παρέχουν δημόσιες υπηρεσίες και συμβάλουν στη δημιουργία φυσικών και κοινωνικών υποδομών για μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Επίσης, οι φόροι είναι ένα σημαντικό συστατικό των εγχώριων πόρων, για να υλοποιηθούν οι προσπάθειες που απαιτούνται, για την διευκόλυνση και προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης. Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις που δεν λαμβάνουν υπόψη την πολιτική διάσταση και τη σχέση μεταξύ φορολογίας και δαπανών συχνά δεν επιτυγχάνουν.

Επιγραμματικά λοιπόν, τα έσοδα από τη φορολογία είναι σημαντικά για την ανάπτυξη καθώς:

- Τα έσοδα από τη φορολογία παρέχουν μια σταθερή βάση για την ανάπτυξη.
- Τα φορολογικά έσοδα μειώνουν την ανάγκη για ενίσχυση από εξωτερικούς παράγοντες.
- Ένα σταθερό και προβλέψιμο φορολογικό σύστημα παρέχει μια βασική πλατφόρμα για εμπορικές συναλλαγές και επενδύσεις.
- Ένα δίκαιο, διαφανές και αξιόπιστο φορολογικό σύστημα προωθεί ένα κράτος λειτουργικό, ενθαρρύνοντας τις κυβερνήσεις να είναι περισσότερο υπόλογες στους πολίτες τους.

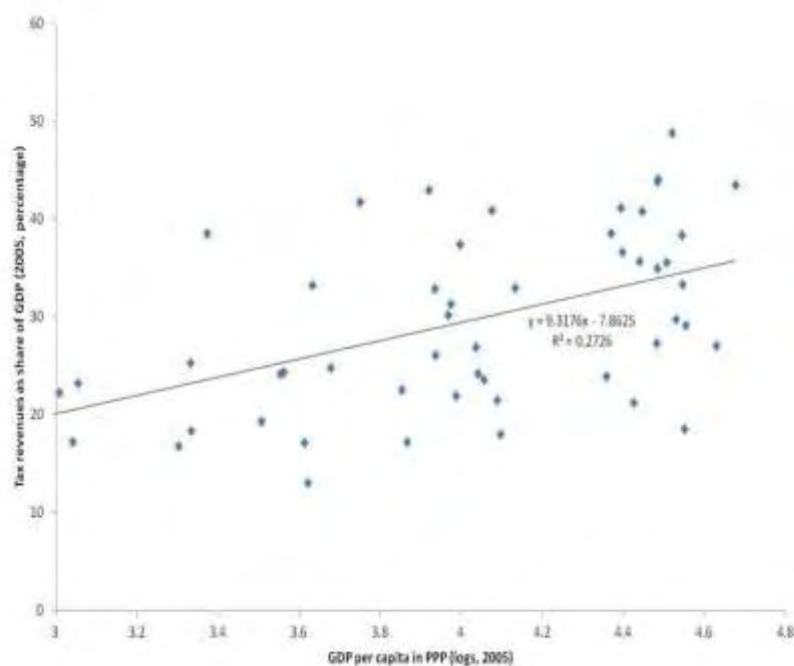
Τα φορολογικά έσοδα, ως ποσοστό του ΑΕΠ, διαφέρουν μεταξύ των χωρών (Σχήμα 2). Υπάρχουν πολλοί οικονομικοί λόγοι, για να αναμένεται μια θετική συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης και των φορολογικών εσόδων. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, η μη αγορά της εγχώριας παραγωγής και η παραγωγή για προσωπική κατανάλωση, είναι σημαντικά υψηλότερες. Ομοίως, τα εισοδηματικά επίπεδα για μεγάλο κομμάτι πληθυσμού, δημιουργούν στενή φορολογική βάση στις χώρες αυτές. Οι αναπτυγμένες οικονομίες έχουν επίσης, ένα σημαντικά ευρύτερο δίκτυο κοινωνικής ασφάλειας και κοινωνικών μεταβιβάσεων, διότι συνήθως χρηματοδοτούνται από τις υψηλές εισφορές της κοινωνικής ασφάλισης και των φόρων. Για να γίνει κατανοητό αυτό το σημείο, αν υποθέσουμε ότι η Αιθιοπία είχε το ΑΕΠ ανά κάτοικο της Νορβηγίας, τα φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ, θα ήταν σχεδόν διπλάσια (από περίπου 18% του ΑΕΠ στο περίπου 35% του ΑΕΠ, σύμφωνα με τη γραμμή παλινδρόμησης του Σχήματος 2).

Ωστόσο, παρά τη θετική συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου ανάπτυξης και των φορολογικών εσόδων, υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών με παρόμοια στάδια ανάπτυξης. Για παράδειγμα, ενώ η Ιορδανία και η Γουατεμάλα έχουν ένα παρόμοιο επίπεδο του ΑΕΠ

ανά κάτοικο, στη Γουατεμάλα τα έσοδα ανέρχονται μόνο στο 13% του ΑΕΠ (περίπου στο μισό του αναμενόμενου επιπέδου, δεδομένου του κατά κεφαλήν ΑΕΠ).

Μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών του ΟΟΣΑ, υπάρχουν επίσης παραδείγματα των διαφόρων χωρών με παρόμοια επίπεδα ανάπτυξης. Για παράδειγμα, ενώ η Σουηδία και η Αυστραλία έχουν πολύ παρόμοια κατά κεφαλήν ΑΕΠ επίπεδα, η Σουηδία επιβάλλει φόρους σχεδόν 20 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ υψηλότερες από την Αυστραλία (48,9% έναντι 29,8%).

Σχήμα 2: Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ και το ΑΕΠ ανά κάτοικο, 2005.

Πηγή: ΟΟΣΑ, Revenue Statistics, Revenue Statistics in Latin America, IMF World Economic Outlook.

Ο ΟΟΣΑ έχει δημιουργήσει ένα φορολογικό και αναπτυξιακό πρόγραμμα, με τη βοήθεια της Επιτροπής Φορολογικών Υποθέσεων (CFA) και της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας (EAB), στηριζόμενο σε μια ανεπίσημη πολυμερή αποστολή στήριξης και ανάπτυξης, η οποία

φέρνει σε επαφή τους εκπροσώπους από τις φορολογικές και τις ενισχυτικές κοινότητες του ΟΟΣΑ και των αναπτυσσόμενων χωρών, τις επιχειρήσεις, τους διεθνείς οργανισμούς και την αστική κοινωνία, συμπεριλαμβανομένων και των ΜΚΟ.

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα του προγράμματος, είναι να δημιουργήσει ένα βελτιωμένο περιβάλλον για να βοηθήσει τις αναπτυσσόμενες χώρες στις προσπάθειές τους για την κινητοποίηση εγχώριων πόρων μέσω:

- Της αποτελεσματικής χρήσης των ενισχύσεων, για τη δημιουργία ισχυρότερων κρατών, αυξάνοντας την ικανότητα των φορολογικών διοικήσεων, βελτιώνοντας τη φορολογική διαφάνεια και την ενίσχυση των φορολογικών συστημάτων των αναπτυσσόμενων χωρών.
- Της αποτελεσματικότητας εφαρμογής των καθεστώτων των τιμών μεταβίβασης στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς οι χώρες αυτές αντιμετωπίζουν αρκετές προκλήσεις κατά το σχεδιασμό και την εφαρμογή αποτελεσματικών καθεστώτων τιμών μεταβίβασης.
- Της αυξημένης διαφάνειας κατά την υποβολή των σχετικών οικονομικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων των φορολογικών διοικήσεων που βοηθούν τις αναπτυσσόμενες χώρες, ώστε να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες που θα τους επιτρέπουν να εφαρμόζουν τη νομοθεσία και να συλλέγουν φόρους που οφείλονται στις πολυεθνικές επιχειρήσεις.
- Της αντιμετώπισης της μη συμμόρφωσης των offshore εταιριών, με τη βελτίωση της διαφάνειας και της ανταλλαγής πληροφοριών καθώς και την υποστήριξη του έργου του Παγκόσμιου Φόρουμ για τη Διαφάνεια και την Ανταλλαγή πληροφοριών σε Φορολογικά θέματα.

Ορισμένα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της οικονομίας είναι επίσης σημαντικά, για να κατανοήσουμε το ποσό των εσόδων που συγκεντρώθηκαν. Η βιβλιογραφία αναφέρεται κυρίως στους τομείς παραγωγής και εμπορίου, σημαντικοί οδηγοί των διαφορών των φορολογικών εσόδων μεταξύ των διαφόρων χωρών, εκτός από τα κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Έτσι, συχνά χρησιμοποιούνται για να συγκρίνουμε φορολογικές πολιτικές σε σχέση με την προσπάθεια που γίνεται για να αυξηθούν τα εγχώρια έσοδα.

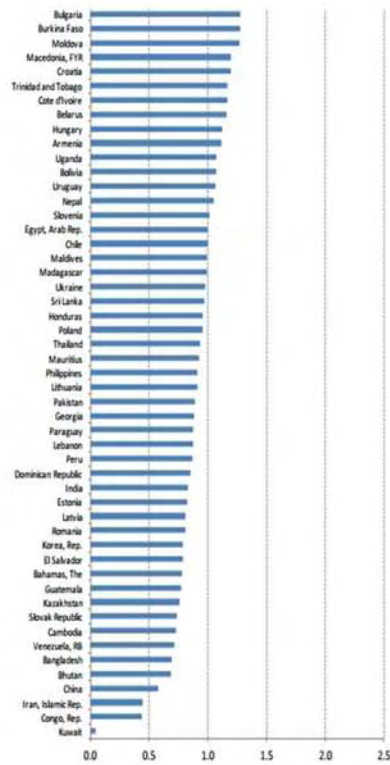
Ένα σημαντικό δείκτη ενότητας μιας χώρας αποτελεί μια φορολογική προσπάθεια πάνω από το μέσο όρο, ενώ από κάτω θα σήμαινε ότι η φορολογική προσπάθεια της χώρας είναι μικρότερη από το αναμενόμενο επίπεδο (λαμβάνοντας υπόψη τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά). Το Σχήμα 3 παρουσιάζει μια τέτοια ένδειξη για το έτος 2008, για ένα

μεγάλο δείγμα αναπτυσσόμενων και αναδυόμενων οικονομιών. Το ενδιαφέρον είναι ότι, ο δείκτης συσχετίζεται αρνητικά με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, που σημαίνει ότι οι φτωχότερες χώρες φαίνεται να σημειώνουν μεγαλύτερη προσπάθεια από τις πλουσιότερες (μεσαίου εισοδήματος) χώρες.

Η κινητοποίηση για αύξηση των εγχώριων πόρων αποτελεί μια σημαντική πτυχή για την ανάπτυξη και τη συνεργασία των προγραμμάτων βοήθειας σε όλο τον κόσμο (ΟΟΣΑ,2010). Αυτό οφείλεται σε τέσσερα αλληλοσυνδεόμενα ζητήματα.

- Πρώτον, στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες για την επίτευξη αναπτυξιακών στόχων, απαιτείται χρηματοδότηση των επενδύσεων και των δαπανών, για τις οποίες οι παραδοσιακές πηγές χρηματοδότησης δεν είναι αρκετές.
- Δεύτερον, οι προσπάθειες για την αύξηση των εγχώριων φορολογικών εσόδων, που χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, θα μπορούσε να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της εξωτερικής χρηματοδότησης, με την ανάπτυξη εγχώριων υποδομών και κτιρίων για ισχυρά θεσμικά όργανα.
- Τρίτον, η εθνική ανάπτυξη και η παγίωση του κράτους απαιτούν εγχώρια ιδιοκτησία των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων. Αυτή η ιδιοκτησία ενισχύεται όταν ένα μέρος της χρηματοδοτικής προσπάθειας προέρχεται από τους πολίτες.
- Τέταρτον, η βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των δημοσίων δαπανών είναι πιο πιθανό να συμβεί, στην περίπτωση όπου οι κυβερνήσεις είναι υπόλογες σε μια ελεγκτική ομάδα πολιτών. Πιο συγκεκριμένα, οι Torgler, (2003b/2005) , οι Edling και Nguyen-Thanh (2006), υποστήριξαν ότι όσο πιο άμεση είναι η δημοκρατία σε μια χώρα, ώστε οι πολίτες να έχουν περισσότερα δικαιώματα συμμετοχής στη διαδικασία και στις αποφάσεις, τόσο πιο βελτιωμένη είναι η ικανότητα τους να ελέγχουν την κυβέρνηση και ως εκ τούτου να αυξάνεται η αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης. Συνεπώς, η διαχείριση του δημόσιου χρήματος ελέγχεται άμεσα από τους φορολογούμενους και η όποια δαπάνη των δημοσίων πόρων σε μη παραγωγικές και χρήσιμες δραστηριότητες είναι σχεδόν ανέφικτη.

Σχήμα 3: Φορολογική Προσπάθεια το 2008.

Πηγή: ΟΟΣΑ (2011), με βάση τους Παγκόσμιους Δείκτες Ανάπτυξης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΙΑΦΘΟΡΑ

2.1. Ορισμός Διαφθοράς

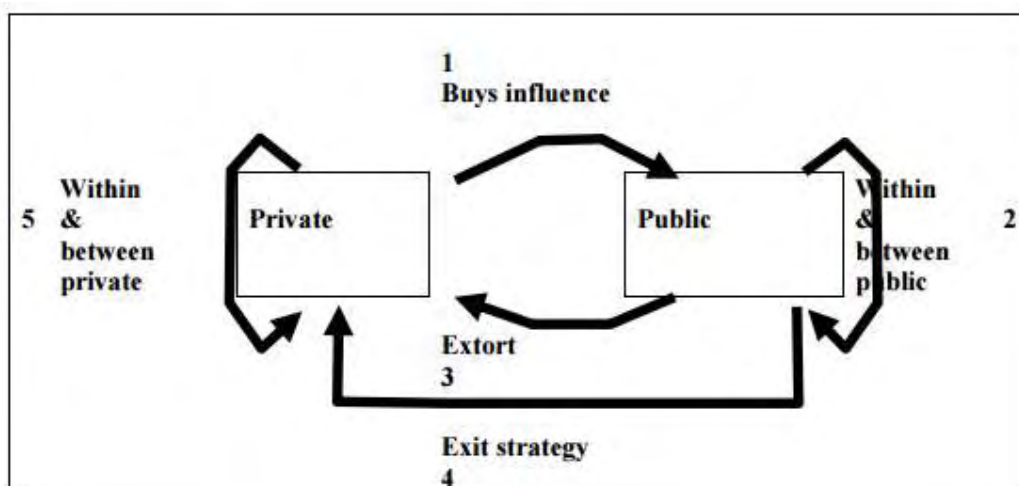
Διαφθορά θεωρείται οποιαδήποτε νομικά παρεκκλίνουσα πράξη ή συμπεριφορά που κάνει κατάχρηση δημοσίου αξιώματος ή ρόλου, για την επίτευξη ιδιωτικού οφέλους και περιλαμβάνει περιπτώσεις που διώκονται ποινικά (OECD, 2008). Ο όρος διαφθορά σήμερα χρησιμοποιείται, ιδίως από πολλούς δημοσιογράφους και πολιτικούς παράγοντες, σαν μια γενική έννοια που συμπεριλαμβάνει όλες τις μορφές κατάχρησης εξουσίας, είτε στον δημόσιο είτε στον ιδιωτικό τομέα.

«Η σκόπιμη μη συμμόρφωση με την αρχή του πλήρους ανταγωνισμού προ ίδιου όφελος ή προς όφελος σχετιζόμενων ατόμων» (Tanzi, 1998).

2.2. Μορφές Διαφθοράς

Το φαινόμενο της διαφθοράς μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Ωστόσο, επειδή δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός για την διαφθορά, σύμφωνα με τον Hernandez-Vargas (2009), δεν υπάρχει ούτε καθολική έγκυρη τυπολογία για το συγκεκριμένο φαινόμενο. Αρκετοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με την ανάπτυξη πολλαπλών ταξινομήσεων της διαφθοράς. Πιο συγκεκριμένα, ο Weber (1964) ανέπτυξε μια τυπολογία της διαφθοράς βάσει των υποκειμενικών προθέσεων που έχουν ή αναμένουν να έχουν τα άτομα, όπως είναι η απόκτηση δύναμης και επιρροής, η οικονομική και επιχειρηματική επιτυχία, ο αυτό-εμπλουτισμός, τα κοινωνικά κίνητρα, ο ομορτισμός κ.λπ. Μάλιστα, ο Weber (1964) υπέθεσε ότι η διαφθορά είναι ένα φαινόμενο με κέντρο του το κράτος αντανακλώντας τη δυσλειτουργία ενός γραφειοκρατικού συστήματος που ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες και το δημόσιο συμφέρον της κοινωνίας και αντικατοπτρίζεται σε ένα δημοκρατικό πολιτικό σύστημα.

Σχήμα 4: Μορφές διαφθοράς- μια απλή προσέγγιση.

Πηγή: Pedersen and Johannsen (2008)

Η διαφθορά μπορεί να είναι είτε ενεργητική είτε παθητική λαμβάνοντας υπόψη ποιο είναι το πρόσωπο που έχει την εξουσία για την λήψη των αποφάσεων. Η διαφθορά μπορεί, επίσης, να είναι ιδιωτική μεταξύ συγκεκριμένων ατόμων ή και δημόσια που λαμβάνει χώρα στη δημόσια σφαίρα της πολιτικής και της διοίκησης. Μια βασική κατηγοριοποίηση θεωρεί την διαφθορά ως πολιτική, οικονομική και διαφθορά της δημόσιας διοίκησης (Hernandez-Vargas ,2009).

Σύμφωνα με τη Διεθνή Διαφάνεια¹, οι μορφές διαφθοράς ποικίλλουν: περιλαμβάνουν τη δωροδοκία, τον εκβιασμό, το νεποτισμό, την υπεξαίρεση χρημάτων, την δωροληψία και την κατάχρηση.

➤ ΔΩΡΟΔΟΚΙΑ

Χρειάζονται δύο πρόσωπα για την προσφορά και την αποδοχή δωροδοκιών. Σε μερικές χώρες ο πολιτισμός της δωροδοκίας επεκτείνεται σε κάθε πτυχή της δημόσιας ζωής, καθιστώντας εξαιρετικά δύσκολη την λειτουργία των επιχειρήσεων χωρίς την δωροδοκία, που τα προσχήματα την παρουσιάζουν ως φιλοδωρήματα. Οι δωροδοκίες μπορούν να απαιτηθούν από έναν ανώτερο υπάλληλο ώστε να κάνει κάτι που πληρώνεται ήδη να το κάνει. Μπορούν επίσης να απαιτηθούν φιλοδωρήματα προκειμένου να παρακαμφθούν οι νόμοι και οι κανονισμοί (Hernandez-Vargas ,2009). Ένα παράδειγμα που αξίζει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο είναι το πρόβλημα του εντολέα-εντολοδόχου. Αυτό το πρόβλημα αποτελεί

¹ <http://www.transparency.org/>

μια σύγκρουση συμφερόντων που συνδέονται με μια σχέση κατά την οποία ο εντολοδόχος αναμένεται να ενεργήσει σύμφωνα με τα συμφέροντα του άλλου. «Στη σχέση αυτή, ο εντολέας επιλέγει τον εντολοδόχο, ορίζει το χρόνο και το περιεχόμενο της εντολής, διατηρεί το δικαίωμα του πλήρους ελέγχου των σταδίων υλοποίησης της εντολής και βεβαίως μπορεί ανά πάσα στιγμή να την ανακαλέσει ή να υποχρεώσει τον εντολοδόχο να εναρμονισθεί με τη βούλησή του. Ο εντολοδόχος υπέχει ευθύνη για την ενδεχόμενη βλάβη, υποκείμενος στη δικαιοσύνη. Ο εντολέας δύναται να μεταβάλλει ελευθέρως το περιεχόμενο της εντολής – τον σκοπό της πολιτικής- όχι ο εντολοδόχος» (Κοντογιώργης, 2003).

Ο βασικός λόγος δημιουργίας του προβλήματος εντοπίζεται στην ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κυρίως στο εσωτερικό των εταιριών μεταξύ διοίκησης και μετόχων, στους δημόσιους οργανισμούς όπως τα νοσοκομεία, στο πολιτικό σύστημα, κ.λπ.

➤ ΧΡΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Ο χρηματισμός είναι η αθέμιτη εκμετάλλευση ενός αξιώματος για προσπορισμό κερδών. Ενώ το «φιλοδώρημα» βασίζεται σε προσχήματα τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα το προσωπικό κέρδος, το οποίο με τη σειρά είναι δύσκολο να αποδειχθεί ότι πρόκειται για αθέμιτο κέρδος, ο χρηματισμός καθορίζει ότι ο ανώτερος υπάλληλος κερδίζει κάποιο αγαθό αξίας κατά τη διάρκεια της εργασίας του. Τα μεγάλα «δώρα» μπορούν να θεωρηθούν ως χρηματισμός, και οι περισσότερες χώρες έχουν νόμους εναντίον τους (Hernandez-Vargas ,2009).

➤ ΕΚΒΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΛΗΣΤΕΙΑ

Ενώ οι δωροδοκίες απαιτούνται προκειμένου να γίνει κάτι, ο χρηματισμός απαιτείται από τους διεφθαρμένους ανώτερους υπαλλήλους, που ειδάλλως απειλούν να κάνουν παράνομη χρήση της κρατικής δύναμης προκειμένου να επιβληθεί ζημιά. Αυτό είναι παρόμοιο και ισάξιο νομικά με τον εκβιασμό από τις οργανωμένες ομάδες εγκλήματος. Η παράνομη χρήση της κρατικής δύναμης μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την ολοκληρωτική ένοπλη ληστεία. Αυτό εμφανίζεται συνήθως στα ασταθή κράτη με έλλειψη του στρατιωτικού ελέγχου και της αστυνομίας. Οι λιγότερο ανοικτές μορφές δωροδοκίας προτιμώνται στα σταθερότερα κράτη.

➤ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗ ΠΕΛΑΤΩΝ

Η προτίμηση πελατών αναφέρεται σε αυτούς που υποστηρίζονται, παραδείγματος χάριν με την κυβερνητική απασχόληση. Αυτό μπορεί να είναι νόμιμο, όπως για παράδειγμα όταν

αλλάζει μια πρόσφατα εκλεγμένη κυβέρνηση τους κορυφαίους ανώτερους υπαλλήλους στη διοίκηση, προκειμένου να εφαρμοστεί αποτελεσματικότερα η πολιτική της. Αυτό όμως μπορεί να θεωρηθεί ως διαφθορά, εάν αναρμόδια πρόσωπα επιλέγονται πριν από ικανότερα ως πληρωμή για την υποστήριξη του καθεστώτος. Σε μη δημοκρατικές χώρες πολλοί κυβερνητικοί ανώτεροι υπάλληλοι επιλέγονται συχνά για την δυνατότητα πίστης των κυβερνώντων, παρά των ικανοτήτων τους (Hernandez-Vargas ,2009).

➤ ΝΕΠΟΤΙΣΜΟΣ

Το να ευνοούνται οι συγγενείς (νεποτισμός) ή οι προσωπικοί φίλοι, εις βάρος των υπολοίπων, είναι διαφθορά. Αυτό μπορεί να συνδυαστεί με τη δωροδοκία, παραδείγματος χάριν όταν μια επιχείρηση απαιτεί την πρόσληψη ενός συγγενή, ο οποίος δεν ειδικεύεται πουθενά και δεν είναι χρήσιμος, με αποτέλεσμα η πρόσληψη του να έχει επιπτώσεις στην επιχείρηση, αλλά παρόλα αυτά να προσλαμβάνεται (Hernandez-Vargas ,2009).

➤ ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΙΑ

Η πλαστογραφία είναι ολοκληρωτική κλοπή των εμπιστευμένων κεφαλαίων. Γενικά, η διαφθορά μπορεί να διευκολύνει την εγκληματική επιχειρηματικότητα όπως την εμπορία ναρκωτικών, τα «ξεπλυμένα» χρήματα, και την παράνομη διακίνηση προϊόντων, δεν περιορίζεται μονάχα σε κυβερνητικούς υπαλλήλους, αλλά επεκτείνεται και σε οργανώσεις που πραγματοποιούν εγκλήματα. Σε μερικά έθνη η διαφθορά είναι τόσο κοινή, που αναμένεται όταν αλληλεπιδρούν οι μικρές επιχειρήσεις ή οι απλοί πολίτες με τους κυβερνητικούς ανώτερους υπαλλήλους. Η διαφθορά διαφέρει ανάλογα με τη χώρα ή την εξουσία. Ορισμένες πολιτικές πρακτικές χρηματοδότησης που είναι νόμιμες σε μια χώρα μπορούν να είναι παράνομες σε άλλη. Σε μερικές χώρες, οι κυβερνητικοί ανώτεροι υπάλληλοι έχουν τόσο ευρείες δυνάμεις, που τα όρια μεταξύ του νόμιμου και του παράνομου είναι αρκετά δύσκολο να ορισθούν. Από αυτόν τον καθορισμό δεν πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η διαφθορά δεν μπορεί να υπάρξει μέσα στις δραστηριότητες του ιδιωτικού τομέα. Ειδικά, στις μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις, η διαφθορά σαφώς υπάρχει, όπως παραδείγματος χάριν στην προμήθεια ή ακόμα και στη μίσθωση (Hernandez-Vargas ,2009).

2.3. Παράγοντες Διαφθοράς

Οι ακόλουθοι όροι ευνοούν την διαφθορά:

1. Ελλείμματα πληροφοριών
 - 1.1. Έλλειψη κυβερνητικής διαφάνειας.
 - 1.2. Έλλειψη της νομικής ελευθερίας των πληροφοριών.
 - 1.3. Περιφρόνηση ή αμέλεια της άσκησης της ελευθερίας του λόγου και της ελευθερίας του Τύπου.
 - 1.4. Αδύνατες πρακτικές λογιστικής, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης έγκαιρης οικονομικής διαχείρισης (Argvate, Curi et al. 2010)
2. Έλλειψη του ελέγχου και της υπευθυνότητας της κυβέρνησης.
 - 2.1. Δημοκρατία απούσα ή δυσλειτουργική.
 - 2.2. Έλλειψη μιας πολιτικά σκεπτόμενης κοινωνίας και εκείνων των μη κυβερνητικών οργανώσεων, οι οποίες ελέγχουν ή κρίνουν την κυβέρνηση.
 - 2.3. Ένας μεμονωμένος ψηφοφόρος μπορεί να έχει άγνοια σχετικά με την πολιτική, ειδικά σε εκλογές εθνικού επιπέδου, δεδομένου ότι κάθε ψηφοφορία έχει λίγη βαρύτητα.
 - 2.4. Ασθενές κράτος δικαίου.
 - 2.5. Ασθενής δικαστική ανεξαρτησία.
 - 2.6. Έλλειψη αξιολόγησης, η οποία είναι συνεχής λεπτομερής αξιολόγηση της εργασίας και της σύγκρισής της με άλλους που κάνουν παρόμοια πράγματα, και ιδιαίτερα σύγκριση με εκείνους που κάνουν την καλύτερη εργασία (Argvate, Curi et al. 2010)
3. Ευκαιρίες και κίνητρα
 - 3.1. Ο δημόσιος τομέας και πολλοί κανονισμοί αυξάνουν τις ευκαιρίες για τη δωροδοκία.
 - 3.2. Κακοπληρωμένοι κυβερνητικοί ανώτεροι υπάλληλοι.
 - 3.3. Η μακροπρόθεσμη εργασία στην ίδια πολιτική θέση μπορεί να δημιουργήσει σχέσεις μεταξύ κυβέρνησης και κοινωνίας που ενθαρρύνουν και βοηθούν να κρυφθεί η δωροδοκία και η επιλεκτικότητα. Οι κυβερνητικοί ανώτεροι υπάλληλοι, οι οποίοι τοποθετούνται σε διαφορετικές θέσεις και γεωγραφικές περιοχές και αντικαθίστανται από άλλους συναδέλφους τους αρκετά συχνά, μπορούν να βοηθήσουν να αποτραπούν τέτοια γεγονότα.
 - 3.4. Δαπανηρές πολιτικές εκστρατείες, με δαπάνες που υπερβαίνουν τις κανονικές πηγές πολιτικής χρηματοδότησης.
 - 3.5. Η μικρή αλληλεπίδραση με τους ανώτερους υπαλλήλους μειώνει τις ευκαιρίες για τη διαφθορά. Για παράδειγμα, η χρησιμοποίηση του διαδικτύου για την αποστολή των

απαραίτητων πληροφοριών, όπως αιτήσεων και φορολογικών εντύπων, και έπειτα η επεξεργασία αυτών με αυτοματοποιημένα υπολογιστικά συστήματα. Αυτό μπορεί επίσης να επιταχύνει την επεξεργασία και να μειώσει τα ακούσια ανθρώπινα λάθη (Tanzi, 1998).

4. Κοινωνικές καταστάσεις

- 4.1. Κλειστές ομάδες που αποσκοπούν στο ίδιο συμφέρον και δίκτυα πρώην συμμαθητών ή συμφοιτητών.
- 4.2. Κοινωνίες όπου η προσωπικότητα εκτιμάται περισσότερο από άλλα χαρακτηριστικά.
- 4.3. Έλλειψη βασικής εκπαίδευσης, και γενικά εκπαίδευσης μεταξύ του πληθυσμού.

2.4. Η Διαφθορά σε παγκόσμιο επίπεδο²

Όλοι γνωρίζουμε ότι η διαφθορά είναι ένα πρόβλημα, αλλά είναι δύσκολο να υπολογισθεί η ένταση του φαινομένου. Ο Coase στην μελέτη του (1960) περιγράφει ένα κόσμο χωρίς κόστος συναλλαγών. Υποστήριξε ότι, όταν τα έξοδα συναλλαγής είναι μηδενικά (ή πολύ χαμηλά) τα μέρη, αν διαπραγματευτούν, θα καταλήξουν στην αποτελεσματική κατανομή των πόρων ανεξάρτητα από την κατανομή των δικαιωμάτων από το δίκαιο. Αντίθετα, όταν τα έξοδα συναλλαγής είναι τόσο υψηλά ώστε να καθιστούν ανέφικτη τη διαπραγμάτευση, η αποτελεσματική κατανομή των πόρων θα εξαρτηθεί από την κατανομή των δικαιωμάτων από το νομικό σύστημα (Coase, 1960). Ουσιαστικά, τα έξοδα συναλλαγής ή αλλιώς κόστη συναλλαγής είναι το οικονομικό κόστος της ίδιας της συναλλαγής (έξοδα γραφειοκρατίας, των δικηγόρων, των συμβολαιογράφων, των λογιστών, των μεσιτών, της εφορίας κλπ.). Εάν το χρηματικό κόστος της συναλλαγής είναι μεγαλύτερο από το πλεόνασμα που δημιουργεί η συναλλαγή, η τελευταία δεν θα λάβει χώρα γιατί δεν θα συμφέρει τα μέρη. Ακόμα, το ύψος του κόστους συναλλαγής το επηρεάζουν σημαντικά θεσμικά προβλήματα όπως είναι οι κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς, η υπερβολική ρύθμιση, η υπερβολική φορολόγηση, η διαφορά και η προσοδοθηρία. Στην περίπτωση της διαφοράς, όσο περισσότερο αυξάνεται σε μια χώρα τόσο περισσότερα αυξάνονται και τα συναλλακτικά κόστη καθώς υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης προς τη χώρα και βασικών κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς, ενώ το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ελλειμματικό.

² <http://www.transparency.org/>

Η μέτρηση της διαφθοράς – υπό τη στατιστική έννοια σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν είναι ένα απλό θέμα, δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες δει είναι συνήθως φυσικά πρόσωπα. Η Transparency International (Διεθνής Διαφάνεια), ο κορυφαίος μη κυβερνητικός οργανισμός αντιδιαφθοράς, βασίζεται σε τρεις μεταβλητές, που ενημερώνονται ετησίως: ένας δείκτης διαφθοράς (βασισμένος στις απόψεις των εμπειρογνομόνων σχετικά με το πόσο διεφθαρμένες είναι διάφορες χώρες), ένα παγκόσμιο βαρόμετρο διαφθοράς βασισμένο σε μια έρευνα για τη στάση του ευρύ κοινού απέναντι στην διαφθορά) και μια έρευνα πληρωτών δωροδοκιών, που εξετάζει την προθυμία των ξένων εταιριών να πληρώσουν τις δωροδοκίες. Από το 1996 και κάθε χρόνο η Transparency International (Διεθνής Διαφάνεια) δημοσιεύει έναν πίνακα στον οποίο γίνεται κατάταξη ενός αριθμού κρατών – ανάμεσα τους και η Ελλάδα – κατά το ύψος της διαφθοράς σ’ αυτές με βάση το δείκτη αντίληψης.

Ο Δείκτης Αντίληψης της Διαφθοράς (CPI) για το 2015 χρησιμεύει ως υπενθύμιση, ότι η κατάχρηση της εξουσίας, οι μυστικές συναλλαγές και ο χρηματισμός, συνεχίζουν να ρημάζουν κοινωνίες σε όλο τον κόσμο. ο δείκτης με το σκορ 168 χωρών, σε μια κλίμακα από το 0 (πολύ διεφθαρμένη) έως το 100 (πολύ καθαρό). Καμία χώρα δεν έχει το τέλειο σκορ, ενώ τα δυο τρίτα των χωρών έχουν βαθμολογία κάτω από 50. Αυτό υποδηλώνει ένα σοβαρό, παγκόσμιο πρόβλημα διαφθοράς.

Στον Πίνακα 1 φαίνεται και η κατάταξη των χωρών για το 2015. Οι 5 λιγότερο διεφθαρμένες χώρες, μαζί με το αντίστοιχο σκορ, είναι οι: Δανία (91), η Φιλανδία (90), η Σουηδία (89), η Νέα Ζηλανδία (88) και η Ολλανδία (87). Αντίθετα, οι 5 πιο διεφθαρμένες χώρες σ’ όλο τον κόσμο είναι οι: Σομαλία (8), Βόρεια Κορέα (8), Αφγανιστάν (11), Σουδάν (12) και Νότια Κορέα (15). Η Ελλάδα για το 2015 βρέθηκε στην πεντηκοστή όγδοη θέση με σκορ 46.

➤ **Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς**

Στη διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στη Μέριδα (Μεξικό) από τις 9 έως τις 11 Δεκεμβρίου 2003, διατέθηκε προς υπογραφή η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς. Στη 2658^η συνεδρίασή τους στις 10 Μαΐου 2005, το Συμβούλιο ενέκρινε την πρόταση της Επιτροπής για υπογραφή της σύμβασης.

Οι σκοποί της σύμβασης είναι:

- να προωθήσει και να ενισχύσει τα μέτρα παρεμπόδισης και καταπολέμησης της διαφθοράς αποδοτικότερα και αποτελεσματικότερα
- να προωθήσει, να διευκολύνει και να στηρίζει τη διεθνή συνεργασία και την τεχνική βοήθεια
- να προωθήσει την ακεραιότητα, την υποχρέωση λογοδοσίας και τη χρηστή διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων και της δημόσιας ιδιοκτησίας.

Αφορά την πρόληψη, την έρευνα και τη δίωξη της διαφθοράς, καθώς και τη δέσμευση, την κατάσχεση, τη δήμευση και την επιστροφή προϊόντων αξιόποινων πράξεων.

Όσον αφορά τη δίωξη, τον εντοπισμό και την καταστολή, η σύμβαση συνιστά στα συμβαλλόμενα κράτη να εγκρίνουν τα αναγκαία νομοθετικά και άλλα μέτρα για τη στοιχειοθέτηση μιας ολόκληρης σειράς ποινικών αδικημάτων. Αυτά είναι:

- διαφθορά εθνικών ή αλλοδαπών δημόσιων υπαλλήλων και υπαλλήλων δημόσιων διεθνών οργανισμών
- υπεξαίρεση, κατάχρηση ή άλλη παρακράτηση δημόσιας ή ιδιωτικής ιδιοκτησίας από δημόσιο υπάλληλο
- αθέμιτη άσκηση επιρροής
- κατάχρηση καθηκόντων και παράνομος πλουτισμός.

Σε κάθε περίπτωση, η σύμβαση θεωρεί ως διαφθορά την προσφορά ή αποδοχή αθέμιτων πλεονεκτημάτων από το ίδιο το πρόσωπο ή για κάποιο άλλο πρόσωπο ή οντότητα.

Στον ιδιωτικό τομέα, επιβάλλει τον χαρακτηρισμό της υπεξαίρεσης και της διαφθοράς ως αξιόποινων πράξεων. Αξιόποινες πράξεις συνιστούν επίσης η νομιμοποίηση προσόδων που

προκύπτουν από παράνομες δραστηριότητες, η αποδοχή κλοπιμαίων, η παρεμπόδιση του έργου της δικαιοσύνης, και η απόπειρα υπεξαίρεσης ή δωροδοκίας και η συμμετοχή σε αυτές.

Συνίσταται στα συμβαλλόμενα κράτη να λάβουν αναγκαία μέτρα, προκειμένου:

- να εξασφαλίσουν την ευθύνη των νομικών προσώπων
- να καταστήσουν δυνατή τη δέσμευση, τη δήμευση και την κατάσχεση
- να προστατεύουν τους μάρτυρες, τους εμπειρογνώμονες και τα θύματα
- να προστατεύουν τα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για τη σύνταξη εκθέσεων
- να αντιμετωπίζουν τις συνέπειες των πράξεων διαφθοράς
- να διασφαλίζουν ότι οι οντότητες ή τα πρόσωπα που έχουν υποστεί ζημία ως αποτέλεσμα πράξης διαφθοράς, έχουν το δικαίωμα να κινήσουν δικαστικές διαδικασίες, ώστε να αξιώσουν αποζημίωση
- να συγκροτήσουν ένα όργανο ή όργανα ή να διορίσουν πρόσωπα εξειδικευμένα στην καταπολέμηση της διαφθοράς μέσω της επιβολής του νόμου
- να ενθαρρύνουν τη συνεργασία με τις αρχές επιβολής του νόμου
- να ενθαρρύνουν τη συνεργασία μεταξύ των εθνικών αρχών και με τον ιδιωτικό τομέα
- να ξεπεράσουν τα εμπόδια τα οποία μπορεί να προκύψουν από την εφαρμογή νόμων περί τραπεζικού απορρήτου
- λαμβάνουν υπόψη, στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών, τις προηγούμενες καταδικαστικές αποφάσεις για εικαζόμενους παραβάτες, οι οποίες έχουν εκδοθεί σε άλλο κράτος
- να θεμελιώσουν τη δικαιοδοσία τους για τα αδικήματα τα οποία διαπράττονται στο έδαφός τους, ή εις βάρος τους, ή από υπήκοό τους κ.λπ.

Τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν επίσης να λάβουν αναγκαία μέτρα σχετικά με τις διαδικασίες και την επιβολή κυρώσεων κατά δημοσίων υπαλλήλων, προκειμένου να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ της ασυλίας τους και των αδικημάτων που έχουν διαπράξει, συμπεριλαμβανομένων των επακόλουθων συνεπειών.

2.5. Διαφθορά και ανάπτυξη

Η διαφθορά δεν είναι μόνο ηθικολογικό ζήτημα για μια κοινωνία, αλλά κυρίως λειτουργικό. Όταν πλουτίζει κανείς παρανομώντας και συνεπώς εύκολα, δεν υποβάλλεται στον κόπο να αναπτύξει τις ικανότητές του. Η διαφθορά αφαιρεί πόρους που προβλέπονταν για παραγωγικές επενδύσεις και υποδομές και τους διοχετεύει σε σκοτεινές δραστηριότητες. Έτσι κλείνει ο δρόμος προς την ανάπτυξη οριστικά και αμετάκλητα, αφού η διαφθορά και η

ανάπτυξη αποτελούν σε κάθε κοινωνία τα δύο σκέλη μια συνάρτησης που όσο μεγαλώνει το ένα μικραίνει το άλλο και το αντίστροφο (Clotfelter, 1983). Για παράδειγμα, η λιμοκτονία στις χώρες της Αφρικής οφείλεται πρωτίστως στη διαφθορά και σε καμία περίπτωση στην έλλειψη φυσικών πόρων, διότι ορισμένες από αυτές διαθέτουν τεράστιους φυσικούς πόρους.

Περίπου το 80 τοις εκατό των Αφρικανών ζουν με λιγότερο από 2 δολάρια την ημέρα. Η διαφθορά είναι ένας παράγοντας διαιώνισης της φτώχειας. Η φτώχεια και η διαφθορά συνδυάζουν την ισχύ τους κάνοντας στους ανθρώπους αδύνατες τις επιλογές όπως: «Να αγοράσω τροφή για την οικογένεια μου σήμερα, ή να πληρώσω φακελάκι για να με φροντίσουν καλύτερα στο νοσοκομείο;». Οι φτωχοί άνθρωποι έχουν συχνά χαμηλή πρόσβαση στην εκπαίδευση και παραμένουν απληροφόρητοι σχετικά με τα δικαιώματά τους και αυτό τους αφήνει απροστάτευτους και γίνονται πιο εύκολα θύματα εκμετάλλευσης. Για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης, οι φτωχοί πολίτες χρειάζονται ένα χώρο, όπου θα γίνεται διάλογος με τις αρχές.

Το πρόγραμμα «Η φτώχεια και η διαφθορά στην Αφρική (PCA)» της Διεθνούς Διαφάνειας, επέτρεψε σε άτομα που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση να ενταχθούν στις διαδικασίες ανάπτυξης, ανοίγοντας διάλογο μεταξύ αυτών και των κυβερνήσεών τους.

Οι κοινότητες επικεντρώθηκαν σε πιο σημαντικά ζητήματα όπως η γεωργική στήριξη, η παροχή νερού ή δωρεάν φαρμάκων και όλα στηρίχτηκαν στις κοινές αρχές της κοινοτικής συμμετοχής. Με τις προσαρμοστικές μεθόδους του, το πρόγραμμα εφαρμόζεται σε κοινότητες και πέρα από το πεδίο αρχικής εφαρμογής του. Εάν τα άτομα έχουν λόγο στον τρόπο που διοικούνται από τις κυβερνήσεις (συμμετοχική διακυβέρνηση) και οι κυβερνητικοί υπάλληλοι είναι υπόλογοι στο λαό που εξυπηρετούν (κοινωνική λογοδοσία), οι φτωχοί άνθρωποι θα συνειδητοποιήσουν την εξουσία και τη δύναμη που έχουν οι φωνές όταν υψώνονται. Τα εργαλεία συμμετοχικής κοινωνικής λογοδοσίας, αυξάνουν την επαφή μεταξύ των πολιτών και κυβερνήσεων, και, επομένως, αυξάνεται η διαφάνεια, η λογοδοσία και η σωστή διακυβέρνηση. Μειώνουν τις πιθανότητες να γίνει κατάχρηση της εξουσίας από τις κυβερνήσεις (Cowell & Gordon, 1988). Αυξημένη συμμετοχή των πολιτών σημαίνει καλύτερη ενημέρωση των κοινοτήτων, δημόσια εποπτεία των κυβερνήσεων και λιγότερη διαφθορά, στον προγραμματισμό και την παρακολούθηση της τοπικής ανάπτυξης. Αυτό δημιουργεί μια θετική κατάσταση: οι φτωχοί ωφελούνται από την τοπική ανάπτυξη, ενώ παράλληλα, οι άνθρωποι στην εξουσία χαρακτηρίζονται από ακεραιότητα και η κοινότητα ευδοκμεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΚΙΩΔΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΟΡΑ

3.1. Ορισμός Σκιώδους Οικονομίας

Σε γενικές γραμμές η σκιώδης οικονομία είναι οποιαδήποτε δραστηριότητα μέσω της οποίας επιχειρήσεις και ιδιώτες δεσμεύονται σε ανάρμοστες τακτικές με σκοπό να μην συμμορφώνονται με τις νόμιμες υποχρεώσεις τους όπως είναι για παράδειγμα οι φόροι και οι δασμοί, οι συμβάσεις και η απασχόληση (Aradarenko, 2015). Οι δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στα πλαίσια της shadow economy είναι η μη δήλωση ή η μη απόκρυψη εσόδων ώστε να αποφευχθεί η φορολόγηση ή άλλες επιβαρύνσεις, η πληρωμή των υπαλλήλων από τους προϊσταμένους τους με μετρητά και μη δηλωμένα στα φορολογικά δελτία, ώστε επίσης να αποφευχθεί η φορολόγηση και άλλα. Ένα μεγάλο ποσοστό των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα μέσα στα πλαίσια της σκιώδης οικονομίας αναφέρονται ως οικονομία της μετρητοίς, αφού η πληρωμή των αγαθών και των υπηρεσιών γίνεται αποκλειστικά με μετρητά (Choi & Thum, 2005).

Σύμφωνα με τον Μπιτζένη, Α. (2014) ο όρος παραοικονομία δεν είναι αποδεκτός στην βιβλιογραφία, για τον λόγο αυτό ως σκιώδης οικονομία ή παραοικονομία είναι όλες οι οικονομικές δραστηριότητες που δημιουργούν προστιθέμενες και οι οποίες κανονικά έπρεπε να προστίθενται στο Εθνικό Εισόδημα, αλλά δεν συμπεριλαμβάνονται. Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως σκιώδης οικονομία θεωρείται οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα την οποία οι φορολογούμενοι εσκεμμένα αποφεύγουν να δηλώσουν (Dreher & Schneider, 2010).

3.2. Αιτία Σκιώδους Οικονομίας

Τα ευρήματα όσον αφορά στην ένταση, την δομή και τα χαρακτηριστικά της ανεπίσημης εργασίας, χρίζουν μέγιστης σημασίας στον σχεδιασμό των οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών που έχουν ως στόχο την παρεμπόδιση της shadow economy. Σύμφωνα με τον Aradarenko (2015) η σκιώδης οικονομία έγινε ένας γενικά αποδεκτός μηχανισμός για επιχειρήσεις, επιχειρηματίες και νοικοκυριά. Λειτουργήσε κυρίως ως αντίδραση στα πολλαπλά σοκ που είχαν υποστεί κατά καιρούς οι οικονομίες. Στη σύγχρονη οικονομία η ανεπίσημη εργασία αποτελεί το τελευταίο καταφύγιο αυτών οι οποίοι είχαν εκδιωχθεί από την επίσημη οικονομία κατά τη διάρκεια της μετάβασης. Παρόλο που οι τρέχουσες

οικονομικές συνθήκες, είναι πολύ περισσότερο ευνοϊκές, από αυτές που επικρατούσαν τον εικοστό αιώνα, οι κυβερνητικές αρχές και οι διαμορφωτές της οικονομικής πολιτικής βρίσκονται ακόμη σε προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού (Feige, 2007).

Σύμφωνα με τους Krstić and Radulović (2015) η εμφάνιση της shadow economy δεν συμβαίνει από ατύχημα. Είναι μια αναγνωρισμένη απόρροια των ατελειών του οικονομικού συστήματος και της ανεπάρκειας της οικονομικής πολιτικής. Ενώ οι παράγοντες που προκαλούν και προάγουν την ανάπτυξη της σκιώδους οικονομίας είναι πολλοί και πολύπλοκοι, η βιβλιογραφία θεωρεί τους παρακάτω ως τους πιο σημαντικούς: η υπέρμετρη φορολογική επιβάρυνση, η υπερβολική ρύθμιση των επιχειρήσεων από την πλευρά της κυβέρνησης και η φτώχη απόδοση από πλευράς κυβερνητικών σωμάτων (Krstić and Radulović, 2015). Αναγνωρίζοντας ποιοι είναι οι σημαντικοί παράγοντες της σκιώδους οικονομίας δημιούργησε μια προϋπόθεση για τον σχεδιασμό ενός αποτελεσματικού οργάνου και πολιτικής, ώστε να παρεμποδιστεί η ανάπτυξής της. Τα αίτια που ενισχύουν την ανάπτυξη της σκιώδους οικονομίας διακρίνονται σε δυο ειδών. Τα αίτια που προέρχονται από το φορολογικό σύστημα και αίτια που παρουσιάζονται στον οικονομικό τομέα Arsić et al. (2015).

Οι κυριότεροι παράγοντες που οδηγούν σε παραοικονομία είναι ο βαθμός του κρατικού παρεμβατισμού (περιορισμοί, αλλαγές νόμων, μέγεθος δημοσίου τομέα, η κρατική γραφειοκρατία, η υψηλή φορολογική επιβάρυνση (φόροι, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης), η φοροδιαφυγή, η μη ορθολογική χρησιμοποίηση εκ μέρους του κράτους τους προϊόντος των φορολογιών, το υψηλό ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών στην οικονομία, σε σχέση με το ποσοστό εκείνων οι οποίοι προσφέρουν εξαρτημένη εργασία, το επίπεδο ευσυνειδησίας και κοινωνικοοικονομικών αξιών των ηγετών και των μελών μια κοινωνίας, η ύπαρξη βρώμικου χρήματος το οποίο μπορεί να προέρχεται από ναρκωτικά, πορνεία, εμπόριο όπλων, καταχρήσεις δημοσίου χρήματος, κ.α (Friedland et al., 1978).

Η ύπαρξη υψηλού ποσοστού παραοικονομίας καθιστά αναποτελεσματικά τις περισσότερες πολιτικές αφού τα μέτρα οικονομικής πολιτικής επηρεάζουν μόνο εκείνους που δεν δραστηριοποιούνται στην παραοικονομία (Fleming et al., 2000).

3.3. Εντοπισμός Σκιώδους Οικονομίας

Όσον αφορά στον εντοπισμό της παραοικονομίας είναι γνωστό ότι κάθε χώρα παράγει ένα επίπεδο προϊόντος το οποίο προσδιορίζεται από τις παραγωγικές της δυνατότητες και κάτω από ιδεατές προϋποθέσεις έπεται ότι παρατηρείται και καταγράφεται το τελικό προϊόν (Schneider & Enste, 2013). Τα άτομα προσπαθούν, για δικούς τους λόγους, φορολογικούς και νομικούς, να αποκρύψουν προσωπικά στοιχεία τα οποία αναφέρονται στα εισοδήματα ή

στην κατανάλωση τους. Αυτό έχει ως συνέπεια την αδυναμία καταγραφής συνολικού προϊόντος της οικονομίας. Βασικές πηγές προσέγγισης των μεγεθών της παραοικονομίας είναι τα εθνικολογιστικά στοιχεία και οι δειγματοληπτικές έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών (Gordon, 1989). Η λογική αυτή βασίζεται στη κλασική λειτουργία του εισοδηματικού κυκλώματος της οικονομίας, σύμφωνα με το οποίο οι δαπάνες των νοικοκυριών ταυτίζονται με το ακαθάριστο εισόδημα των επιχειρήσεων και του κράτους. Η μη ταύτιση συνεπώς του ύψους της κατανάλωσης των νοικοκυριών με εκείνη των εθνικών λογαριασμών, οδηγεί στον προσδιορισμό του όγκου της παραοικονομίας και στη διαπίστωση ότι το εθνικό προϊόν είναι υποεκτιμημένο (Schneider & Enste, 2013).

3.4. Σκιώδης Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σύμφωνα με τον Μπιτζένη (2014) σε έρευνα από το Υπουργείο Οικονομικών 2011, στο βιβλίο Διεθνής Επιχειρηματικότητα και Επενδύσεις, η παραοικονομία στην Ελλάδα εντοπίζεται στα εξής εισοδήματα. Τα εισοδήματα τα οποία παρόλο που αποκτούνται νόμιμα δεν δηλώνονται στις φορολογικές αρχές. Σε αυτή την περίπτωση αντιμετωπίζεται το πρόβλημα της φοροδιαφυγής (Arandarenko, 2015). Τα εισοδήματα τα οποία προέρχονται από παράνομες δραστηριότητες. Εισοδήματα τα οποία προέρχονται στην Ελλάδα από δραστηριότητες όπως είναι το παραεμπόριο, το εμπόριο όπλων, ναρκωτικών κτλ. Και τέλος είναι τα εισοδήματα τα οποία προέρχονται από μηχανισμούς που βρίσκονται εκτός της αγοράς. Πρόκειται για τα λεγόμενα «μαύρα χρήματα» (Helberger & Knepele, 1988).

Η Ιταλία από το 2014 στο νέο Ευρωπαϊκό Λογιστικό Σύστημα θα υπαγορεύει σε όλα τα κράτη-μέλη να καταχωρίζουν τα στοιχεία της παράνομης οικονομικής δραστηριότητας στο ΑΕΠ τους. Θα συμπεριλάβει στις μετρήσεις του ιταλικού ΑΕΠ το εμπόριο ναρκωτικών, την πορνεία και το λαθρεμπόριο καπνού και οινοπνευματωδών ποτών (Dell'Anno, 2003). Η στατιστική υπηρεσία της Ιταλίας, Istat, προκάλεσε σειρά επικριτικών δημοσιευμάτων. Για κάποιους η κίνηση θυμίζει το 1987, τότε που η Ιταλία άρχισε να συνυπολογίζει τη σκιώδη οικονομία της, τη μαύρη οικονομική δραστηριότητα που παράγει περίπου το 1/5 του ιταλικού ΑΕΠ. Τότε το αποτέλεσμα ήταν να αυξηθεί η οικονομία κατά 18% αφήνοντας πίσω της τη Βρετανία, που πλέον ήταν η τέταρτη μεγαλύτερη οικονομία της Δύσης. Το γεγονός έγινε γνωστό ως *il sorpasso* και προκάλεσε ικανοποίηση σε εθνικό επίπεδο μέχρις ότου οδηγηθεί και πάλι η Ιταλία σε μια απογοητευτική οικονομική κατάσταση έπειτα από δύο δεκαετίες οικονομικής κακοδιαχείρισης (Dell'Anno, 2003). Στην πραγματικότητα η Ιταλία ήταν απλώς μια από τις πρώτες χώρες που ανακοίνωσαν ότι συμμορφώνονται με τις διεθνείς λογιστικές προδιαγραφές. Το Ευρωπαϊκό Λογιστικό Σύστημα (ESA) υπαγορεύει να καταχωρίζονται τα στοιχεία της παράνομης οικονομικής δραστηριότητας στην οποία συμμετέχουν όλες οι

πλευρές με τη θέλησή τους. Δεδομένου, όμως, ότι ως τώρα οι κατευθυντήριες γραμμές δεν διασαφήνιζαν με ποιο τρόπο πρέπει να υπολογίζεται το εμπόριο ναρκωτικών και λαθραίων τσιγάρων και δεδομένου ότι αυτά τα πράγματα δύσκολα ανιχνεύονται, έχουν συμμορφωθεί λίγες χώρες. Αυτό θα αλλάξει, από το φθινόπωρο όταν η νέα εκδοχή του ESA θα παρουσιάζει νέες κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των εσόδων από τη σκοτεινή πλευρά της οικονομίας.

Την περίπτωση της Ιταλίας ακολούθησε και η Ελλάδα τα έτη 2004-2006 μετά από αίτημα της Eurostat το 2002 για αναθεώρηση του ΑΕΠ. Οι έρευνες ξεκίνησαν από το φθινόπωρο του 2004 και κατέληξαν τον Σεπτέμβριο του 2006. Ο τρόπος διεξαγωγής των ερευνών έγινε μέσω της συμπλήρωσης ερωτηματολογίων από τις επιχειρήσεις αλλά και από την διασταύρωση των στοιχείων από τον κατασκευαστικό κλάδο με χορηγία αδειών από την κεντρική υπηρεσία. Μέσα στις απαιτήσεις της Eurostat ήταν να γίνει έρευνα και στις παράνομες δραστηριότητες. Η έρευνα μεταξύ 2004-2006 πραγματοποιήθηκε σε πάνω από τέσσερις διαφορετικές δραστηριότητες και η συνολική συνεισφορά τους στο νέο ΑΕΠ ήταν 0,5 ποσοστιαίες μονάδες του συνολικού 25,7%. Οι κύριες δραστηριότητες ήταν το λαθρεμπόριο καπνού και υγρών καυσίμων, η πορνεία και τα ναρκωτικά.

Ορισμένες χώρες περιλαμβάνουν ήδη στατιστικά τους στοιχεία αυτήν την παράνομη οικονομική δραστηριότητα: στην Ολλανδία, για παράδειγμα, οι πωλήσεις κάνναβης μπορούν να καταχωρισθούν ως έσοδα των καφετεριών. Το ζητούμενο είναι, επομένως, να γίνουν πιο συγκρίσιμα τα μεγέθη του ΑΕΠ των κρατών-μελών εν μέρει και επειδή με βάση τις συγκρίσεις διανέμονται τα κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα στατιστικά στοιχεία που φέρουν το ΑΕΠ να έχει αυξηθεί από το εμπόριο κοκαΐνης μάλλον θα οδηγήσουν σε μείωση των επιδοτήσεων που δικαιούται η Ιταλία από τα κονδύλια της Ε.Ε. τουλάχιστον, όμως, θα πλησιάσει όσο ποτέ ως τώρα τη συμμόρφωση με τους κανόνες της Ευρωζώνης για το χρέος της κυβέρνησης και τα ελλείμματα (Dell'Anno, 2003).

Η στατιστική υπηρεσία της Γαλλίας, η Insee, εκτιμά πως η νέα εκδοχή του ESA θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του γαλλικού ΑΕΠ κατά 3,2% δηλαδή ανάλογο με την ανάπτυξη δύο ετών με τους τρέχοντες ρυθμούς. Μικρό ποσοστό από την αύξηση αυτή οφείλεται, πάντως, σε μια έκρηξη της παραβατικότητας: η αναθεώρηση των λογιστικών κανόνων επανατοποθετεί, παράλληλα, και τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη στις επενδύσεις και όχι στα έξοδα. Όπως και πολλά άλλα πράγματα, η αλλαγή αυτή δεν θα προσελκύσει τόσο το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης.

Σε ό, τι αφορά τη Βρετανία, μέσα στην εβδομάδα η στατιστική υπηρεσία έδωσε στη δημοσιότητα στοιχεία που αφορούν το έτος 2009, αλλά καταδεικνύουν πως το εμπόριο ναρκωτικών και η πορνεία συμβάλλουν στο βρετανικό ΑΕΠ κατά 10 δις στερλίνες, πόσο

αντίστοιχο των 12,2 δις ευρώ. Τόνισε δε πως για πρώτη φορά συμπεριλαμβάνει τις παράνομες αυτές δραστηριότητες στον υπολογισμό της οικονομίας.

3.5. Τρόποι Αντιμετώπισης Σκιάδους Οικονομίας

Οι κατηγορίες στις οποίες μπορούν να ομαδοποιηθούν τα μέτρα αντιμετώπισης της διαφθοράς αποτελούνται από μέτρα τα οποία έχουν σχέση με πολιτικές προτεραιότητες και απαιτούν πολιτική βούληση. Τα μέτρα αυτά είναι η μη διάδοση φημών, η αυστηρότητα στην τήρηση των κανόνων και ο περιορισμός των δυνατοτήτων από άτομα του εργασιακού και πολιτικού περιβάλλοντος. Επίσης, διακρίνονται στα μέτρα που βοηθούν στην μείωση της προσφοράς της διαφθοράς από τα στελέχη του δημοσίου (Frey & Weck, 1983). Ο περιορισμός των κανονιστικών ρυθμίσεων για τη μείωση της ζήτησης υπηρεσιών που υποκρύπτουν πράξεις διαφθοράς, η δημιουργία απλού και σαφούς θεσμικού πλαισίου ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια παρερμηνειών. Ένα ακόμη σημαντικό μέτρο είναι ο έλεγχος σε τακτική βάση από σώμα ανεξάρτητων υπαλλήλων, ποινικές κυρώσεις σε περιπτώσεις διαφθοράς και λήψη κατάλληλων μέτρων για την εκτέλεση των αποφάσεων των κυβερνήσεων (Τάτσος, 2001). Μέτρα με μεγαλύτερη διάρκεια και ισχυρή παρουσία είναι η ενίσχυση της μακροοικονομικής σταθερότητας με κατάλληλα δημοσιονομικά θέματα και η βελτίωση της λειτουργίας του φορολογικού συστήματος. Τα δημοσιονομικά μέτρα χαρακτηρίζονται από αποτελεσματικότητα μόνο στην περίπτωση όπου συνδυάζονται με τις κατάλληλες πολιτικές και κρατικές αρχές.

Η σκιάδης οικονομία όπως προαναφέρθηκε και παραπάνω μπορεί να έχει θετικές αλλά και αρνητικές επιδράσεις στην ανάπτυξη και την οικονομία μιας χώρας. Στην περίπτωση των θετικών επιδράσεων η μεγέθυνση της σκιάδους οικονομίας οδηγεί σε υψηλότερη προστιθέμενη αξία, ενώ στην περίπτωση των αρνητικών επιδράσεων, η πτώση της μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της κοινωνικής ευημερίας. Σύμφωνα με τον (Schneider, 1994) κάποια από τα σημαντικότερα μέτρα αντιμετώπισης της σκιάδους οικονομίας είναι η χορήγηση φορολογικών κινήτρων σε νοικοκυριά και υπηρεσίες ώστε να μην παρασύρονται να φοροδιαφύγουν. Το μέτρο αυτό έχει ως στόχο την διαφάνεια των νοικοκυρών και των υπηρεσιών και την ενίσχυση αυτών από κίνητρα. Ακόμη, η επιστροφή Φ.Π.Α. στις επιχειρήσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται ως εντάσεως εργασίας, ώστε να έχουν ένα κίνητρο να ενισχύσουν την επίσημη εργασία. Το μοντέλο αυτό είναι γνωστό ως μοντέλο του Λουξεμβούργου. Η αναλογική φορολόγηση και αφαίρεση ορισμένων προνομίων από τα υψηλά εισοδήματα, ώστε να επικρατεί στην κοινωνία ένα αίσθημα δικαιοσύνης (Schneider, 1994). Η αυστηρή τιμωρία της διαφθοράς αποτελεί ένα ακόμη αποτελεσματικό μέτρο και λειτουργεί παραδειγματικά για τα υπόλοιπα περιστατικά. Η χρήση αυστηρών μέτρων για την

πάταξη της σκιώδους οικονομίας αποτελεί ένα σημαντικό μέτρο. Τέλος, στην περίπτωση της Ελλάδας ένας τρόπος που θα δημιουργούσε αίσθηση και θα επηρέαζε το κοινό συναίσθημα θα ήταν ο υπολογισμός του πραγματικού ποσού που χάνεται από την παραοικονομία. Το ποσό αυτό θα μπορούσε να διατεθεί σε τομείς όπως η πρόνοια, η εκπαίδευση και η υγεία, ή και σε οικονομικές υποχρεώσεις του κράτους (Schneider, 1994).

Εν κατακλείδι, επειδή η μέτρηση της παραοικονομίας είναι ένα πολυσύνθετο πρόβλημα το οποίο δεν είναι εύκολα μετρήσιμο σε όλες τις χώρες γιατί απαιτεί συντονισμένη και πολύπλευρή αντιμετώπιση, γεγονός που είναι δύσκολο να επιτευχθεί σε κάθε χώρα μεμονωμένα, η ΕΕ έχει αναλάβει μέσω ποικίλων μέτρων να περιορίσει το πρόβλημα. Πιο συγκεκριμένα, οι Εθνικές Στατιστικές Υπηρεσίες θα πρέπει να ακολουθούν την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία έτσι ώστε να επιτυγχάνεται το μέγιστο επίπεδο συμμόρφωσης των φορολογούμενων, θα διευκολύνεται η διαχείριση των διασυνοριακών κινδύνων και η καταπολέμηση της απάτης, ενώ θα τονώνεται και θα ενισχύεται η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών.

3.6. Σχέση Διαφθοράς και Σκιώδους Οικονομίας

Σύμφωνα με τον Βάβουρας και Μανωλάς (2004) η διαφθορά αποτελεί ένα φαινόμενο πολύ διαδεδομένο στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα η διαφθορά εμφανίζεται στους διαγωνισμούς των Δημοσίων, σε δικαστικές αποφάσεις, σε δωροδοκίες και σε χρηματισμούς.

Οι συνέπειες της διαφθοράς είναι πολλαπλές. Ως προς το οικονομικό της αντίκτυπο, η διαφθορά αυξάνει το οικονομικό κόστος και αυξάνει, σε οικονομικό επίπεδο, τις κοινωνικές ανισότητες, δημιουργώντας προβλήματα στις ανθρώπινες σχέσεις και την κοινωνική συμβίωση. Το φαινόμενο της διαφθοράς εμφανίζεται τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα (Torgler & Schneider, 2009).

Οι κυριότεροι τύποι διαφθοράς είναι η δωροδοκία και ο χρηματισμός, δηλαδή η προσφορά χρημάτων ή δώρων, με σκοπό ένας υπάλληλος να προβεί σε παράνομη συμπεριφορά ώστε να εξυπηρετήσει συγκεκριμένους σκοπούς. Οι καταχρήσεις των δημοσίων αγαθών, η υπεξαίρεση χρημάτων, ο εκβιασμός και η ευνοϊκή μεταχείριση συγγενικών προσώπων ή φίλων. Η πολιτική αβεβαιότητα αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα της διαφθοράς (Παυλόπουλος, 2002).

Όλα τα παραπάνω έχουν αντίκτυπο στην ανάπτυξη της εκάστοτε χώρας. Η διαφθορά, σύμφωνα με τον Μπιτζένη (2014), επηρεάζει αρνητικά το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π., μειώνονται

οι δημόσιες δαπάνες και υπάρχει αντίκτυπο στη δημόσια υγεία, παιδεία και άμυνα της χώρας. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η διαφθορά ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες, επομένως η ψαλίδα των φτωχών και των πλουσίων μεγαλώνει και προκαλεί αναταραχές στην έκβαση του κοινωνικού βίου. Η διαφθορά λειτουργεί ουσιαστικά ως αυθαίρετος φόρος, επομένως αποτελεί εμπόδιο για την κυβέρνηση να εφαρμόσει με ομαλότητα τα μέτρα που θέλει να περάσει.

Από την άλλη πλευρά, η διαφθορά έχει και θετικές επιπτώσεις στην οικονομία και την κοινωνία. Όπως αναφέρεται και στον Μπιτζένη (2014), μέσω της διαφθοράς μειώνεται η ακαμψία των κυβερνήσεων, κατανέμονται οι επενδύσεις σε χρήστες οι οποίοι κρίνονται από μεγαλύτερη αποδοτικότητα, οι μισθοί διατηρούνται σε χαμηλά επίπεδα, επομένως το κράτος δεν ζημιώνεται με έξοδα και οι πολίτες βρίσκουν εισόδημα με άλλους τρόπους και τέλος ενισχύεται το εμπόριο.

Η σύνδεση της διαφθοράς και της παραοικονομίας γίνεται καθώς η διαφθορά εξαιτίας της παραοικονομίας επηρεάζει την ανάπτυξη της χώρας. Η ύπαρξη παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων συνεπάγεται διαφθορά και αυτή οδηγεί τις επιχειρήσεις στην παραοικονομία.

Συμπερασματικά, φοροδιαφυγή είναι κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη του φορολογούμενου, δηλαδή καταστρατήγηση των διατάξεων του φορολογικού νόμου, προκείμενου να μειώσει τη φορολογική επιβάρυνση. Οι πράξεις αυτές δεν εντοπίζονται από τις φορολογικές αρχές γιατί δεν καταγράφονται στις φορολογικές δηλώσεις αυτών των φορολογούμενων και κατά συνέπεια δεν συμπεριλαμβάνονται στα εθνολογικά στοιχεία (Torgler & Schneider, 2009).

Η αντίληψη της ταύτισης της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής είναι λανθασμένη, καθώς η τελευταία μπορεί να συμβαίνει και στη νόμιμη οικονομία (Torgler & Schneider, 2009). Ένα παράδειγμα αυτού είναι η μη έκβαση τιμολογίων αγοράς. Επιπλέον, η φοροδιαφυγή μπορεί να μην συνδέεται με το παραγόμενο προϊόν δεδομένου ότι παρατηρείται και στη φορολογία μεταβίβασης ακινήτων και κεφαλαίων. Η φοροδιαφυγή, συνεπώς συνδέεται με την αδήλωτη εργασία, ενώ παραοικονομία με την «μαύρη οικονομία». Άρα, είναι σαφές ότι η έννοια της φοροδιαφυγής είναι ευρύτερη εκείνης της παραοικονομίας, δεδομένου ότι η πρώτη στον τομέα της παραοικονομίας έχει σχέση κυρίως με το λαθρεμπόριο, το παραεμπόριο και τη λαθραία εργασία. Η έκταση της παραοικονομίας έχει άμεση σχέση με το μέγεθος της διαφθοράς και του μαύρου χρήματος (Torgler & Schneider, 2009).

Ο καθορισμός των ορίων της παραοικονομίας και η επικάλυψη της φοροδιαφυγής αποτελεί περίπλοκο ζήτημα. Η δυσκολία αυτή δημιουργεί πρόβλημα στον υπολογισμό του μεγέθους της παραοικονομίας. Τόσο η παραοικονομία όσο και η φοροδιαφυγή αποτελούν παράνομες πράξεις, μπορεί όμως η μια εξ αυτών, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μπορεί να λάβει χώρα και σε νόμιμες συναλλαγές. Οι επιπτώσεις τους είναι σημαντικές στην οικονομία γιατί εμποδίζουν την άσκηση αποτελεσματικής οικονομικής πολιτικής, με εξαίρεση, περιόδων ύφεσης, όπου η παραοικονομία περιορίζει τις αρνητικές επιπτώσεις της υποτονικής ζήτησης (Torgler & Schneider, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

4.1. Συνέπειες Παραοικονομίας

Η διαφυγούσα μέτρηση της οικονομικής δραστηριότητας ασκεί ποικίλες στρεβλωτικές επιδράσεις στην οικονομική διάρθρωση, στη διανομή εισοδήματος, στη δημοσιονομική κατάσταση, στην παραγωγικότητα και διεθνή ανταγωνιστικότητα μιας χώρας. Αν και η δημοσιονομική πλευρά είναι για το ευρύτερο κοινό, ο κύριος λόγος μελέτης της παραοικονομίας, ωστόσο το ενδιαφέρον που αναπτύχθηκε βιβλιογραφικά στην φύση, την μέτρηση και τις τάσεις της παραοικονομίας, πρέπει να αποδοθεί σε μεγάλο βαθμό και στις μακροοικονομικές της διαστάσεις. Γενικότερα, η γνώση της φύσεως και της έκτασης της παραοικονομίας περιορίζει τις πιθανότητες αυταπατών στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής και κατευθύνει τις επιλογές σε μέτρα που έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να φέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα (Torgler & Schneider, 2009).

Όταν υπάρχει εκτεταμένη παραοικονομία το επίσημο ποσοστό ανεργίας είναι πολύ υψηλότερο του πραγματικού. Στην περίπτωση αυτή, τα μέτρα οικονομικής πολιτικής που σχεδιάζονται για την καταπολέμηση της ανεργίας ενδέχεται όχι μόνο να είναι εσφαλμένου μεγέθους αλλά και εσφαλμένης κατεύθυνσης. Ομοίως, ο ρυθμός ανάπτυξης υποεκτιμάται στην έκταση, που η παραοικονομία αναπτύσσεται ταχύτερα σε σχέση με την επίσημη οικονομία. Επίσης, ο πληθωρισμός υπερεκτιμάται στην περίπτωση αυτή, διότι είναι αναμενόμενο ότι οι τιμές των αγαθών και των υπηρεσιών της παραοικονομίας θα είναι χαμηλότερες σε σύγκριση με τις τιμές των αγαθών και των υπηρεσιών της φανεράς, μετρούμενης οικονομίας (Schneider, 1994).

Όσο μεγαλύτερη είναι η παραοικονομία, τόσο μεγαλύτερη είναι η απώλεια φορολογικών εσόδων. Η απώλεια αυτή οδηγεί σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών, γεγονός που υποκινεί σε περαιτέρω αύξηση της παραοικονομίας. Η ανεπάρκεια των κυβερνητικών εσόδων συνεπάγεται μικρότερη ποσότητα και χαμηλότερης ποιότητας δημόσια αγαθά. Καθώς, η επίσημη οικονομία ωφελείται περισσότερο από την προσφορά των δημοσίων αγαθών, αυτό αποτελεί πρόσθετο λόγο για προσφυγή των επιχειρήσεων στη σκιά του νόμου στην παραοικονομία. Η ανεπάρκεια των φορολογικών εσόδων οδηγεί συχνά σε ελλειμματική διαχείριση με συνέπεια την εμφάνιση πληθωριστικών πιέσεων. Η παρουσία της παραοικονομίας μειώνει την αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής, και ως προς την νομισματική πολιτική και ως προς την δημοσιονομική (Helberger & Knepel, 1988).

Η ισχύς και των δυο πολιτικών είναι αρκετά αποδυναμωμένη όσον αφορά μια σχετικώς μεγάλης παραοικονομίας. Η τάση των επιχειρήσεων της παραοικονομίας να λαμβάνουν αποφάσεις με βραχύχρονο ορίζοντα έχει ως συνέπεια την αποφυγή επενδύσεων εντάσεως κεφαλαίου (Helberger & Knepel, 1988).

Οι συνέπειες της παραοικονομίας όμως όπως προαναφέρθηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια μπορεί να είναι ευεργετικές για την οικονομία μιας χώρας. Για παράδειγμα, όταν η διαφθορά και οι μονοπωλιακές συνθήκες αυξάνουν το κόστος παραγωγής και μειώνουν την παραγωγική δραστηριότητα. Η δημιουργία παραοικονομίας θεωρείται ότι οδηγεί σε αύξηση του ανταγωνισμού στον επίσημο τομέα και σε εξαναγκασμό της δημόσιας διοίκησης σε πρακτικές που ενθαρρύνουν την επιχειρηματική δραστηριότητα. Το μεγαλύτερο τμήμα των εισοδημάτων που δημιουργούνται στην παραοικονομία, δαπανώνται σε αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από την επίσημη οικονομία, συμβάλλοντας στην ανάπτυξή της. Στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, η επιχειρηματικότητα βρίσκεται σε πολύ χαμηλό επίπεδο, εκτιμάται ότι η παραοικονομία μπορεί να αποτελέσει τρόπο ανάδειξης επιχειρηματικών ταλέντων, μέσω της εμπειρίας που αποκτούν για τον τρόπο λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς και επιζητήσεως του κέρδους (Fleming et al., 2000).

Σε διανεμητικό επίπεδο η παρουσία της παραοικονομίας θεωρείται ευεργετική διότι αποτελεί διέξοδο για πολλά οικονομικά ασθενή άτομα, βελτιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τη διανομή του εισοδήματος. Η βιβλιογραφία έχει αναδείξει ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της ανάπτυξης της παραοικονομίας και της ανάπτυξης της επίσημης οικονομίας. Στην αντίθετη πλευρά, υποστηρίζεται ότι μια σημαντική μείωση του μεγέθους της παραοικονομίας θα οδηγήσει σε εξίσου σημαντική αύξηση των φορολογικών εσόδων και θα καταστήσει εφικτή την παραγωγή υπηρεσιών, η οποία με την σειρά της θα ενίσχυε την ανάπτυξη (Fleming et al., 2000).

Συνοπτικά, η παραοικονομία είναι δυνατόν να ασκεί μείζονος σημασίας επιδράσεις στην οικονομική δραστηριότητα. Η παραοικονομία αποτελεί πρόκληση για το κράτος της κοινωνικής ευημερίας.

4.2. Συνέπειες Διαφθοράς

Οι συνέπειες της διαφθοράς έχουν αντίκτυπο στην οικονομική ζωή τη λειτουργία της αγοράς και το επίπεδο διαβίωσης του πολίτη. Σε μια ιδιωτική επιχείρηση το κόστος από τη διαφθορά έχει ως συνέπειες την αύξηση των ζημιών, την αύξηση τιμών, τη μείωση προσέλευσης αγοραστικού κοινού και τελικά το κλείσιμο της επιχείρησης. Οι επιπτώσεις και το κόστος

από τη διαφθορά στο δημόσιο τομέα είναι πολλαπλό και ανυπολόγιστο. Η διαφθορά επηρεάζει και διαστρεβλώνει τις ηθικές αξίες και αρχές, υπονομεύει τη δημοκρατία, υπονομεύει του θεσμούς, πλήττει την εθνική οικονομία, αντιστρατεύεται την ανάπτυξη. Έχει επιπτώσεις σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, είναι βασική αιτία της κατάστασης που επικρατεί στη Δημόσια Διοίκηση, στη λειτουργία της Δικαιοσύνης και στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Η διαφθορά στο δημόσιο τομέα μετακυλιέται από την κυβέρνηση στους πολίτες μειώνοντας τα εισοδήματα, περιορίζοντας τους πόρους, τις επενδύσεις με συνέπεια να επηρεάζεται η οικονομική μεγέθυνση (Fleming et al., 2000).

Το διεφθαρμένο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον όπου εξελίσσεται η διαφθορά, επηρεάζει αρνητικά την πορεία της οικονομίας, συμβάλλοντας αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη. Με τον όρο οικονομική ανάπτυξη εννοούμε την αύξηση του συνολικού προϊόντος αλλά και σημαντικές μεταβολές στη δομή της κοινωνίας, και ειδικότερα του θεσμικού και τεχνολογικού πλαισίου, μέσα στο οποίο παράγεται και διανέμεται το συνολικό προϊόν. Μερικές από τις σημαντικές αυτές μεταβολές είναι η βελτίωση των ικανοτήτων, η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η βελτίωση της διανομής του εισοδήματος, η εισαγωγή αποτελεσματικών τεχνικών παραγωγής. Μέσω της δωροδοκίας για μείωση φόρων, τελών, οφειλών. Συνέπεια όλων αυτών η πρόσθετη φορολογική επιβάρυνση προκειμένου το κράτος να συγκεντρώσει πόρους που στερήθηκε από τη φοροδιαφυγή. Η πρόσθετη αυτή επιβάρυνση συντελεί στην αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας και της φτώχειας αφού μετακυλύετε το κόστος των μη εισπραχθέντων σε άλλες ομάδες φορολογούμενων (Roubini & Sala-i-Martin, 1995). Η διαφθορά των υπαλλήλων του δημοσίου απαιτούν δωροδοκίες για: μίσθωση εδάφους και κτήρια, για άδειες ανάληψης διαφόρων δραστηριοτήτων όπως παράγωγη, μεταφορά, αποθήκευση, μάρκετινγκ, διανομή, εισαγωγής και εξαγωγής προϊόντων και συνδέσεων ύδρευσης, αερίου, ηλεκτρικής ενέργειας, τηλέφωνο, δημιουργία δημόσιων σχέσεων για την καλή εικόνα της επιχείρησης, στηρίζεται στη χρηματική δωροδοκία ή την παροχή διαφόρων δώρων. Αρά αυξάνει το κόστος και μειώνεται το κίνητρο για επενδύσεις. Η διαφθορά μεταβάλλει τη διάρθρωση των δαπανών με στόχο εκείνες που υπάρχει δυνατότητα μεγαλύτερης δωροδοκίας. Με την προώθηση τέτοιων έργων εκ μέρους εκείνων που κατέχουν την εξουσία δίνουν ευκαιρίες για παράνομες απολαβές με αποτέλεσμα να σημειώνεται μείωση εκτέλεσης έργων κοινωνικής υποδομής. Παρατηρείται λοιπόν η πρόκριση έργων με γνώμονα το οικονομικό όφελος ομάδων συμφερόντων και όχι με γνώμονα την ποιότητα, την αποδοτικότητα, τη χρησιμότητα, την καινοτομία και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Roubini & Sala-i-Martin, 1995). Έτσι, ενώ οι δαπάνες που αφορούν τομείς όπως η υγεία, η παιδεία και η δικαιοσύνη παρουσιάζουν αισθητή μείωση, αντίθετα παρατηρείται αύξηση στις δαπάνες σε τομείς από τους οποίους μπορούν να προκύψουν παράνομα ωφελήματα με μεγαλύτερη ευκολία. Για τις ξένες επενδύσεις, η διαφθορά αποτελεί αναπτυξιακό πρόβλημα

αφού παρουσιάζεται αυξημένο κόστος συναλλαγών (transaction cost), κόστος σε χρήμα, σε χρόνο σε επιχειρηματικό κίνδυνο (Schneider, 1994). Για τον επενδυτή, αυτό το κόστος είναι απαγορευτικό, διότι ο «υγιής» επιχειρηματίας δεν μπορεί και δεν θέλει να συμμετάσχει σε ένα παιχνίδι ανταγωνισμού με νοθευμένους όρους. Αυτό σημαίνει ότι δεν επικρατεί ο αποδοτικότερος, αλλά ο πιο επιτήδειος σε παίγνια διαπλοκής και διαφθοράς. Γι' αυτό έχει παρατηρηθεί ότι σε χώρες με υψηλό δείκτη διαφθοράς δεν πραγματοποιούνται παρά ελάχιστες ξένες επενδύσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μειώνονται οι αναπτυξιακές προοπτικές μιας χώρας. Εξαιτίας αυτών των συνθηκών με εμπόδια στη γραφειοκρατία όπου σε συνδυασμό με την ενδεχόμενη δωροδοκία και το ασταθές φορολογικό περιβάλλον, παρατηρείται η μη ελκυστικότητα και στις εγχώριες επενδύσεις (Schneider, 1994).

Το κοινωνικό κόστος που προκύπτει από τη διαφθορά είναι η δημιουργία του συναισθήματος της αδικίας από τους πολίτες. Η απληστία και η κατάχρηση της εξουσίας δημιουργεί θύματα και θύτες. Αυξάνει τη φτώχεια και υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής. Οι κοινωνικές ανισότητες παράλληλα δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για τη ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, της βίας και της τρομοκρατίας. Αυτά τα φαινόμενα προσβάλλουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και προκαλούν ανατροπή της κοινωνικής συνοχής. Η διαφθορά παραβιάζει τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος με πρωταρχική την αρχή της ισότητας, την αρχή του κράτους δικαίου και του κοινωνικού κράτους, απειλεί τη χρηστή διακυβέρνηση, αποδυναμώνει τους κρατικούς θεσμούς.

Παρά τις αρνητικές επιπτώσεις της διαφθοράς, μελέτες (Schneider, 1994) προσδίδουν και θετικά χαρακτηριστικά σε αυτή, όπως ο χρηματισμός των δημοσίων υπαλλήλων μπορεί να επιδράσει θετικά στην υποκίνηση και την απόδοσή τους στο χώρο της εργασίας, οι πολίτες διευκολύνονται στην επίλυση των υποθέσεών τους, όταν παρακαλούνται οπότε συνιστά μέσο προώθησης του εμπορίου και ανάπτυξης της γραφειοκρατίας. Στην περίπτωση των δημοπρασιών, η προσφορά της καλύτερης με την έννοια της χαμηλότερης προσφοράς αποτελεί και συντελεί στη μείωση των κρατικών δαπανών.

Στην συνέχεια, σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη μιας οικονομίας αποτελεί η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων. Σύμφωνα με τον Dunning (1993) τα κίνητρα που οδηγούν στις άμεσες ξένες επενδύσεις είναι: η αναζήτηση νέων αγορών για την επέκταση των δραστηριοτήτων, την αποφυγή δασμών και περιορισμών, αλλά και του συχνά απαγορευτικού κόστους που προκύπτει από τις εξαγωγές, η αναζήτηση πόρων σε χαμηλότερο κόστος από αυτό της χώρας προέλευσης, η αναζήτηση αποτελεσματικότητας για την εκμετάλλευση οικονομιών κλίμακας και φάσματος αλλά και τους χαμηλότερους κόστους εργατικού δυναμικού και ο μακροπρόθεσμος στρατηγικός σχεδιασμός για τη διατήρηση και την επέκταση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων. Ωστόσο, όμως πολλές χώρες

εμφανίζουν προβλήματα στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων. Σε αυτή την περίπτωση, το φαινόμενο της διαφθοράς λειτουργεί αρνητικά. Για παράδειγμα, όταν η γραφειοκρατία λειτουργεί ανασταλτικά για τη διενέργεια επενδύσεων και υπάρχουν πολλές και χρονοβόρες διαδικασίες για την έναρξη και τη λειτουργία μιας επιχείρησης ή όταν οι διαδικασίες είναι αρκετά πολύπλοκες τότε δημιουργείται το φαινόμενο της διαφθοράς. Συνεπώς, σύμφωνα με τον Πίνακα 2 η Σιγκαπούρη, είναι μια από τις χώρες που δεν εμφανίζει μεγάλο δείκτη διαφθοράς, αλλά προσελκύει τις περισσότερες άμεσες ξένες επενδύσεις. Το αντίθετο όμως, συμβαίνει με τη Νέα Ζηλανδία η οποία παρόλο που δεν έχει διαφθορά, οι άμεσες ξένες επενδύσεις ήταν αρνητικές για το 2015. Επίσης, η Αλβανία η οποία παρουσιάζει διαφθορά, έχει υψηλό δείκτη άμεσων ξένων επενδύσεων.

Πίνακας 2: Συσγέτιση δεικτών διαφθοράς και άμεσων ξένων επενδύσεων για το 2015

Χώρες	Διαφθορά	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
Νέα Ζηλανδία	91.0	-0.1
Σουηδία	89.0	3.4
Σιγκαπούρη	86.0	22.3
Γερμανία	78.0	1.4
Ιταλία	43.0	0.7
Αλβανία	31.0	8.7

Πηγή: *World Economic Freedom, World Bank*

4.3. Τρόποι αντιμετώπισης της παραοικονομίας

Παρακάτω παρουσιάζονται μερικοί από τους τρόπους αντιμετώπισης της παραοικονομίας. Μια πρώτη λύση είναι η σύσταση Εθνικού Συμβουλίου για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Κύρια λειτουργία του είναι η διατύπωση προτάσεων που θα έχουν ως σκοπό τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της φορολογικής και τελωνειακής νομοθεσίας και την εμπέδωση πνεύματος κοινωνικής δικαιοσύνης. Ακόμη, οι σύγχρονες φορολογικές διοικήσεις υιοθετούν όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια στρατηγικές που αποσκοπούν στη

μείωση του διαχειριστικού κόστους του ελέγχου, επιδιώκοντας παράλληλα την εμπέδωση μεγαλύτερης φορολογικής συνείδησης στους φορολογούμενους. Πρέπει να προβλέπεται η παροχή σημαντικών κινήτρων προς τους φορολογούμενους, προκειμένου να επιτευχθεί διαχρονική αύξηση του βαθμού εθελούσιας συμμόρφωσης (Schneider, 1994). Με τον τρόπο αυτό να επιτυγχάνεται αφενός μεν μείωση του κόστους του φορολογικού ελέγχου και αφετέρου να αποκαλύπτονται από τους ίδιους τους φορολογούμενους διαπραχθείσες παραβάσεις και παρατυπίες, η πιθανότητα αποκάλυψης των οποίων θα ήταν, σε κάποιες περιπτώσεις, πρακτικά μικρή, καθόσον είτε ο φορολογούμενος μπορούσε να μην επιλεγεί για έλεγχο είτε ο έλεγχος να μην εξακρίβωνε το σύνολο των παραβάσεων και παρατυπιών αυτών.

Η φορολογική διοίκηση θα πρέπει να δίνει βαρύτητα στη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης με τους φορολογούμενους και ειδικά με τους νέους επιχειρηματίες. Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει, μέσω των αρχών της ανάλυσης κινδύνου, ότι η ειδική αντιμετώπιση των νέων επιτηδευματιών μέσω της εκπαίδευσης και καθοδήγησης δημιουργεί μακροπρόθεσμα μεγαλύτερα οφέλη σε σχέση με το πιθανό βραχυπρόθεσμο κόστος (Schneider, 1994).

Ένα ακόμη σημαντικό μέτρο που προτείνεται για την αντιμετώπιση της παραοικονομίας είναι να προβλέπεται η παροχή κινήτρων στους φορολογούμενους να αποκαλύπτουν τέτοια φαινόμενα, τα οποία όμως θα πρέπει να έχουν αποδεδειγμένα λάβει χώρα, καθόσον στις περιπτώσεις αυτές οι φορολογούμενοι απαλλάσσονται των προστίμων, προσαυξήσεων και ποινικών κυρώσεων για τις παραβάσεις εκείνες που επισκοπείτο η συγκάλυψη. Σημαντικό είναι επίσης, ο εξορθολογισμός της φορολογικής επιβάρυνσης, ώστε να υφίσταται οριζόντια και κάθετη φορολογική δικαιοσύνη και το φορολογικό βάρος να ανταποκρίνεται στα πραγματικά δεδομένα της οικονομίας και η ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών με τη συμμετοχή αντιπροσώπων των εμπλεκόμενων φορέων σε επιτροπές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι οποίες θα εποπτεύουν και θα ελέγχουν την εφαρμογή του Νόμου (Schneider, 1994).

Σημαντικοί είναι οι εντατικότεροι έλεγχοι των αρμόδιων Υπηρεσιών, ΣΔΟΕ, Αστυνομία, Δημοτική Αστυνομία και Αγορανομία για την εισαγωγή και διάθεση προϊόντων που δεν έχουν εχέγγυα ποιότητας και νόμιμης διακίνησης και η εξόφληση συναλλαγών μέσω του τραπεζικού συστήματος ως αναγκαίος τρόπος για την αντιμετώπιση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής.

Είναι σημαντικό να χρησιμοποιείται η σύγχρονη τεχνολογία για να έχουμε ένα σύστημα συνολικής παρακολούθησης των περιουσιακών στοιχείων των φορολογούμενων. Διότι μόνα εάν παρακολουθείται το φορολογητέο εισόδημα σε βάθος χρόνου, μπορεί πραγματικά να εντοπιστούν οι εστίες φοροδιαφυγής. Η αύξηση της παραγωγικότητας ολόκληρου του δημοσίου τομέα και όχι μόνο των φοροελεγκτικών αρχών, με τη βελτίωση των μεθόδων

οργάνωσης και διοίκησης τους, καθώς και με τη βελτίωση της ποιότητας και των ρυθμών χρήσης των εισροών του. Αυτό θα οδηγήσει στη συγκράτηση των δημοσίων δαπανών, η οποία με τη σειρά της θα έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του φορολογικού βάρους (Schneider, 1994).

Ωστόσο, στην περίπτωση της Ελλάδας, τα μέτρα που λαμβάνονται κατά των πολιτών πολλές φορές κρίνονται και ως αντισυνταγματικά όπως είναι η επιβολή της φορολογίας του ΕΝΦΙΑ μέσω του λογαριασμού της ηλεκτρικής ενέργειας. Ομοίως, η κατάσχεση των χρημάτων από τις τράπεζες και τα υψηλά επιτόκια είναι μέτρα οικονομικής πολιτικής, πέρα της φορολογικής πολιτικής, τα οποία αποτρέπουν νέες επιχειρήσεις να επενδύσουν στη χώρα μας.

4.4. Τρόποι αντιμετώπισης της διαφθοράς

Η ορθόδοξη αντιμετώπιση φαινομένων οικονομικής διαφθοράς περιλαμβάνει κυρίως θετικά και αρνητικά κίνητρα. Συγκεκριμένα, το νομικό, θεσμικό περιβάλλον εξοπλίζεται συνεχώς με εκλεπτύνσεις κινήτρων που προσπαθούν να κατευθύνουν τη συμπεριφορά των ατόμων προς πράξεις και δραστηριότητες που προάγουν ταυτόχρονα το ατομικό συμφέρον και το γενικό συμφέρον. Στην πραγματικότητα πρόκειται για την αναζήτηση του καλύτερου δυνατού συμβολαίου του τύπου «μαστίγιο-καρότο», ανάμεσα στον ψηφοφόρο και στη δημόσια υπηρεσία, ώστε η τελευταία να λειτουργήσει έντιμα και σύμφωνα με τις εντολές που παίρνει από την κυβέρνηση, σε ένα περιβάλλον ασύμμετρης πληροφόρησης (Roubini & Sala-i-Martin, 1995). Εάν τα παραδοσιακά μέσα αντιμετώπισης της οικονομικής διαφθοράς δεν είναι κατάλληλα σε χώρες με αδύναμους θεσμούς τότε σε περιπτώσεις όπου υπάρχουν πολλαπλές ισχυρές ισορροπίες ομάδων διαφθοράς και αξεπέραστοι περιορισμοί στη δράση εναντίον τους, τότε η ενδεδειγμένη πολιτική της κυβέρνησης είναι η «διαφάνεια» (transparency), η πληρωμή προσόδων πληροφορίας, ή οι αποδοτικοί μισθοί και ένα πλαίσιο αποτρεπτικών κινήτρων τιμωρίας. Η έλλειψή της αποτρέπει του ψηφοφόρου/ πολίτες να διαπιστώνουν τις εξαιρετικές αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής ανομίας στην παροχή δημοσίων αγαθών. Κι έτσι οι πολιτικοί ωθούνται εκ των πραγμάτων σε μια ψηφοθηρική συμπεριφορά, δηλαδή στην αδράνεια ή και στην εξυπηρέτηση των επιμέρους συμφερόντων των ισχυρών μικροομάδων (Roubini & Sala-i-Martin, 1995). Στην πολιτική «διαφάνειας» υπάρχει επίσης ένας ισχυρός σύμμαχος: το διαδίκτυο. Οι έλεγχοι και οι εξισορροπήσεις στην πολιτική σφαίρα είναι επίσης δημιουργικοί περιορισμοί στη δράση των πολιτικών και μειώνουν αποφασιστικά τις «προσόδους πληροφορίας».

Επιπλέον, και οι αποκαλύψεις (disclosures) των ΜΜΕ βοηθούν, μαζί με τους θεσμούς ελέγχου και εξισορρόπησης, στη διαφάνεια και βελτιώνουν την πληροφόρηση στην πολιτική

αγορά με αποτέλεσμα η τελευταία να λειτουργεί καλύτερα, όπως ακριβώς συμβαίνει και με την κανονική αγορά στην οικονομία. Από την άλλη βέβαια, η υπερβολική έκθεση σε δημαγωγικά MME μπορεί να οδηγεί στη σφαίρα της πολιτικής χαμηλού επιπέδου πολιτικής (Roubini & Sala-i-Martin, 1995). Η δημόσια αποκάλυψη σχετίζεται με χαμηλότερη διαφθορά μόνο στις χώρες με δημοκρατικούς ισχυρούς θεσμούς κι όχι αδύναμους, και ιδίως όταν αυτή αφορά τις πηγές της (αυξημένης) κατανάλωσης των πολιτικών. Η «μαύρη αγορά» που δημιουργείται έχει τη δική της ζήτηση (από τον διαφθορέα – ‘briber’) και προσφορά που διαμορφώνει μια τελική τιμή που περιλαμβάνει το κόστος (ρίσκο) και τον μισθό (προμήθεια) που εκτιμά ο ίδιος ο υπάλληλος, δηλαδή αυτός που προσφέρει-πουλά την εξυπηρέτηση (bribe), για τον εαυτό του. Συγγραφείς εκτιμούν ότι μια ενδεχόμενη άνοδος των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων αυξάνει το κόστος ευκαιρίας της διαφθοράς, ενώ η διαφθορά στα ανώτατα γραφειοκρατικά ή και η μη ομηρεία στα πολιτικά κλιμάκια, δίνει «μήνυμα διαφθοράς» και στα κατώτερα (Roubini & Sala-i-Martin, 1995).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

5.1. Φορολογικός Ανταγωνισμός στην ΕΕ

Ο φορολογικός ανταγωνισμός είναι ένα φαινόμενο που προκύπτει όταν μια κυβέρνηση καλείται να θέσει χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση είτε για την ενθάρρυνση της εισροής των παραγωγικών πόρων είτε για να αποθαρρύνει την έξοδο των εν λόγω πόρων. Συνήθως, αυτό σημαίνει μια κυβερνητική στρατηγική για την προσέλκυση Άμεσων ή Έμμεσων Ξένων Επενδύσεων, και την υψηλή αξία του ανθρώπινου δυναμικού με την ελαχιστοποίηση του συνολικού επιπέδου φορολογίας ή ειδικών προτιμήσεων φόρου, δημιουργώντας ένα συγκριτικό πλεονέκτημα.

Σε επίπεδο ΕΕ ο φορολογικός ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών μελών έχει γίνει εντονότερος από την εισαγωγή νέων κρατών μελών στην ΕΕ. Τα νέα κράτη μέλη υιοθετώντας χαμηλούς συντελεστές φορολόγησης κεφαλαίου οδήγησαν τα παλαιότερα στην υιοθέτηση ευνοϊκότερης φορολόγησης του κεφαλαίου. Αυτός ο φορολογικός ανταγωνισμός έχει αρνητικές επιπτώσεις στην πορεία των φορολογικών εσόδων των περισσότερων κρατών μελών και γι' αυτό το σκοπό υπάρχουν πρωτοβουλίες στην ΕΕ για εναρμόνιση μεταξύ των διαφορετικών φορολογικών συστημάτων.

Οι Davis and Voget (2008) μέσα από το άρθρο τους για το φορολογικό ανταγωνισμό προσπαθούν να προσδιορίσουν τους τρόπους με τους οποίους μια χώρα επιλέγει τη φορολόγηση της ανάλογα με τους φόρους των άλλων χωρών. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η έρευνα είναι ότι η φορολόγηση των μελών της ΕΕ επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τους φορολογικούς δείκτες των υπολοίπων μελών.

Στην συνέχεια, στο άρθρο των Halkos and Kyriazis (2006) αναλύεται η αρνητική επίδραση του φορολογικού ανταγωνισμού σε θέματα όπως είναι η ευημερία, η ανάπτυξη, η εναρμόνιση και η ατομική ελευθερία. Όσον αφορά το επίπεδο της ευημερίας, εάν ο φορολογικός ανταγωνισμός μειώνει τους φόρους στο κινητό κεφάλαιο τότε κατ' επέκταση μειώνεται και το φορολογικό εισόδημα και η ευημερία. Η ευημερία του καταναλωτή αλλά και ολόκληρης της χώρας θα μπορούσε να αυξηθεί κατά την περίπτωση μείωσης των φόρων και καταμερισμού τους μεταξύ του διαθέσιμου και του φορολογούμενου εισοδήματος. Για να επιτευχθεί το βέλτιστο επίπεδο παροχής δημοσίων αγαθών θα πρέπει να υποθέσουμε ότι οι κυβερνήσεις είναι αποτελεσματικές και έχουν γνώση των προτιμήσεων των πολιτών.

Επίσης, το άρθρο των Halkos and Kyriazis (2006) αφήνει να εννοηθεί ότι οι άμεσοι φόροι στη ΕΕ δεν αναμένεται να εναρμονισθούν στο άμεσο μέλλον και εάν αυτό συμβεί τότε η εναρμόνιση των φόρων των επιχειρήσεων θα φτάσει σε χαμηλά επίπεδα. Υποστηρίζουν ότι η εναρμόνιση των φόρων είναι το πιο σημαντικό θέμα προς πραγματοποίηση μετά την επίτευξη της EMU των 12 μελών το 2002. Ο λόγος εντοπίζεται στο γεγονός ότι από τη στιγμή που τα κράτη μέλη έχασαν την νομισματική τους πολιτική μετά την υιοθέτηση του ευρώ το 2002, είναι απαραίτητη η εναρμόνιση των φόρων.

Ακόμη, οι Halkos and Kyriazis (2006) αναφέρθηκαν την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και στη διατήρηση της εθνικής αυτονομίας. Πιο συγκεκριμένα, υπογράμμισαν ότι ο φορολογικός ανταγωνισμός μπορεί για κάποιες κυβερνήσεις και κράτη να είναι επιβλαβής, αλλά για κάποιες άλλες μπορεί να αποβεί επωφελής. Η περίπτωση όπου ένα κράτος επωφελείται είναι όταν κερδίζει από τα αυξημένα εισοδήματα που εισέρχονται από τους μη εγκατεστημένους στη χώρα, τα οποία συντελούν σε υψηλότερα επίπεδα ανάπτυξης και ευημερία. Αντίθετα, οι αρνητική επίδραση του φορολογικού ανταγωνισμού εντοπίζεται σε ανοικτές και αποτελεσματικές αγορές όπου οι διεθνείς επενδυτές είναι ικανοί να μετατοπίζουν τη φορολογία σε ακίνητους παράγοντες, αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο την αναποτελεσματικότητα, τη φορολογική επιβάρυνση της εργασίας και την ανεργία. Οι θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες απέδειξαν ότι τα αποτελέσματα στη ανεργία είναι αβάσιμα (Halkos and Kyriazis,2006). Αρχικά, εάν ο φορολογικός ανταγωνισμός συρρικνώνει το δημόσιο τομέα και μεγεθύνει τον ιδιωτικό τομέα, τότε αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των επιπέδων εργασίας. Δεύτερον εάν κάποιες χώρες κερδίζουν από τον φορολογικό ανταγωνισμό προσελκύνοντας με αυτόν τον τρόπο περισσότερο κεφάλαιο και έσοδα ή την εργασία, ή σε άτομα που κάνουν ταυτόχρονα το ίδιο, τότε το ερώτημα περί κοστών και ωφελειών γίνεται θαμπό. Το ίδιο άτομο θα μπορούσε να χάσει κάτι από την αναδιανεμητική διαδικασία λόγω της διάβρωσης της φορολογικής βάσης, αλλά παράλληλα μπορεί να κερδίσει ως επενδυτή σε μια χώρα με χαμηλότερη κεφαλαιακή φορολόγηση.

Τέλος, σύμφωνα με τους Halkos and Kyriazis (2006), ο φορολογικός ανταγωνισμός αυξάνει την προσωπική ελευθερία των ατόμων παρέχοντάς τους περισσότερα στοιχεία ελευθερίας, καθώς η επιλογή αποτελεί ένα από τα κύρια στοιχεία ελευθερίας.

5.2. Διαφθορά και παραοικονομία στις χώρες της Ε.Ε.

Στις αρχές του 2013, διεξήχθησαν δύο έρευνες του Ευρωβαρομέτρου στο πλαίσιο της προετοιμασίας της έκθεσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς στην ΕΕ: 1) το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο³ και 2) ένα «Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο⁴» σχετικά με τις επιχειρήσεις. Στις περισσότερες χώρες, η κατάταξη των χωρών σύμφωνα με το Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς (CPI)⁵, ο οποίος εκδίδεται από τη διεθνή Διαφάνεια, τείνει να αντιστοιχεί με τις απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες του Ευρωβαρομέτρου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα του Ειδικού Ευρωβαρομέτρου, πρώτον, όσον αφορά τις γενικές αντιλήψεις για την επικράτηση της διαφθοράς και, δεύτερον, την έμμεση ουσιαστικά απαίτηση από κάποιον να καταβάλει χρηματικό δώρο (προσωπική εμπειρία δωροδοκίας), καθίσταται σαφές ότι τα κράτη μέλη μπορούν να χαρακτηριστούν με διαφορετικούς τρόπους.

Οι απαντήσεις επιβεβαιώνουν μια θετική αντίληψη και χαμηλή εμπειρία δωροδοκίας στην περίπτωση της Δανίας, της Φινλανδίας, του Λουξεμβούργου και της Σουηδίας. Σε πολύ μικρό ποσοστό, οι ερωτηθέντες στις χώρες αυτές ανέφεραν ότι αναμένονταν να προβούν σε δωροδοκία – λιγότερο από το 1% των περιπτώσεων – ενώ ο μέσος όρος των ατόμων που πιστεύει ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη (20%, 29%, 42% και 44% αντίστοιχα) είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ. Στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου, μόνο 5 από σύνολο 1.115 ατόμων αναμενόταν να προβούν σε δωροδοκία – λιγότερο από 1% - παρουσιάζοντας το καλύτερο αποτέλεσμα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Ωστόσο, τα δεδομένα αντίληψης δείχνουν ότι το 64% των Βρετανών ερωτηθέντων πιστεύουν ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα (ο μέσος όρος στην ΕΕ είναι 74%).

Σε χώρες όπως η Γερμανία, οι Κάτω Χώρες, το Βέλγιο, η Εσθονία και η Γαλλία, ενώ περισσότερο από το ήμισυ των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η διαφθορά είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο, ο πραγματικός αριθμός των ανθρώπων που αναγκάστηκαν να

³ Έρευνα που διεξάγεται μεταξύ του γενικού πληθυσμού σε όλα τα κράτη μέλη, κάθε δύο έτη, με τη μέθοδο των διαπροσωπικών συνεντεύξεων σε ένα δείγμα 1000 ή 500 ερωτηθέντων (ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού). Συνολικά 27.786 άτομα (αντιπροσωπευτικό δείγμα) συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα στα τέλη Φεβρουαρίου και στις αρχές Μαρτίου του 2013. Η πλήρης έκθεση είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_399_380_en.htm#397.

⁴ Μια τηλεφωνική έρευνα, το λεγόμενο Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο, η οποία διεξήχθη από τις 18 Φεβρουαρίου έως τις 8 Μαρτίου και ξεκίνησε για πρώτη φορά το 2013, κάλυψε έξι τομείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 28. Επιχειρήσεις από τους τομείς της ενέργειας, της υγειονομικής περίθαλψης, των κατασκευών, των τηλεπικοινωνιών και του χρηματοπιστωτικού τομέα (όλα τα μεγέθη εταιρειών) κλήθηκαν να διατυπώσουν τη γνώμη τους. Η πλήρης έκθεση είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_374_361_en.htm#374

⁵ Ο Δείκτης Αντίληψης της Διαφθοράς (CPI), δημοσιεύεται κάθε χρόνο από τη Διεθνή Διαφάνεια: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/>.

δωροδοκήσουν είναι χαμηλός, περίπου το 2%. Οι χώρες αυτές παρουσιάζουν επίσης καλές επιδόσεις όσον αφορά τον δείκτη της Διεθνούς Διαφάνειας. Η Αυστρία παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά με την εν λόγω ομάδα, με την εξαίρεση του σχετικά μεγάλου αριθμού των ερωτηθέντων (5%) οι οποίοι αναφέρθηκε ότι αναμενόταν να προβούν σε δωροδοκία.

Σε ορισμένες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ουγγαρίας (13%), της Σλοβακίας (14%) και της Πολωνίας (15%), ένας σχετικά μεγάλος αριθμός ατόμων δήλωσε ότι είχε προσωπική εμπειρία δωροδοκίας, σε έναν περιορισμένο, ωστόσο, αριθμό συγκεκριμένων τομέων. Στις χώρες αυτές, ένας τομέας, αυτός της υγειονομικής περίθαλψης, συνδέεται με τα περισσότερα περιστατικά δωροδοκίας. Υπάρχουν ενδείξεις ότι τα διαρθρωτικά προβλήματα στον τομέα της υγείας παρέχουν κίνητρα για τη δωροδοκία του ιατρικού προσωπικού. Πράγματι, σε όλες τις χώρες που αναφέρονται, οι αναλυτικές απαντήσεις καταδεικνύουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων αναφέρει την υγειονομική περίθαλψη, ενώ η αναφορά σε όλα τα άλλα όργανα ή τομείς (π.χ. αστυνομία, τελωνεία, πολιτικούς, εισαγγελείς, κτλ.) είναι μικρότερη από το 1% των ερωτηθέντων. Η διαφθορά με την ευρύτερη έννοια θεωρείται διαδεδομένη στις εν λόγω χώρες (82% στην Πολωνία, 89% στην Ουγγαρία και 90% στη Σλοβακία).

Σε κάποιες χώρες, όπως η Πορτογαλία, η Σλοβενία, η Ισπανία και η Ιταλία, η δωροδοκία αποτελεί ένα σπάνιο φαινόμενο, μόνο που η διαφθορά με την ευρύτερη έννοια εγείρει έντονο προβληματισμό: ήταν σχετικά μικρός ο αριθμός των ερωτηθέντων που ισχυρίστηκε ότι κλήθηκε ή αναμενόταν να προβεί σε δωροδοκία στο διάστημα των τελευταίων 12 μηνών. Ενώ, η προσωπική εμπειρία δωροδοκίας είναι, προφανώς, σπάνια (1-3%), η αντίληψη περί διαφθοράς έχει επηρεαστεί σε τέτοιο βαθμό από τα πρόσφατα πολιτικά σκάνδαλα και την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση που αυτό αντικατοπτρίζεται στην αρνητική εντύπωση των ερωτηθέντων σχετικά με τη συνολική κατάσταση της διαφθοράς (90%, 91%, 95% και 97% αντίστοιχα).

Όσον αφορά τις χώρες που υστερούν στις επιδόσεις τόσο ως προς την αντίληψη όσο και ως προς την πραγματική εμπειρία διαφθοράς, αυτές περιλαμβάνουν την Κροατία, την Τσέχικη Δημοκρατία, τη Λιθουανία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα. Σε αυτές τις χώρες, μεταξύ 6% και 29% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι κλήθηκε ή αναμενόταν να δωροδοκήσει τους τελευταίους 12 μήνες, ενώ το 84% έως 99% θεωρεί ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα του. Η Κροατία και Τσέχικη Δημοκρατία φαίνεται να προκαλούν μια κάπως θετική εντύπωση με ελαφρώς καλύτερα αποτελέσματα από ό, τι οι υπόλοιπες χώρες της ίδιας ομάδας.

Οι χώρες που δεν αναφέρονται ανωτέρω, δηλαδή η Λετονία, η Ιρλανδία και η Κύπρος, δεν παρουσιάζουν αποτελέσματα που αποκλίνουν σημαντικά από τον μέσο όρο της ΕΕ σε οποιαδήποτε από αυτές τις δύο πτυχές.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα τρία τέταρτα των ερωτηθέντων (76%) πιστεύουν ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα τους. Οι χώρες στις οποίες οι ερωτηθέντες είναι πιθανότερο να θεωρούν ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη είναι η Ελλάδα (99%), η Ιταλία (97%), η Λιθουανία, η Ισπανία και Τσέχικη Δημοκρατία (95% σε κάθε μία). Το ένα τέταρτο των Ευρωπαίων (26%), σε σύγκριση με το 29% που κατέδειξε το Ευρωβαρόμετρο το 2011, θεωρούν ότι θίγονται προσωπικά από τη διαφθορά στην καθημερινή τους ζωή. Οι άνθρωποι είναι πιθανότερο να ισχυρίζονται ότι θίγονται προσωπικά από τη διαφθορά στην Ισπανία και την Ελλάδα (63% η καθεμία), την Κύπρο και τη Ρουμανία (57% η καθεμία) και την Κροατία (55%) και λιγότερο πιθανό στη Δανία (3%), τη Γαλλία και τη Γερμανία (6%). Περίπου ένας στους δώδεκα Ευρωπαίους (8%) δηλώνουν ότι αντιμετώπισαν ή υπήρξαν μάρτυρες σε υπόθεση διαφθοράς κατά τους τελευταίους 12 μήνες. Οι ερωτηθέντες είναι πιθανότερο να ισχυρίζονται ότι αντιμετώπισαν ή υπήρξαν μάρτυρες σε υποθέσεις διαφθοράς στη Λιθουανία (25%), τη Σλοβακία (21%) και την Πολωνία (16%) και λιγότερο πιθανό στη Φινλανδία και τη Δανία (3% σε κάθε μια), τη Μάλτα και Ηνωμένο Βασίλειο (4% στην κάθε μία).

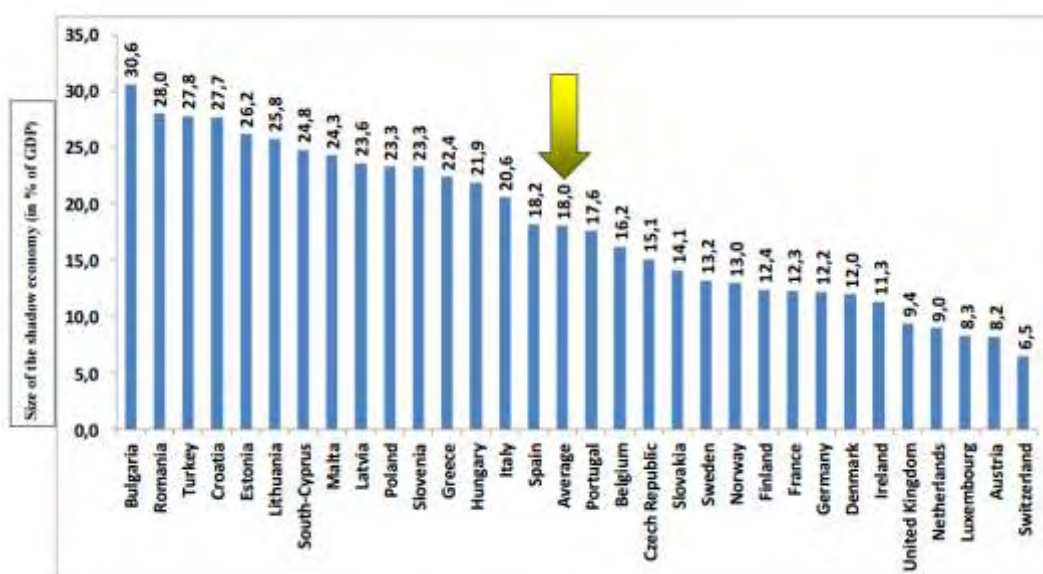
Περίπου τα τρία τέταρτα των Ευρωπαίων (73%) θεωρούν ότι η δωροδοκία και η χρήση των γνωριμιών είναι συχνά ο ευκολότερος τρόπος για την εξυπηρέτηση τους από δημόσιες υπηρεσίες στη χώρα τους. Αυτή η πεποίθηση είναι πιο διαδεδομένη στην Ελλάδα (93%), την Κύπρο (92%), τη Σλοβακία και την Κροατία (89%). Όπως και το 2011, περίπου δυο στους τρεις Ευρωπαίους (67%) θεωρεί ότι η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων δεν υπόκειται σε επαρκή διαφάνεια και εποπτεία. Την άποψη αυτή είναι πιθανότερο να συμμερίζονται οι ερωτηθέντες από την Ισπανία (87%), την Ελλάδα (86%) και την Τσέχικη Δημοκρατία (81%), ενώ λιγότερο πιθανό είναι να έχουν αυτή την άποψη οι ερωτηθέντες από τη Δανία (47%), το Ηνωμένο Βασίλειο (54%), τη Σουηδία (55%) και τη Φινλανδία (56%). Μόλις λιγότερο από το ένα τέταρτο των Ευρωπαίων (23%) συμφωνεί ότι οι προσπάθειες της κυβέρνησής τους είναι αποτελεσματικές στην αντιμετώπιση της διαφθοράς, ενώ περίπου το ένα τέταρτο (26%) εκφράζει την πεποίθηση ότι η διαφθορά διώκεται αποτελεσματικά στη χώρα τους με στόχο την αποτροπή των πολιτών από παρόμοιες πρακτικές.

Όσον αφορά το Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο σχετικά με τις επιχειρήσεις, τα αποτελέσματα ανά χώρα δείχνουν αξιοσημείωτες διαφορές: διαφορά 89 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ του υψηλότερου (Ελλάδα: 99%) και χαμηλότερου (Δανία: 10%) επιπέδου αντίληψης της

διαφθοράς. Πράγματι, όλοι πλην ενός από τους ερωτηθέντες από την Ελλάδα έχουν την πεποίθηση ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, περισσότερες από 4 στις 10 επιχειρήσεις θεωρούν ότι η διαφθορά αποτελεί πρόβλημα για την επιχειρηματική δραστηριότητα, και αυτό ισχύει επίσης για την πατρωνία και τον νεποτισμό. Όταν ερωτήθηκαν ειδικότερα αν η διαφθορά αποτελεί πρόβλημα για την επιχειρηματική δραστηριότητα, το 50% των ερωτηθέντων του κατασκευαστικού τομέα και το 33% των εταιριών τηλεπικοινωνιών/πληροφορικής εξέφρασε την άποψη ότι αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα. Όσο μικρότερη είναι η επιχείρηση, τόσο πιο συχνά η διαφθορά και ο νεποτισμός αποτελούν πρόβλημα για την επιχειρηματική δραστηριότητα. Η διαφθορά είναι πιο πιθανό να θεωρείται πρόβλημα, όταν ασκούνται επιχειρηματικές δραστηριότητες σε συνεργασία με εταιρίες στην Τσέχικη Δημοκρατία (71%), την Πορτογαλία (68%), την Ελλάδα και τη Σλοβακία (66%).

Σχήμα 5: Το μέγεθος της παραοικονομίας 31 Ευρωπαϊκών Χωρών το 2015 (σε ποσοστό % του ΑΕΠ)

Πηγή: Schneider, 2015

Στο παραπάνω σχήμα παρουσιάζεται η πορεία της παραοικονομίας για 31 ευρωπαϊκές χώρες ως προς το ποσοστό του Α.Ε.Π. για το 2015. Σύμφωνα με το μέσο όρο (18,0%) η Βουλγαρία είναι η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό (30,6%) ενώ η Ολλανδία εκείνη με το μικρότερο (6,5%). Σε γενικές γραμμές, για αυτές τις χώρες – και πιθανώς και για άλλες – το μέγεθος της παραοικονομίας μπορεί να αποτελέσει ένα δείκτη επιπέδου της οικονομικής και πολιτικής

απελευθέρωσης, καθώς και της επιτυχίας της μακροοικονομικής σταθεροποίησης (Fleming et al., 2000). Με λίγα λόγια, όσο μικρότερη είναι η παραοικονομία, τόσο καλύτερο το επίπεδο της απελευθέρωσης και της σταθεροποίησης. Επίσης, οι ίδιοι συγγραφείς υπογραμμίζουν ότι οι δραστηριότητες εκείνες που ευθύνονται για τη μαύρη οικονομία σε αυτού του είδους τις χώρες είναι οι εγκληματικές/ παράνομες (criminal), όπως συμβαίνει σε μεγάλο βαθμό στη Ρωσία και οι αντικανονικές (irregular), εκείνες δηλαδή που είναι νόμιμες, αλλά διαφεύγουν της επίσημης οικονομίας, όπως για παράδειγμα η φοροδιαφυγή.

Πέρα από τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο για το μέγεθος της παραοικονομίας και της διαφθοράς, πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί και με την εμφάνιση αυτών των φαινομένων σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με τον Schneider (2012) οι αναδυόμενες αγορές έχουν την τάση να τοποθετούνται σε υψηλή βαθμίδα μεταξύ των εθνών που εμφανίζουν μεγαλύτερες άτυπες οικονομίας, ενώ οι ανεπτυγμένες αγορές τείνουν να έχουν λιγότερη άτυπη οικονομική δραστηριότητα στο εσωτερικό τους. Η Ελβετία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, αποτελούν δύο χώρες που θεωρούνται ευρέως από τις πιο ανεπτυγμένες και τείνουν να εμφανίζουν χαμηλότερα δραστηριότητες στην άτυπη οικονομία.

Μέσα από μια μελέτη που πραγματοποίησε ο Schneider (2012) μεταξύ 162 χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο κατά την περίοδο 1990-2007 η Βολιβία, η Γερμανία και ο Παναμάς είναι οι χώρες που έχουν την μεγαλύτερη συγκέντρωση της άτυπης οικονομικής δραστηριότητας, που ακολουθείται από τη Ζιμπάμπουε, το Αζερμπαϊτζάν και το Περού. Επίσης, στην πρώτη δεκάδα συγκεντρώνονται η Αϊτή, η Τανζανία, η Νιγηρία και η Ταϊλάνδη. Πράγματι, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι μεταξύ των 162 χωρών με κριτήριο το μέγεθος της παραοικονομίας, η ΗΠΑ κατετάγη στις τελευταίες θέσεις, στο 161 ενώ ακολούθησε πιο κάτω η Ελβετία.

Πίνακας 3: Οι πρώτες 10 χώρες με την μεγαλύτερη άτυπη οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο.

Χώρες	Μέσος όρος
Βολιβία	66.1
Γεωργία	65.8
Παναμάς	63.5
Ζιμπάμπουε	61.8
Αζερμπαϊτζάν	58.0
Περού	58.0
Αϊτή	56.4
Τανζανία	56.4
Νιγηρία	56.4
Ταϊλάνδη	50.6

Πηγή: *Schneider, 2012.*

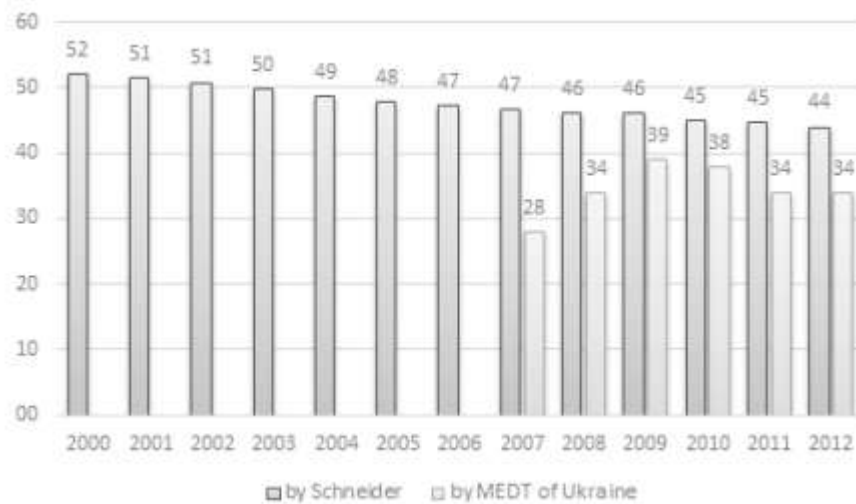
5.3. Η περίπτωση της Ουκρανίας

Η παραοικονομία λειτουργεί ως μια απειλή για την οικονομική ασφάλεια και επηρεάζει αρνητικά την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Τα κύρια αποτελέσματα της παραοικονομίας είναι η κατάρρευση, η οικονομική κρίση, η καταστροφή των επιχειρηματικών σχέσεων, η μείωση της παραγωγής και η ανάπτυξη του οικονομικού εγκλήματος. Στον κοινωνικό τομέα, η σκιώδης οικονομία έχει οδηγήσει σε απότομη διαφοροποίηση, διαστρωμάτωση της κοινωνίας σε πλούσιους και φτωχούς και δημιουργία εισοδήματος με οποιοδήποτε μέσο είτε νόμιμο ή παράνομο (Vinnychuk and Ziukon, 2013).

Τα τελευταία χρόνια, έχει παρατηρηθεί μια τάση μείωσης του επιπέδου της παραοικονομίας στην Ουκρανία. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Οικονομικής Ανάπτυξης και Εμπορίου της Ουκρανίας, το επίπεδο της παραοικονομίας είναι 34 % ως ποσοστό του Α.Ε.Π. (Vinnychuk and Ziukon, 2013). Ωστόσο, σύμφωνα με τον ερευνητή και ειδικό στον τομέα της σκιώδους οικονομίας Friedrich Schneider το ποσοστό της παραοικονομίας ανέρχεται στο 44% του ΑΕΠ (Schneider, 2012). Παρά τη θετική τάση μείωσης της παραοικονομίας, υπάρχει ένας πιθανός αριθμός κινδύνων που μπορεί να συμβάλει στην καλλιέργεια της σε μεγάλο βαθμό. Συγκεκριμένα, σε αυτούς τους κινδύνους κρύβεται μια πιθανή ύφεση στην ΕΕ

και στις σημαντικές οικονομικές δεσμεύσεις της Ουκρανίας με ξένες αγορές, οδηγώντας σε απότομη επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξής της.

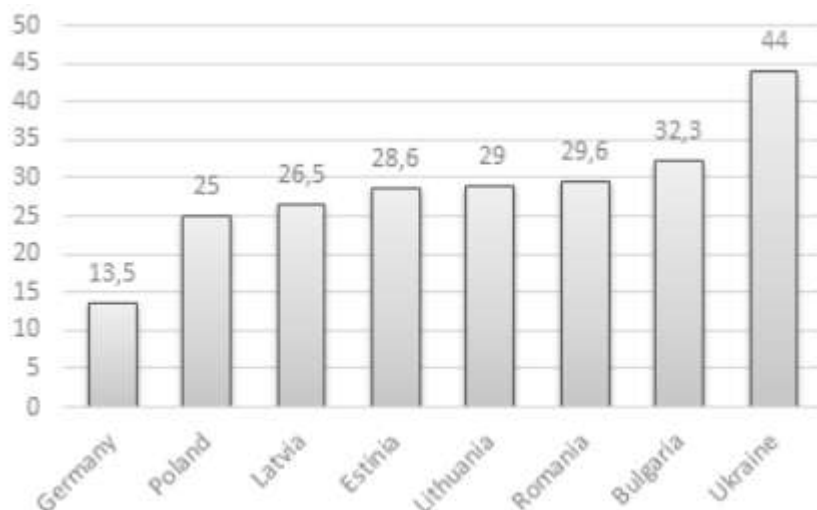
Σχήμα 6: Το επίπεδο της παραοικονομίας στην Ουκρανία.

Πηγή: Schneider (2012), Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2012).

Όπως παρατηρείται στο Σχήμα 7 το ποσοστό παραοικονομίας της Ουκρανίας είναι το υψηλότερο μεταξύ ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών.

Σχήμα 7: Το επίπεδο της παραοικονομίας της Ουκρανίας μεταξύ άλλων Ευρωπαϊκών Χωρών.

Πηγή: *Schneider (2012)*

Οι αρνητικές επιπτώσεις της σκιώδους και εγκληματικής οικονομικής δραστηριότητας εκδηλώνονται σε διάφορες κοινωνικές και οικονομικές περιπτώσεις (Bekryashev και Beloserov, 2000) όπως :

- Η παραμόρφωση του φορολογικού πεδίου αποτυπώνεται στον επηρεασμό της κατανομής της φορολογικής επιβάρυνσης και, ως εκ τούτου, παρουσιάζεται μείωση των δαπανών του προϋπολογισμού και παραμόρφωση της δομής του. Το σημερινό φορολογικό σύστημα επηρεάζει αρνητικά την κερδοφορία. Τα αποτελέσματα της κακοσχεδιασμένης φορολογικής πολιτικής είναι προεπιλογές αύξησης, όπως είναι η αύξηση της φορολογίας των νομοταγών πολιτών, οι περιοδικές καθυστερήσεις στην πληρωμή των μισθών καθώς και στην αύξηση της διαφοροποίησης των εισοδημάτων και του βιοτικού επιπέδου μεταξύ των επιχειρήσεων και των εργαζομένων τους (Kovalenko, 1999).

Η άνιση φορολογική επιβάρυνση των διαφόρων τομέων της οικονομίας δημιουργεί κίνητρα ανακατανομής των πόρων στον κερδοσκοπικό τομέα. Στη διεθνή κατάταξη για τη διαφάνεια της επιχειρηματικότητας "Doing Business 2013", η Ουκρανία ήταν στην 137^η θέση μεταξύ 185 χωρών (Vynnychuk and Ziukov, 2013).

- Αρνητικές επιπτώσεις εμφανίζονται, επίσης, στον νομισματικό τομέα ενισχύοντας τον πληθωρισμό, την παραμόρφωση των πιστωτικών σχέσεων, την αύξηση των επενδυτικών κινδύνων, τη ζημιά σε πιστωτικά ιδρύματα, επενδυτές, καταθέτες, μετόχους και στην κοινωνία γενικότερα. Οι παράνομες δραστηριότητες στο τραπεζικό τομέα συμπεριλαμβανομένων των παραβιάσεων στην χορήγηση δανείων, την παράνομη μετατροπή κεφαλαίων και την παράνομη έκδοση τραπεζικών τίτλων αποτελούν μερικές από τις ενέργειες που υποβοηθούν την ενίσχυση της παραοικονομίας. Σύμφωνα με την κρατική φορολογική διοίκηση (STA), περισσότερο από το μισό του καθαρού κέρδους των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων αποτελείται από συστατικά της παραοικονομίας (Chyzhov, 2010).

Επιπλέον, στην Ουκρανία σύμφωνα με τους εκπροσώπους της Εθνικής Τράπεζας τα μετρητά ανέρχονται σε 20 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, ενώ κατά τη διάρκεια των τελευταίων πέντε ετών, η ποσότητα των χρημάτων που κινούνται έξω από τις τράπεζες έχει αυξηθεί τέσσερις φορές (Okhrimenko, 2010).

- Ο επενδυτικός κλάδος είναι ένας από τους κλάδους που έχει πληγεί από την παραοικονομία. Το υψηλό επίπεδο της παραοικονομίας μειώνει την εμπιστοσύνη των διεθνών επενδυτών στη χώρα. Όσον αφορά την προστασία των επενδυτών σύμφωνα με το Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, η Ουκρανία κατατάσσεται στην 94^η θέση μεταξύ των 144 χωρών του κόσμου, κάτι το οποίο δεν λειτουργεί θετικά στην ελκυστικότητα της χώρας για την προσέλκυση ξένων επενδυτών (World Economic Forum, 2012).
- Επίσης, οι εγκληματικές οργανώσεις μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές περιβαλλοντικές ζημιές, ιδίως στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Η σύγχρονη λαθροθηρία αποτελεί σοβαρή απειλή για την εθνική ασφάλεια της Ουκρανίας. Για παράδειγμα, το 1966 η Ουκρανία συνέλαβε 15.000 λαθροθήρες ψαριών, το 1975 30.000 και το 2007 96.600. Αυτή η αύξηση του αριθμού των λαθροθηρών ευθύνεται στη χαμηλή πιθανότητα τιμωρίας που εδρεύει στην Ουκρανία (Boreyko, 2010).
- Τέλος, η κύρια αρνητική επίδραση της παραοικονομίας σχετικά με την αποτελεσματικότητα του κράτους παρουσιάζεται στην αύξηση της διαφθοράς σε όλα τα λειτουργικά υποσυστήματα του κρατικού μηχανισμού. Η διαφθορά ήταν και παραμένει ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στο δρόμο για τη μεταρρύθμιση της οικονομίας της Ουκρανίας. Η διαφθορά απειλεί την ίδια την ύπαρξη του κράτους και είναι το κύριο εμπόδιο βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου, της οικονομικής ανάπτυξης και της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος.

Εν κατακλείδι, η επίλυση του προβλήματος της σκιώδους οικονομίας απαιτεί συντονισμένες προσπάθειες από το κράτος σε πολλούς τομείς της δημόσιας πολιτικής. Οι στρατηγικές προτεραιότητες της οικονομίας της Ουκρανίας στον παρόν στάδιο είναι η διέγερση των επενδυτικών διαδικασιών, η βελτίωση της νομισματικής πολιτικής, δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων, σημαντική μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης, απλοποίηση του φορολογικού συστήματος, αποτελεσματική διαχείριση του δημοσίου τομέα, αυξημένη κρατική εποπτεία των δημοσίων κεφαλαίων, εξουδετέρωση με νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, κ.λπ. (Vynnychuk and Ziukon, 2013).

Μια σημαντική στρατηγική προτεραιότητα για τη μείωση του επιπέδου παραοικονομίας είναι η ενίσχυση των μέτρων για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Σύμφωνα με τους Vynnychuk and Ziukon (2013) θα πρέπει να πραγματοποιηθούν τα ακόλουθα βήματα: η συνέχιση της ανάπτυξης του δικαστικού σώματος, η λήψη μέτρων για τη βελτίωση της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας, η επανεξέταση των αρχών της χρηματοδοτικής στήριξης για την επιβολή του νόμου και η παροχή μέτρων ώστε να βελτιωθούν οι μισθοί τους.

5.4. Η περίπτωση της Γερμανίας

Το φαινόμενο της σκιώδους οικονομίας και της φοροδιαφυγής είναι αρκετά διαδεδομένο σε όλες τις χώρες της ΕΕ. Από αυτό το φαινόμενο δεν θα μπορούσε να ξεφύγει ούτε η Γερμανία. Σύμφωνα με τους Mummert and Schneider (2002), οι οικονομικές δραστηριότητες της Γερμανίας φτάνουν στο 15% του ΑΕΠ κατατάσσοντας την Γερμανία στην 15^η θέση μεταξύ των υπόλοιπων χωρών του ΟΟΣΑ. Ακόμα η Γερμανία αποτελεί μια ειδική περίπτωση. Η ενοποίηση των δύο μερών της Γερμανίας, δηλαδή της ανατολικής και της δυτικής, έχει αφήσει ξεκάθαρα το στίγμα της στο οικονομικό περιβάλλον της ενωμένης Γερμανίας. Μέχρι και σήμερα, περισσότερο από δέκα χρόνια μετά την ενοποίηση, οι άνθρωποι στην Ανατολική Γερμανία αντιμετωπίζουν ένα διαφορετικό οικονομικό περιβάλλον από ότι οι άνθρωποι στη δυτική πλευρά της χώρας.

Ο Schneider (2008) πραγματοποίησε μια έρευνα στους Γερμανούς πολίτες το 2007 ώστε να κατανοήσει την αντίληψη τους σε σχέση με την παρουσία της παραοικονομίας στη Γερμανία, καθώς το φαινόμενο αυτό αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα για την χώρα. Σύμφωνα με τα ευρήματα ένα ποσοστό 77,3% απάντησε ότι δεν έχει εργαστεί σε επίπεδο παραοικονομίας ενώ ένα 20,7% απάντησε θετικά, δηλαδή ότι έχει εργαστεί. Παρ' όλο που το ποσοστό των

πολιτών που δεν διενεργούν παράνομες ενέργειες σε εργασιακό επίπεδο είναι μεγάλο, το 20,7% είναι ένας αρκετά σημαντικός αριθμός που συμβάλλει στην ύπαρξη σκιώδους οικονομίας στη Γερμανία (Schneider, 2008).

Στη συνέχεια, μέσα από την έρευνα προέκυψε ότι ο πιο σημαντικός λόγος κατά τον οποίο οι πολίτες στρέφονται προς την παραοικονομία στην Γερμανία είναι ότι η εργασία σε αυτό τον τομέα είναι φθηνότερη με αποτέλεσμα η εξοικονόμηση χρημάτων να είναι πιο εύκολη. Το ποσοστό των ατόμων που τάχθηκαν υπέρ αυτού του λόγου ανέρχεται στο 90%. Ο δεύτερος λόγος με ποσοστό 73% αφορά την υψηλή φορολογική επιβάρυνση και κοινωνική ασφάλιση και ο τρίτος λόγος αναφέρεται στο γεγονός ότι το πολύ υψηλότερο κόστος στην επίσημη εργασία, ωθεί τους πολίτες να στρέφονται σε παράνομες δραστηριότητες. Σ' αυτό το σημείο μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι 30% αυτού του ποσοστού θα ενεργούσε παράνομα από μόνο του ενώ 22% αν του το ζητούσε κάποιος άλλος.

Στον παρακάτω Πίνακα 3 παρουσιάζεται η εξέλιξη της παραοικονομίας στη Γερμανία κατά την περίοδο 1975 έως 2007. Παρατηρείται ότι το 2003 η παραοικονομία ως ποσοστό του ΑΕΠ έφθασε στο μεγαλύτερο επίπεδο σε σχέση με τα προηγούμενα αλλά και τα επόμενα χρόνια. Ωστόσο, από το 2004 και έπειτα παρατηρείται μια μείωση του ποσοστού η οποία σύμφωνα με τον Schneider (2008) οφείλεται στη νέα ρύθμιση που εφάρμοσε η κυβέρνηση η οποία αφορούσε τη μερική απασχόληση των εργαζομένων. Αυτή η νομοθεσία οδήγησε σε μείωση της παράνομης απασχόλησης το 2004 και το 2005 κατά 9 δις ευρώ. Επίσης, ο Schneider (2008) υποστηρίζει ότι είναι αρκετά δύσκολο να εκτιμηθεί ο βαθμός κατά τον οποίο τα νέα μέτρα πολιτικής που εφάρμοσε η Γερμανία για τον καλύτερο συντονισμό και τις πιο αποτελεσματικές δράσεις κατά της παραοικονομίας μπορούν να συμβάλλουν στην επιτυχή μείωση της παράνομης εργασίας.

Πίνακας 4: Το μέγεθος και η ανάπτυξη της Σκιώδους Οικονομίας στη Γερμανία ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 1975-2007.

Year	The size of the shadow economy (in % of 'official' GDP)	
	Germany	
	in %	bn €
1975	5.75	29.6
1980	10.80	80.2
1985	11.20	102.3
1990	12.20	147.9
1995	13.90	241.1 ²⁾
1996	14.50	257.6 ²⁾
1997	15.00	274.7 ²⁾
1998	14.80	280.7 ²⁾
1999	15.51	301.8 ²⁾
2000	16.03	322.3 ²⁾
2001	16.02	329.8 ²⁾
2002	16.59	350.4 ²⁾
2003	17.10	370.0 ²⁾
2004	16.12	356.1 ²⁾
2005	15.41	346.2 ²⁾
2006 ³⁾	14.86	345.5 ²⁾
2007 ³⁾	14.64	349.0 ²⁾

Πηγή: Schneider, 2008

Η παραοικονομία και η 'μαύρη' εργασία στην Γερμανία ρυθμίζεται από έναν νόμο που έχει ως στόχο της καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας και της διακίνησης αφορολόγητου χρήματος. Σύμφωνα με τον Pedersen (2003), ο νόμος ορίζει ότι κάθε εργασία ή υπηρεσία που παρέχεται σε μεγάλη έκταση χωρίς να προηγείται ενημέρωση των σχετικών ταμείων κοινωνικής ασφάλισης, θα αποτελεί αδίκημα. Γι' αυτό το λόγο είναι αδίκημα σύμφωνα με την νομοθεσία μια επιχείρηση να εκτελέσει εργασία ή υπηρεσία χωρίς τις απαραίτητες άδειες. Η παραβίαση του νόμου τιμωρείται με πρόστιμο έως και 200.000 γερμανικά μάρκα (Pedersen, 2003).

Οι Mummert and Schneider (2002), μέσα από την μελέτη τους προσπάθησαν να αποδώσουν το είδος των ατόμων που εμπλέκονται και προσφέρουν μαύρη εργασία. Στη Γερμανία οι περισσότεροι πολίτες εργάζονται στην επίσημη οικονομία, ενώ αρκετοί από αυτούς εργάζονται με μερική απασχόληση στη σκιώδη οικονομία. Περίπου το 60% των ατόμων που εργάζονται στην παραοικονομία δουλεύουν και στην επίσημη οικονομία, επίσης. Σύμφωνα με τους Lemieux et al. (1994), θεωρείται γενικά ότι ο αριθμός των ανέργων και των φοιτητών

είναι περισσότερο συνδεδεμένος με δραστηριότητες στη μαύρη εργασία , από ότι τα άτομα που εργάζονται στην επίσημη γερμανική οικονομία. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ του συνολικού κόστους εργασίας στην επίσημη οικονομία και στα κέρδη μετά από φόρους από την εργασία , τόσο μεγαλύτερο είναι το κίνητρο για να αποφευχθεί αυτή η διαφορά και να συμμετέχουν στην παραοικονομία. Μάλιστα, στην περίπτωση αναγκαστικής μείωση του χρόνου εργασίας τα άτομα είναι περισσότερο διατεθειμένα να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία και να εργαστούν με μερική απασχόληση στην αφορολόγητη και παράνομη οικονομία. Οι άνεργοι θεωρούνται ότι έχουν υψηλότερο κίνητρο να εργάζονται στην παραοικονομία λόγω της μείωσης των εσόδων τους και του άφθονου ελεύθερου χρόνου

Σύμφωνα με τα εμπειρικά αποτελέσματα και άλλων ερευνών (Dallago, 1990), στην Γερμανία οι περισσότερες δραστηριότητες της παραοικονομίας σχετίζονται με τον κατασκευαστικό τομέα, τις ανακαινίσεις, την επισκευή αυτοκινήτων και τον τομέα των υπηρεσιών. Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει κάποιες από τις ενέργειες που πραγματοποιούνται στη σκιώδη οικονομία συγκρίνοντας την Ανατολική και την Δυτική μεριά της Γερμανίας. Αντίστοιχα, η ζήτηση της μαύρης εργασίας έχει τις ρίζες της περισσότερο στη μεσαία τάξη παρά στις ομάδες χαμηλού εισοδήματος (Gretschmann, 1984).

Πίνακας 5: Προσφερόμενα αγαθά και υπηρεσίες στη Σκιώδη Οικονομία στη Ανατολική και Δυτική Γερμανία.

	West Germans	East Germans
In-house painting	19 %	11 %
Floor covering (e.g. tiled or parquet floor)	13 %	5 %
Other renovation work	15 %	7 %
Construction work	13 %	5 %
Gardening	8 %	3 %
Car repairs, servicing	19 %	10 %
Cleaner, window cleaning	8 %	2 %
Private tuition	7 %	
Sports and music lessons	3 %	
Tax assistance	8 %	1 %
Hair doing	15 %	3 %
Others	6 %	3 %

Πηγή: Mummert and Schneider (2002), Στοιχεία από την έρευνα IFAK

Τέλος, οι Mummert and Schneider (2002) επέκτειναν την μελέτη τους και μέσω της έρευνας IFAK (1998) έφεραν στο φως ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες σκιώδους οικονομίας στην Ανατολική και Δυτική Γερμανία. Χρησιμοποιώντας ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα το οποίο περιλάμβανε τις απαντήσεις 797 ατόμων στη Δυτική Γερμανία και 170 στην Ανατολική ηλικίας 14 ετών και άνω. Στο Ανατολικό τμήμα της Γερμανίας μόνο το 12,9% των ερωτηθέντων παραδέχθηκε ότι έχει εργαστεί στην παραοικονομία, ενώ ένα ποσοστό 24,5% στη Δυτική Γερμανία. Σύμφωνα με την έρευνα IFAK οι άνθρωποι στην Ανατολική Γερμανία αναμένουν αύξηση του μεγέθους στην παραοικονομία από ότι στη Δυτική πλευρά (Mummert and Schneider, 2002)

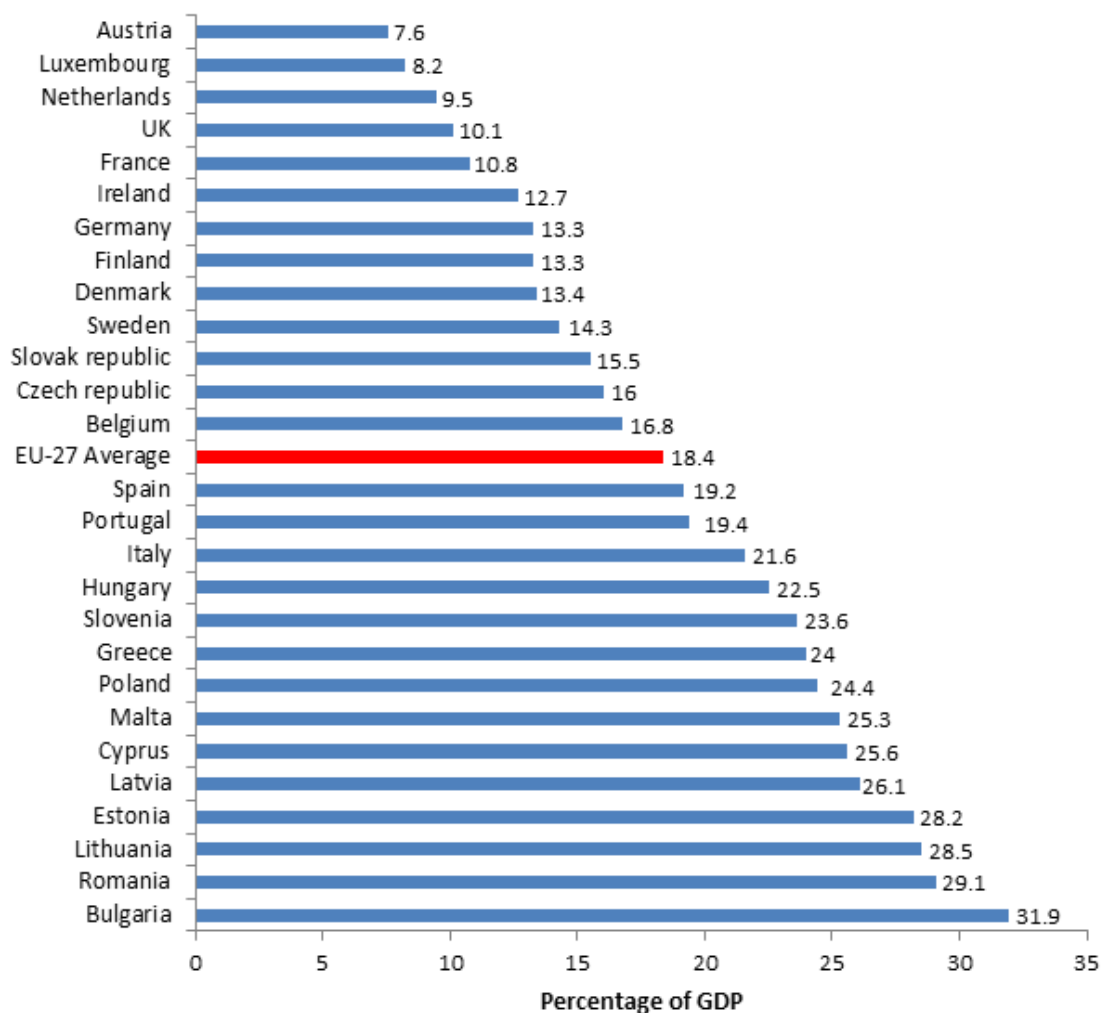
5.5. Η περίπτωση της Ελλάδας

Το θέμα της έκτασης της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς βρίσκεται τελευταία, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας, συνεχώς στην επικαιρότητα και είναι διάχυτη η εντύπωση ότι πρόκειται για ιδιαίτερα εκτεταμένα φαινόμενα (Berger et al.,2014). Δεν παρατηρείται μόνο στη χώρα μας αλλά υπάρχει σ' όλο τον κόσμο και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξαιτίας των δυσμενών επιδράσεων τους, στην οικονομία

και στην κατανομή των βαρών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι παρά την έκταση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα δεν υπάρχουν αρκετές μελέτες που να αποδεικνύουν το μέγεθος και την εξέλιξη τους στον ελλαδικό χώρο.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Τάτσο (2001), το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα βρίσκεται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-28 για το 2013 (Σχήμα 8). Αναλυτικότερα, στο 24% του ΑΕΠ ανέρχεται η παραοικονομία στην Ελλάδα για το 2013 σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, εν αντιθέσει με τις χώρες του πυρήνα της Ευρωζώνης οι οποίες έχουν περιορίσει την ανεπίσημη οικονομία σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα.

Σχήμα 8: Η παραοικονομία στην ΕΕ-28 ως ποσοστό του ΑΕΠ (2013).

Πηγή: Schneider (2013)

Στον Πίνακα 5 βλέπουμε τις εκτιμήσεις της παραοικονομίας στην Ελλάδα από Έλληνες και ξένους ερευνητές. Το εκτιμώμενο μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα προκύπτει μόνο με έμμεσες προσεγγίσεις. Το πλεονέκτημα τους είναι ότι εφαρμόζονται εύκολα αλλά παρουσιάζουν και μεγάλο ενδεχόμενο σφάλματος στο μέγεθος της σκιάδους οικονομίας. Παρατηρούμε ότι η παραοικονομία στην Ελλάδα παραμένει σε υψηλά επίπεδα χωρίς τάσεις διαχρονικής μείωσης της. Από τους Έλληνες ερευνητές, ο Παυλόπουλος (1987) χρησιμοποίησε ως μέθοδο την επανεκτίμηση των εθνικών λογαριασμών και συγκεκριμένα διερεύνησε συστηματικά τον τρόπο υπολογισμού της παραγωγής όλων των κλάδων και υποκλάδων της οικονομίας που συνιστούν το ΑΕΠ, με απώτερο σκοπό να εντοπίσει εκείνες τις περιπτώσεις όπου είναι πιθανή η σημαντική υποεκτίμηση της προστιθέμενης αξίας και κατά συνέπεια η ύπαρξη εκτεταμένης παραοικονομίας. Η μελέτη της Νεγρεπόντη-Δελιβάνη (1990) στηρίζεται στην εκτίμηση ενός μακροοικονομικού υποδείγματος όπου η εξαρτημένη μεταβλητή της παραοικονομίας προκύπτει από το ποσό που πρέπει να προστεθεί κάθε χρόνο στα επίσημα εισοδήματα των αυτοαπασχολούμενων, ώστε η τιμή του «α» στη συνάρτηση παραγωγής Cobb-Douglas να ισούται με 0,75. Η τιμή του «α» δίνεται από το λόγο δύο ποσοστών δηλαδή, της συμμετοχής των μισθών στο συνολικό εισόδημα των αστικών τομέων δια της συμμετοχής των μισθωτών στο σύνολο της αστικής απασχόλησης.

Πίνακας 6: Εκτιμήσεις της παραοικονομίας στην Ελλάδα (ως ποσοστό του ΑΕΠ %).

Έτος	Παυλόπουλος (1987)	Βαβούρας Καραβίτης Τσουζλου (1990)	Νεγρεπόντη - Δελιβάνη (1990)	Κανελλόπουλος Κασουλάκος Ράπανος (ΚΕΠΕ) (1995)	Τάτσος κ.α. (IOBE) (2001)	Schneider & Enste (1998)	Schneider & Klingmair (2004)	Schneider (2009)
1958-1968	-	24.92	-	-	-	-	-	-
1969-1973	-	21.81	-	-	27.8	-	-	-
1974-1988	-	25.36	11.14	-	30.4	-	-	-
1982	-	25.48	15.88	27.6	31.2	-	-	-
1984	-	27.82	18.93	-	33.6	-	-	-
1985	-	28.02	20.61	-	32.6	-	-	-
1986	28.6	29.41	-	-	33.2	-	-	-
1987	-	31.65	-	-	33.9	-	-	-
1988	-	31.62	-	34.6	32.0	-	-	-
1988-1993	-	-	-	-	32.5	-	-	-
1994-1995	-	-	-	-	-	29.6	-	-
1994	-	-	-	-	34.7	-	-	-
1995	-	-	-	-	35.5	-	-	-
1997	-	-	-	-	36.7	-	-	-
2000	-	-	-	-	-	-	28.6	-
2009	-	-	-	-	-	-	-	25.0

Πηγή: Μπιτζένης, Α., (2010) *Ελευθεροτυπία, Ειδικό Αφιέρωμα για την Παραοικονομία «Εμφανίζεται όταν δεν εφαρμόζονται οι νόμοι», Έκδοση Ελευθεροτυπία.*

Οι Βαβούρας, Καραβίτης και Τσουζλου (1990) στην μελέτη τους υπολογίζουν την παραοικονομία ακολουθώντας μια νομισματική προσέγγιση της παραοικονομίας και εξειδίκευσαν ένα υπόδειγμα ζήτησης χρήματος. Νομισματική προσέγγιση της παραοικονομίας ακολουθεί και ο Τάτσος (2001). Επίσης, οι Κανελλόπουλος, Κασουλάκος

και Ράπανος (1995), ακολούθησαν τη μέθοδο της σύγκρισης των αποκλίσεων μεταξύ ανεξάρτητων εκτιμήσεων της ίδιας μακροοικονομικής μεταβλητής. Συνέκριναν τα κονδύλια ιδιωτικής κατανάλωσης των /εθνικών Λογαριασμών με τα αντίστοιχα των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Βαβούρα και Μανωλά, 2004).

Παράλληλα, στην Ελλάδα οι παράγοντες που εντείνουν την δραστηριοποίηση στην σκιώδη οικονομία εντοπίζονται κυρίως στην φορολογική επιβάρυνση και στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Οι Manolas et al. (2013), υποστηρίζουν ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της παράλληλης οικονομίας και στο ύψος της κοινωνικής επιβάρυνσης που προέρχεται από φόρους και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Επίσης, η ακαμψία του ρυθμιστικού πλαισίου από την αύξηση των νομοθετικών ρυθμίσεων της αγοράς και του μεγέθους της γραφειοκρατίας που τις συνοδεύει , οδηγεί σε αύξηση του μεγέθους της παραοικονομίας. Οι ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, τα εμπόδια στις εμπορικές συναλλαγές, οι εργασιακοί περιορισμοί σε αλλοδαπούς και οι ρυθμίσεις που αφορούν την αδειοδότηση νέων επιχειρήσεων επηρεάζουν αρνητικά την ελληνική οικονομία (Manolas et al., 2013)

Αξίζει, επιπλέον να αναφερθούμε και στο αυξημένο επίπεδο της ανεργίας το οποίο αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την επιδείνωση της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα. Η ανεργία, ιδιαίτερα η μακροχρόνια, παίζει σημαντικό ρόλο στο μέγεθος της παράλληλης οικονομίας. Η αδυναμία ενός ατόμου να βρει εργασία στον επίσημο τομέα της οικονομίας το οδηγεί στην παραοικονομία, όπου συνήθως απασχολείται με χειρότερους όρους εργασίας όπως για παράδειγμα η μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών.

Άλλοι πιθανοί λόγοι οι οποίοι συντελούν στη διεύρυνση της παραοικονομίας είναι η ύπαρξη υψηλού κόστους συναλλαγών, η ύπαρξη υψηλής αβεβαιότητας και οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές και εργοδοτικές εισφορές οι οποίες γίνονται αναπόφευκτα υψηλότερες καθώς η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή μεγεθύνεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση του ΦΠΑ από 9% το 2010 σε 23% το 2015. Η μείωση του ΦΠΑ στην εστίαση το 2011 αποτελεί την πρώτη ουσιαστική μείωση του φόρου από το 2010 (Πίνακας 6).

Πίνακας 7: Οι αλλαγές συντελεστών ΦΠΑ 2010-2016.

Ημερομηνία	Μεταβολή
4/2010	Από 9% σε 10% Από 19% σε 20%
7/2010	Από 10% σε 11% Από 20% σε 21%
1/2011	Από 11% σε 13% Από 21% σε 23%
9/2011	Από 13% σε 23% (συγκεκριμένα προϊόντα)
7/2015	Από 13% σε 23% (συγκεκριμένα προϊόντα)
7/2016	Από 23% σε 24% (σύμφωνα με δημοσιεύματα)

Πηγή: www.ielka.gr

Συνεπώς, η παραοικονομία αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα ο οποίος επηρεάζει όλους τους κύριους στόχους της οικονομικής πολιτικής. Όσον αφορά την δημοσιονομική πολιτική, η παραοικονομία μειώνει δραματικά τα δημόσια έσοδα και αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες γεγονός που συμβάλλει στην αύξηση του δημοσίου ελλείμματος και τους χρέους. Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα που αντιμετωπίζει προβλήματα βιωσιμότητας του χρέους, ως πρωταρχικός στόχος της αναγνωρίζεται η δημοσιονομική προσαρμογή και η ανάγκη θέσπισης μέτρων πολιτικής για την μείωση των δραστηριοτήτων εκτός νόμιμης αγοράς. Επίσης, η βελτίωση του φορολογικού συστήματος είναι ένας σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στο περιορισμό της σκιώδους οικονομίας στη χώρα. Η καταστολή, αλλά κυρίως η πρόληψη των φορολογικών αδικημάτων, είναι η βασική προϋπόθεση στην προσπάθεια μείωσης του μεγέθους της παραοικονομίας στην Ελλάδα. Τέλος, όσον αφορά την πρόληψη, αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω πολιτικών όπως ο εξ' ορθολογισμός του φορολογικού βάρους, έτσι ώστε να υπάρχει μια «οριζόντια» και «κάθετη» φορολογική δικαιοσύνη και η φορολογική επιβάρυνση να αντιστοιχεί στην πραγματική κατάσταση της οικονομίας (Manolas et al., 2013).

Το Δεκέμβριο του 2016, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην ψήφιση ενός νέου φορολογικού νομοσχεδίου σύμφωνα με το οποίο υποχρεώνει τους φορολογούμενους να χρησιμοποιούν στις συναλλαγές τους πλαστικό χρήμα. Από τον Ιανουάριο του 2017, όλοι οι Έλληνες φορολογούμενοι καλούνται να εξοικειωθούν με το εν λόγω νομοσχέδιο καθώς η μη συμμόρφωση τους ενέχει επιπλέον φορολογική επιβάρυνση. Σκοπός του συγκεκριμένου σχεδίου ήταν, αρχικά, η δημιουργία ενός ακατάσχετου επαγγελματικού λογαριασμού στον οποίο θα έμπαιναν όλες οι εισπράξεις από πλαστικό χρήμα. Ουσιαστικά, από αυτό το

λογαριασμό το Δημόσιο θα μπορούσε να εισπράξει απευθείας το ΦΠΑ και με πάγια εντολή θα πληρώνονταν οι τρέχουσες φορολογικές και ασφαλιστικές εισφορές. Όμως, αυτό το εγχείρημα τελικά δεν επιτεύχθηκε. Αντί αυτού, έμεινε στο νομοσχέδιο μόνο η υποχρέωση των επαγγελματιών και των επιχειρήσεων να δημιουργήσουν έναν επαγγελματικό λογαριασμό –εάν δεν έχουν ήδη- όπου θα εισπράττεται το πλαστικό χρήμα και δεν έχει γίνει ξεκάθαρο το γεγονός αν το Δημόσιο θα έχει πρόσβαση στο συγκεκριμένο λογαριασμό για την είσπραξη του ΦΠΑ (Λάσκαρη, 2016).

Αρχικά, από την είσοδο της νέας χρονιάς όλες οι επιχειρήσεις στην ελληνική επικράτεια θα πρέπει να διαθέτουν σύστημα πληρωμής μέσω κάρτας POS και να ενημερώνουν τους καταναλωτές «ευκρινώς κατά την έλευση τους στο κατάστημα και στο ταμείο» ότι δέχονται κάρτες πληρωμών. Σε αντίθετη περίπτωση επιβάλλεται πρόστιμο 1.000 ευρώ το οποίο μειώνεται κατά 50% εάν καταβληθεί εντός 30 ημερών. Επίσης, το νομοσχέδιο ορίζει ότι τα φορολογικά στοιχεία αξίας 500 ευρώ και πάνω που εκδίδονται κατά την πώληση αγαθών ή παροχή υπηρεσιών σε ιδιώτες εξοφλούνται από τους καταναλωτές αποκλειστικά με κάρτες ή άλλα μέσα πληρωμής όπως τραπεζικό έμβασμα, μέσω λογαριασμού πληρωμών, με χρήση ηλεκτρονικού πορτοφολιού κλπ.

Επιπλέον, από το 2017 οι φορολογούμενοι, με βάση τα σημερινά δεδομένα, για να κατοχυρώσουν το αφορολόγητο όριο εισοδήματος από 8.636 έως και 9.645 ευρώ, ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση, θα πρέπει να έχουν καταναλώσει ένα μέρος του εισοδήματος υποχρεωτικά μέσω πλαστικού χρήματος. Για εισόδημα 9.000-10.000 ευρώ απαιτούνται αποδείξεις 900 και 1.000 ευρώ, αντίστοιχα. Για μεγαλύτερα εισοδήματα από 10.001 έως και 30.000 ευρώ ο συντελεστής είναι 15%, ενώ άνω των 30.000 ο συντελεστής είναι 20%. Σε περίπτωση που ο φορολογούμενος δεν ακολουθήσει την συγκεκριμένη διάταξη, τότε η ποινή είναι υψηλή. Πιο συγκεκριμένα, αν δεν καλύπτεται το ελάχιστο απαιτούμενο ποσό αποδείξεων που ορίζει ο νόμος ανάλογα με το εισόδημα, τότε ο φόρος εισοδήματος προσανξάνεται κατά το ποσό που προκύπτει από τη θετική διαφορά μεταξύ του απαιτούμενου και του δηλωθέντος ποσού, πολλαπλασιαζόμενης με συντελεστή 22%. Ανεξάρτητα από την αναφερθείσα υποχρέωση πληρωμών με πλαστικό χρήμα για την κατοχύρωση του αφορολόγητου, κάθε ιατρική δαπάνη η οποία σήμερα μειώνει το φόρο, από το νέο έτος θα αναγνωρίζεται από την εφορία μόνο αν έχει πραγματοποιηθεί με πλαστικό χρήμα. Με βάση τις ισχύουσες διατάξεις, οι ιατρικές δαπάνες μειώνουν το φόρο κατά 10% εφόσον υπερβαίνουν το 5% του εισοδήματος (Λάσκαρη, 2016)

Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση εξετάζει το ενδεχόμενο η πληρωμή δαπανών με πλαστικό χρήμα για παροχή υπηρεσιών από επαγγελματικούς κλάδους οι οποίοι εμφανίζουν υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής να οδηγεί σε μια μορφή μπόνους για τους καταναλωτές.

Ακόμα, σύμφωνα με το παράδειγμα της Πορτογαλίας, η οποία με σκοπό να δώσει κίνητρο στους φορολογούμενους να ζητούν αποδείξεις από αγορές αγαθών ή παροχές υπηρεσιών, διοργανώνει κληρώσεις ή λοταρίες κατά τις οποίες κάθε απόδειξη ισοδυναμεί με ένα κουπόνι συμμετοχής στην κλήρωση όπου κληρώνονται 60 αυτοκίνητα πολυτελείας. Με αυτό τον τρόπο η Πορτογαλία στοχεύει στην πάταξη της φοροδιαφυγής και στην αύξηση των συναλλαγών που θα κοινοποιούνται στις φορολογικές αρχές της χώρας μέσω των αποδείξεων. Ωστόσο, κάτι τέτοιο για να εφαρμοστεί στην Ελλάδα απαιτεί υψηλές δαπάνες που προκύπτουν από τη συχνότητα των κληρώσεων, τη διαδικασία συμμετοχής, τα μέσα καταχώρισης των συναλλαγών που θα μετέχουν, την εκστρατεία προώθησης του συστήματος καθώς, βέβαια, και τα έπαθλα (Λάσκαρη, 2016).

Εν κατακλείδι, πέρα από τις παραπάνω αλλαγές στο φορολογικό σύστημα για το 2017, καθορίζονται και οι αλλαγές στις εισφορές που θα πληρώνουν οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι αυτοαπασχολούμενοι οι οποίες προκύπτουν από το καθαρό φορολογητέο αποτέλεσμα από την άσκηση της δραστηριότητάς τους κατά το προηγούμενο φορολογικό έτος. Ο υπολογισμός θα γίνεται με βάση το πιο πρόσφατο εκκαθαρισμένο φορολογικό έτος. Συνεπώς, για το 2017 θα χρησιμοποιηθεί το εισόδημα του 2015 και όταν εκκαθαριστεί, το εισόδημα του 2016. Στην περίπτωση που υπάρξει διαφορά μεταξύ του πραγματικού εισοδήματος και του εισοδήματος του προηγούμενου φορολογικού έτους τότε θα αναζητείται και θα συμψηφίζεται ισομερώς, σε μηνιαία βάση έως το τέλος του κάθε έτους.

Επίσης, ορίζεται ανώτατο και κατώτατο μηνιαίο εισόδημα που αποτελεί κατά μήνα τη βάση υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών κλάδου σύνταξης. Με άλλα λόγια, ως ελάχιστη μηνιαία βάση υπολογισμού των εισφορών καθορίζονται με τα σημερινά δεδομένα τα 586,08 ευρώ, οπότε η χαμηλότερη δυνατή ασφαλιστική εισφορά για κύρια ασφάλιση σε ελεύθερους επαγγελματίες και αυτοαπασχολούμενους ορίζεται στα 117,22 ευρώ ($586,08 * 20\%$). Ωστόσο, ειδικές ρυθμίσεις περιλαμβάνονται για τους νέους επιστήμονες και τα πρώτα 5 χρόνια λειτουργίας τους. Οι νέοι επιστήμονες για τα πρώτα 5 χρόνια λειτουργίας της επιχείρησής τους μπορούν να πληρώνουν μηνιαία, έως και 57,44 ευρώ, δηλαδή 14% επί του 70% του κατώτατου μισθού που αντιστοιχεί σε 410,2 ευρώ.

5.6. Η περίπτωση της Αυστρίας

Στην Αυστρία το μέγεθος και η ανάπτυξη της παραοικονομίας είναι ένα πρόβλημα αμφιλεγόμενο το οποίο έχει συζητηθεί εντατικά. Σύμφωνα με τον Schneider (2016) η πρόβλεψη του μεγέθους της παραοικονομίας για το 2016 είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί καθώς διαπιστώνονται δυο διαφορετικές τάσεις στο εσωτερικό της οικονομίας. Από την μια πλευρά, οι προβλέψεις δείχνουν ότι η παραοικονομία θα μειωθεί λόγω της μείωσης του άμεσου φορολογικού συντελεστή, ενώ από την άλλη παρατηρείται αύξηση της ανεργίας κατά περίπου 450.000 άτομα σε σύγκριση με το 2014 που ήταν 50.000. Επιπλέον, η εισροή 50.000 προσφύγων δημιουργεί την εντύπωση ότι μερικοί από αυτούς θα μπορούσαν να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες παραοικονομίας.

Τα τελευταία στοιχεία σχετικά με το μέγεθος και την ανάπτυξη της παραοικονομίας στην Αυστρία αλλά και σε εννέα ομόσπονδα κράτη της παρουσιάζονται στον πίνακα 7, για την περίοδο 1990 έως 2016. Για το 2016 τα στοιχεία βασίζονται σε πραγματικές προβλέψεις της αυστριακής οικονομίας από το WIFO⁶ και το IHS⁷. Όπως φαίνεται το ΑΕΠ θα αυξηθεί κατά 1,4% για το 2016. Η παραοικονομία από το 2005 μέχρι το 2008 είχε μια σταδιακή μείωση και το 2007 από 21,2 δις ευρώ μειώθηκε στα 20,8 δις ευρώ. Κατά το 2008 η παραοικονομία στην Αυστρία ανήλθε στα 19,92 δις ευρώ, γεγονός που δείχνει ότι μειώθηκε ακόμα περισσότερο. Από το 2009 και μετά, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας, η σκιώδης οικονομία αυξήθηκε κατά 2,91% δηλαδή σε 20,5 δις ευρώ. Από το 2010 μέχρι και το 2013 η παραοικονομία είχε μια καθοδική πορεία λόγω των θετικών εξελίξεων στην επίσημη οικονομία, ενώ το 2014 και το 2015 άρχισε και πάλι να αυξάνεται. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση της ανεργίας και στη συνεχή υψηλή φορολογία.

Ακόμα στον πίνακα 7 έχει υπολογιστεί το επίπεδο της παραοικονομίας σε εννέα αυστριακές πόλεις. Οι πιο σημαντικές αυστριακές οικονομίες που εμφανίζουν δραστηριότητες στην άτυπη οικονομία είναι η Βιέννη με 5,88 δις ευρώ, η Άνω Αυστρία με 3,75 δις και η Κάτω Αυστρία με 3,46 δις ευρώ το 2016. Το Μπούργκενλαντ έχει τη μικρότερη παραοικονομία με αξία 450 εκατ. ευρώ και συνεχίζουν οι υπόλοιπες περιοχές με αύξοντα αριθμό.

⁶ Austrian Institute of Economic Research

⁷ Institute for Advanced Studies

Πίνακας 8 : Το μέγεθος και η ανάπτυξη της σκιώδους οικονομίας στην Αυστρία και σε εννέα πολιτείες της από το 1990-2016.

Regional value added of the shadow economy at current prices. Estimation method for overall Austria MIMIC and for calibration the currency demand approach.											
Year	B (billion €)	K (billion €)	NO (billion €)	OO (billion €)	S (billion €)	ST (billion €)	T (billion €)	V (billion €)	W (billion €)	Overall Austria (billion €)	in % of official GDP
1990	0.11	0.51	1.12	1.13	0.38	0.81	0.56	0.23	1.44	6.09	5.47%
1995	0.27	0.75	1.96	2.01	0.91	1.40	0.95	0.55	3.48	12.28	7.32%
2000	0.46	1.21	3.14	3.21	1.49	2.24	1.53	0.91	5.46	19.65	10.07%
2001	0.49	1.30	3.56	3.44	1.60	2.40	1.64	0.98	5.84	21.05	10.52%
2002	0.51	1.34	3.49	3.57	1.65	2.49	1.70	1.01	6.02	21.78	10.69%
2003	0.53	1.38	3.60	3.68	1.70	2.57	1.75	1.04	6.21	22.46	10.86%
2004	0.54	1.42	3.70	3.78	1.75	2.64	1.80	1.07	6.38	23.00	11.00%
2005	0.50	1.34	3.59	3.68	1.66	2.50	1.70	1.01	6.09	22.00	10.27%
2006	0.49	1.29	3.44	3.54	1.59	2.41	1.64	0.98	5.84	21.20	9.51%
2007	0.47	1.26	3.38	3.47	1.56	2.38	1.61	0.96	5.73	20.80	9.06%
2008	0.45	1.21	3.23	3.32	1.49	2.28	1.54	0.92	5.49	19.92	8.07%
2009	0.46	1.25	3.32	3.42	1.53	2.35	1.58	0.95	5.65	20.50	8.47%
2010	0.45	1.23	3.28	3.38	1.51	2.32	1.56	0.91	5.58	20.25	8.10%
2011	0.44	1.21	3.22	3.30	1.48	2.27	1.53	0.83	5.46	19.85	7.86%
2012	0.44	1.20	3.18	3.26	1.46	2.25	1.51	0.88	5.40	19.61	7.69%
2013	0.43	1.18	3.13	3.21	1.44	2.22	1.47	0.87	5.32	19.32	7.52%
2014	0.45	1.25	3.31	3.42	1.52	2.35	1.55	0.92	5.63	20.43	7.84%
2015	0.47	1.31	3.46	3.57	1.59	2.46	1.62	0.96	5.88	21.35	8.14%
2016 ^U	0.45	1.27	3.55	3.45	1.53	2.38	1.57	0.93	5.68	20.64	7.76%

Πηγή: Schneider, 2016

Ο Schneider (2016) μέσα από μια οικονομετρική ανάλυση για την περίοδο 1990-2016 κατέληξε ότι η αυστριακή παραοικονομία θα μειωθεί περαιτέρω λόγω της φορολογικής μεταρρύθμισης. Για να επιτευχθεί αυτή η μείωση πρότεινε κάποια συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής τα οποία θα μπορούσε να ακολουθήσει η αυστριακή κυβέρνηση. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι είναι απαραίτητη η παροχή συμβουλευτικής πολιτικής ώστε να μειωθούν οι ζημιές που εμφανίζονται στον τομέα της φορολογικής και κοινωνικής ασφάλισης ενώ είναι σημαντικό να αποτραπεί ο καταστρεπτικός ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων που είτε λειτουργούν είτε δεν λειτουργούν στην άτυπη οικονομία. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να γίνει πιο ελκυστική η παροχή υπηρεσιών στην νόμιμη οικονομία με αποτέλεσμα να μειωθεί η παραοικονομία. Συνεπώς, οι κρατικοί θεσμοί είναι σημαντικό να παρέχουν κίνητρα και μέτρα πολιτικής τα οποία θα έχουν προσανατολισμό από το ομοσπονδιακό επίπεδο στον επίπεδο κοινότητας ώστε να μειωθεί η σκιώδης οικονομία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παραοικονομία είναι ένας όρος γνωστός σε όλες τις χώρες του κόσμου και δυστυχώς, το μέγεθός της έχει αυξηθεί τα τελευταία, περίπου, πενήντα χρόνια ακόμα και στις ανεπτυγμένες και αποδοτικές χώρες. Συγκεκριμένα πρόκειται για όλες εκείνες τις δραστηριότητες και συναλλαγές, ενchrήματα και μη, που δεν καταγράφονται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία για τον υπολογισμό του ΑΕΠ μια χώρας. Σε πολλές χώρες της Ευρώπης όπως η Ελλάδα και η Ρουμανία, αυτό το φαινόμενο λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις και ιδιαίτερα, την περίοδο αυτής της κρίσης που οι κοινωνικές αξίες έχουν φθίνει και οδηγούν πολλούς πολίτες να καταφεύγουν σε αυτή.

Οι αιτίες της παραοικονομίας είναι αρκετές και ποικίλες. Ωστόσο, στις μελέτες περίπτωσης που αναλύθηκαν διαπιστώθηκαν κυρίως οι υψηλές κοινωνικές εισφορές, η ανεργία και ο μεγάλος αριθμός αυτοαπασχολούμενων. Επίσης, άλλες σημαντικές αιτίες είναι η φοροδιαφυγή και η διαφθορά, όπου υπάρχει ορατή σχέση με την παραοικονομία. Ειδικότερα, πολλοί είναι εκείνοι που ταυτίζουν τη φοροδιαφυγή με την παράλληλη οικονομία. Στην ουσία, όμως, πρόκειται για δυο διαφορετικές έννοιες. Η φοροδιαφυγή είναι ευρύτερη της παραοικονομίας, συμβαίνει πάντα σε αυτή και ορίζεται ως το σύνολο εκείνο των δραστηριοτήτων που δεν δηλώνονται στην αρμόδια δημόσια αρχή. Από την άλλη, η διαφθορά είναι η μη συμμόρφωση στους κανόνες και τις αρχές της ελεύθερης οικονομίας και του εμπορίου, με σκοπό το προσωπικό όφελος ή το όφελος σχετιζόμενων ατόμων. Η σχέση της με την παραοικονομία μερικές φορές είναι υποκατάστατη και άλλες συμπληρωματική, δηλαδή μέσα σε ένα διεφθαρμένο κράτος, οι πολίτες επιλέγουν ή αναγκάζονται να δραστηριοποιηθούν στη «μαύρη» οικονομία.

Αναφορικά με το μέγεθος αυτού του φαινομένου, υπάρχουν διάφορες μέθοδοι που έχουν αναπτυχθεί, αλλά εφόσον είναι δύσκολο να εντοπιστούν και να μετρηθούν όλες αυτές οι δραστηριότητες, καμία μέθοδος δεν είναι η καλύτερη και όλες δίνουν διαφορετικά αποτελέσματα. Σε γενικές γραμμές, έχει παρατηρηθεί ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν μεγαλύτερα μεγέθη από τις χώρες σε στάδιο μετάβασης και τις ανεπτυγμένες χώρες.

Έτσι, οι συνέπειες αυτού του φαινομένου γίνονται εμφανείς σε κάθε τύπο αγοράς. Ειδικότερα, μεγάλη παραοικονομία σημαίνει μεγάλη φοροδιαφυγή, όπου τα κρατικά έσοδα είναι μειωμένα και έτσι, δεν υπάρχει δυνατότητα για χρηματοδότηση με σκοπό την παροχή ποιοτικών δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Έτσι, οι πολίτες είναι ακόμα πιο δυσαρεστημένοι με το κράτος, με αποτέλεσμα να οδηγούνται ακόμα περισσότερο στη φοροδιαφυγή και στη διευκόλυνσή τους μέσω πελατειακών σχέσεων και διαφθοράς. Επιπλέον, η αυξημένη παραοικονομία έχει αντίκτυπο στην αγορά εργασίας, όπου μεγαλώνουν τα περιθώρια για καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων και στην

αγορά χρήματος, αφού οι περισσότερες συναλλαγές αυτού του τύπου γίνονται με ρευστό, δυσκολεύοντας ακόμα περισσότερο την οικονομική ρευστότητα των τραπεζών και της χώρας.

Τέλος, σημαντικός παράγοντας για τον περιορισμό της παραοικονομίας σε κάθε χώρα είναι η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του φορολογικού συστήματος. Η καταστολή, αλλά κυρίως η πρόληψη, των φορολογικών αδικημάτων είναι βασικοί παράγοντες στην προσπάθεια περιορισμού της παραοικονομίας. Επίσης, είναι σημαντικό να μειωθούν οι περιορισμοί στις αγορές προϊόντος και εργασίας, προκειμένου να είναι πιο εύκολη και πιο ελκυστική η πρόσβαση στην επίσημη οικονομία, καθώς επίσης απαιτείται να πραγματοποιούνται τακτικοί έλεγχοι και να επιβάλλονται κυρώσεις όπου υπάρχει ανάγκη για να επιτευχθεί συμμόρφωση.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ◆ Akerlof, G. A. (1982) “Labor contracts as partial gift exchange”, *The Quarterly Journal of Economics*, pp. 543-569.
- ◆ Alm, J., & Torgler, B. (2011) “Do ethics matter? Tax compliance and morality”, *Journal of Business Ethics*, 101(4), pp 635-651.
- ◆ Arandarenko, M. (2015) “The shadow economy: Challenges to economic and social policy”, *Contributions to Economics*, 212, pp. 5-12.
- ◆ Arsić, M., Arandarenko, M., Radulović, B., Rancrossed, D. Sigelović, S., Janković, I. (2015) “Causes of the shadow economy”, *Contributions to Economics*, 212, pp. 21-46.
- ◆ Arvate, P.R., Curi, A.Z., Rocha, F. and Miessi Sanches, F.A., (2010) “Corruption and the size of government: Causality tests for OECD and Latin American countries”, *Applied Economics Letters*, 17(10), pp. 1013-1017.
- ◆ Bekryashev, A.K., and Beloserov, I.P. (2000) “Shadow economy and economic crime: Electronic book”, *Retrieved month day, year from (Russian)*.
- ◆ Berger, W., Pickhardt, M., Pitsoulis, A., Prinz, A., & Sardà, J. (2014) “ The hard shadow of the Greek economy: new estimates of the size of the underground economy and its fiscal impact”, *Applied Economics*, 46(18), pp. 2190-2204.
- ◆ Boreyko, V. (2010) “Analysis of poaching in Ukraine”, *Retrieved February, 15, 2013*.
- ◆ Choi, J.P., & Thum, M. (2005) “Corruption and the Shadow Economy”, *International Economic Review*, 46(3), pp. 817-836.
- ◆ Chyzhov, O. (2010) “ The theoretical basis of the influence of banks and insurers to reduce shadow cash flows”, *Actual Problems of Economics*, (9), pp. 242-249.
- ◆ Clotfelter, C. T. (1983) “Tax evasion and tax rates: An analysis of individual returns”, *The review of economics and statistics*, pp. 363-373.
- ◆ Cowell, F. A., & Gordon, J. P. (1988) “Unwillingness to pay: Tax evasion and public good provision”, *Journal of Public Economics*, 36(3), pp. 305-321.

- ◆ Dallago, B. (1990) “The Irregular Economy: The "Underground" Economy and the "Black" Labour Market”, Aldershot.
- ◆ Dell'Anno, R. (2003) “Estimating the shadow economy in Italy: A structural equation approach”, *Economics Working Paper*, (2003-7).
- ◆ Dreher, A., & Schneider, F. (2010) “Corruption and the shadow economy: an empirical analysis”, *Public Choice*, 144(1-2), pp. 215-238.
- ◆ Dunning, J. H. (1993) “Multinational Enterprises and the Global Economy” ,Harlow: Addison-Wesley.
- ◆ Edling, H. and Nguyen-Thanh, D., 2006. Taxes and Culture – Tax Reforms for Sustainable Development. Public Finance and Administrative Reform Studies, Fiscal Studies No. 5, GTZ, Eschborn, August.
- ◆ Feige, E. L. (2007) “The underground economies: Tax evasion and information distortion”, *Cambridge University Press*.
- ◆ Fleming, M. H., Roman, J., & Farrell, G. (2000) “The shadow economy”, *Journal of International Affairs*, 53(2), pp. 387-409.
- ◆ Frey, B. S., & Jegen, R. (2001) “Motivation crowding theory”, *Journal of economic surveys*, 15(5), pp. 589-611.
- ◆ Frey, B.S., & Weck, H. (1983) “Estimating the shadow economy: a 'naive' approach”, *Oxford economic papers*, pp. 23-44.
- ◆ Friedland, N., Maital, S., & Rutenberg, A. (1978) “A simulation study of income tax evasion”, *Journal of public economics*, 10(1), pp. 107-116.
- ◆ Gordon, J. P. (1989) “Individual morality and reputation costs as deterrents to tax evasion”, *European Economic Review*, 33(4), pp. 797-805.
- ◆ Gretschnann, K. (1984) Wohlfahrtseffekte schattenwirtschaftlicher Aktivitäten?, in: K. Gretschnann, R. G. Heinze and B. Mettelsiefen (eds.), Schattenwirtschaft. Wirtschafts- und sozialwissenschaftliche Aspekte, internationale Erfahrungen, Goettingen, pp. 97-129.

- ◆ Halkos, G. and Kyriazis, N. (2006) “Is tax competition harmful and is the EU an optimal tax area?” *European Journal of Law and Economics* 21: 163- 177
- ◆ Helberger, C., & Knepel, H. (1988) “How big is the shadow economy?: A re-analysis of the unobserved-variable approach of BS Frey and H. Weck-Hannemann”, *European Economic Review*, 32(4), pp. 965-976.
- ◆ IFAK (1998) Telefonbefragung "Schwarzarbeit". Durchgeföhrt im Auftrag von B.A.C. Burda, Muenchen.
- ◆ Kornhauser, M. E. (1994) “Morality of Money: American Attitudes toward Wealth and the Income Tax”, *The Ind. LJ*, 70, pp. 119.
- ◆ Kovalenko, S.O. (1999) “Methodological bases of the shadow economy legalization in Ukraine”, Kyiv: Znannya.
- ◆ Manolas, G., Rontos, K., Sfakianakis, G., & Vavouras, I. (2013) “The determinants of the shadow economy: the case of Greece”, *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 6(1).
- ◆ Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2012), “General trend of the shadow economy in the first quarter of 2012”.
- ◆ Mummert, A., & Schneider, F. (2002) “The German shadow economy: Parted in a united Germany?” , *Finanzarchiv: Public Finance Analysis*, 58(3), pp. 286-316.
- ◆ Krstić, G., Radulović, B. (2015) “Shadow economy in the business and entrepreneurial sectors”, *Contributions to Economics*, 212, pp. 77-99.
- ◆ Lemieux, T., B. Fortin and P. Fréchet. 1994 “ The Effect of Taxes on Labor Supply in the Underground Economy”, *The American Economic Review*. 84(1). pp. 231-254.
- ◆ Okhrimenko, O. (2010). “Government “kicks” against the shadow economy: The limitation of cash flows”. *Retrieved June, 16, 2013*.
- ◆ Osterloh, M., & Frey, B. S. (2000) “Motivation, knowledge transfer, and organizational forms”, *Organization science*, 11(5), pp. 538-550.

- ◆ Pedersen, S. (2003) “The shadow economy in Germany, Great Britain and Scandinavia: a measurement based on questionnaire surveys” ,*Rockwool Foundation Research Unit* ,(10).
- ◆ Pedersen, K. H., & Johannsen, L. (2006). Corruption: Commonality, Causes and Consequences in Fifteen Post-communist Countries. In *Democratic Governance in Central and Eastern European Countries*. NISPAcee.
- ◆ Prebble, Z. M., & Prebble, J. (2010) “The morality of tax avoidance”.
- ◆ Roubini, N., & Sala-i-Martin, X. (1995) “A growth model of inflation, tax evasion, and financial repression”, *Journal of Monetary Economics*, 35(2), pp. 275-301
- ◆ Rousseau, D. M., & McLean Parks, J. (1993) “The contracts of individuals and organizations”, *Research in organizational behavior*, 15, 1-1.
- ◆ Schneider, F. (1994) “Measuring the size and development of the shadow economy. Can the causes be found and the obstacles be overcome?”,*Springer Berlin Heidelberg*, pp. 193-212.
- ◆ Schneider, F. (2008) “The shadow economy in Germany: a blessing or a curse for the official economy? ” , *Economic Analysis and Policy*, 38(1), pp. 89-111.
- ◆ Schneider, F., (2012) “The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know?”, *IZA Discussion Paper* ,6423.
- ◆ Schneider, F. (2012) “Shadow Economy in Turkey and in other OECD-Countries: What do we (not) know”. *Retrieved February, 15, 2013*.
- ◆ Schneider, F., & Enste, D. H. (2013) “The shadow economy: An international survey”, *Cambridge University Press*.
- ◆ Schneider, F. (2015) “Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments”.
- ◆ Schneider, F. “Shadow Economy in Austria—the Latest Developments up to 2016”.
- ◆ Simonovits, A. (2010) “Tax morality and progressive wage tax”, *Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences*, 1005.

- ◆ Song, Y. D., & Yarbrough, T. E. (1978) “Tax ethics and taxpayer attitudes: A survey”, *Public administration review*, pp. 442-452.
- ◆ Tanzi, V. (1998) “Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures”, *Staff Papers-International Monetary Fund*, pp. 559-594.
- ◆ Torgler, B., 2003b. Tax Morale and Institutions. CREMA Working Paper Series 2003- 09, Center for Research in Economics, Management and the Arts.
- ◆ Torgler, B., 2005. Tax Morale and Direct Democracy. *European Journal of Political Economy*, 21, pp. 525-531.
- ◆ Torgler, B., & Schneider, F. (2009) “The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy”, *Journal of Economic Psychology*, 30(2), pp. 228-245.
- ◆ Vargas-Hernández, J. G. (2009) “The multiple faces of corruption: typology, forms and levels”, *Forms and Levels (October 21, 2009)*.
- ◆ Vinnychuk, I., & Ziukov, S. (2013) “Shadow economy in Ukraine: modelling and analysis”, *Business Systems*, pp. 141-152.
- ◆ Weber, Max (1964) “Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft” in: *J. Winkelmann (ed.): Soziologie*.
- ◆ Williams, C. C., & Martínez, Á. (2014) “Explaining cross-national variations in tax morality in the European Union: an exploratory analysis”, *Studies of Transition States and Societies*, (6.1), pp. 5-18.
- ◆ World Economic Forum (2012). The Global Competitiveness report 2012-2013.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- ◆ Βαβούρα Ι., Καραβίτη Ν., Α. Τσούχλου, (1990), «Μία έμμεση μέθοδος της εκτίμησης του μεγέθους της παραοικονομίας, εφαρμογή της στην περίπτωση της Ελλάδας», στο βιβλίο *Παραοικονομία* επιμέλεια Ι. Βαβούρα, Εκδόσεις Κριτική.

- ◆ Βάβουρας, Ι.Σ. και Μανωλάς, Γ.Α. (2004) «Η παραοικονομία στην Ελλάδα και στον κόσμο: Προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- ◆ Κανελλόπουλος, Κ., Κουσουλάκος, Ι. και Ράπανος, Β. (1995) «Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή: Μετρήσεις και Οικονομικές Επιπτώσεις», ΚΕΠΕ
- ◆ Κοντογιώργης, Γ. (2003) «Το πρόβλημα της διαφθοράς και το πολιτικό σύστημα», available at: <http://www.kathimerini.gr/153146/article/epikairothta/politikh/to-provlhma-ths-diaf8oras-kai-to-politiko-systhma>
- ◆ Λάσκαρη., Ε. (2016) «9+1 αλλαγές στην καθημερινότητα μας φέρνει το πλαστικό χρήμα», *Εφημερίδα «Τα Νέα»*, [available at: <http://www.tanea.gr/news/economy/article/5415015/9-1-allages-sth-zwh-mas-br-me-to-plastiko-xrhma/>]
- ◆ Μπιτζένης, Α., (2010) Ελευθεροτυπία, Ειδικό Αφιέρωμα για την Παραοικονομία «Εμφανίζεται όταν δεν εφαρμόζονται οι νόμοι», Έκδοση Ελευθεροτυπία.
- ◆ Μπιτζένης, Α. (2014) «Διεθνής Επιχειρηματικότητα και Επενδύσεις: Σύγχρονο Ελληνικό Επιχειρηματικό Περιβάλλον».
- ◆ Νεγρεπόντη - Δελιβάνη, Μ. (1990), «Η Οικονομία της Παραοικονομίας στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ◆ Παυλόπουλος, Π. (1987), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια πρώτη Ποσοτικής οριοθέτηση», Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα.
- ◆ Παυλόπουλος, Π. (2002) «Η παραοικονομία στην Ελλάδα», Αθήνα: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων
- ◆ Τάτσος, Ν. (2001) «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», IOBE, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- ◆ ΟΟΣΑ, Revenue Statistics, Revenue Statistics in Latin America, IMF World Economic Outlook.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- ◆ www.transparency.org

- ◆ www.ielka.gr
- ◆ World Economic Freedom, www.heritage.org
- ◆ World Bank, www.worldbank.org